

Kuinka strategiaa tutkitaan

Joonas Sipilä & Tommi Koivula

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU STRATEGIAN LAITOS
JULKAISUSARJA 2: TUTKIMUSSELOSTEITA No 50

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF STRATEGIC AND DEFENCE STUDIES
SERIES 2: RESEARCH REPORTS No 50

KUINKA STRATEGIAA TUTKITAAN

JOONAS SIPILÄ & TOMMI KOIVULA

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Strategian laitos

HELSINKI 2013

Joonas Sipilä & Tommi Koivula: Kuinka strategiaa tutkitaan
Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos
Julkaisusarja 2: tutkimuselosteita No 50
National Defence University, Department of Strategic and Defence Studies
Series 2: Research Reports No 50

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa:
<http://www.doria.fi>

Kannen kuva: Toni Tilsala

ISBN 978-951-25-2443-3
ISBN 978-951-25-2444-0 (PDF)
ISSN 1455-2108

Maanpuolustuskorkeakoulu – National Defence University
Strategian laitos – Department of Strategic and Defence Studies

Juvenes Print Oy
Helsinki 2013

ESIPUHE

Strategia on keskeinen käsite monella alalla. Samalla se on vaikea termi. Näinä aikoina kun ”strategiapuhe” on kaikkialla ympärillämme, Suomen yliopistoista yksin Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella voi opiskella strategiaa sanan perinteisessä merkityksessä. Strategia on yhdessä operaatiotaidon ja taktiikan kanssa sotataidon keskeinen osa-alue. Sille on ominaista korkea yleisyyden aste sekä tutkimuksellisesti teoreettinen ja menetelmällinen moninaisuus. Ilahduttavan monet Maanpuolustuskorkeakoulun opiskelijat päättävät tehdä opinnäytteensä strategiasta. Oppiaineelta on kuitenkin puuttunut laajempi suomalainen tutkimuksen kirjoittamisen opas. Vuosien metodiopetuksen ja eritasoisten opinnäytteiden ohjaamisen luomin valmiuksin päätimme, *ex tempore*, lähteä tätä puutetta paikkaamaan. Lopputulos puhukoon puolestaan.

Olemme olleet onnekkaita voidessamme tukeutua tässä työssä asiantuntevaan tutkija-, opettaja- ja kirjoittajajoukkoon. Haluammekin kiittää lämpimästi kommentteista ja avusta erityisesti everstiluutnantti, VTT, dosentti Mika Kerttusta ja everstiluutnantti, VTT, dosentti Jyri Raitasalaa, professori Pekka Sivosta, kapteeniluutnantti Mikko Simolaa sekä yliluutnantti Lasse Mannosta. Lisäksi kiitämme valt. yo. Jaakko Vanhatupaa avusta kirjan kustannustoimittamisessa. Vastuu teoksen puutteellisuuksista on luonnollisesti yksinomaan tekijöillä.

In Helsinki, Postridie Nonas Februarias, Anno Domini MMXIII

Scriptores

SISÄLLYS

1. MINÄKÖ KIRJOITTAISIN TUTKIELMAN STRATEGIASTA?	1
2. YHTEISKUNTATIETEELLISEN TUTKIMUKSEN TEKEMISESTÄ	7
3. STRATEGIAN TEORIAKOULUKUNNAT	19
4. TUTKIMUSONGELMA JA KYSYMYKSENASETTELU	35
5. STRATEGIAN TUTKIMUKSEN METODEISTA	45
6. LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	57
7. TUTKIMUSTEKNIikka, TUTKIMUSSUUNNITELMAN LAATIMINEN SEKÄ HYVÄ TIETEELLINEN KÄYTÄNTÖ	77
8. MITEN KIRJOITTAAN HYVÄ (JA HUONO) OPINNÄYTE	85
SOVELTUVAA KIRJALLISUUTTA	91
LIITTEET:	
Liite 1: Viitteiden ja lähteiden merkitseminen	97
Liite 2: Opponentin ohje	102
Liite 3: Hyvä tieteellinen käytäntö	104
KUVALÄHTEET	105
TEKIJÖISTÄ	106

1

MINÄKÖ KIRJOITTAISIN TUTKIELMAN STRATEGIASTA?

Lähes kaikki yliopisto-opiskelijat eri korkeakouluissa pitävät tutkielman laatimista vaativana prosessina. Siviiliyliopistoissa yleinen ongelma on ns. ”iso G”-kammo eli gradukauhu, jolloin pro gradu -tutkielma saa vaikeudessaan ja haastavuudessaan opiskelijan mielessä lähes myyttisiä mittasuhteita. Tämän seurauksena opinnäytteiden kirjoittamisaika saattaa pidentyä useiden vuosien mittaiseksi hankkeeksi tai sitten tutkielma vain jää kirjoittamatta, vaikka muut opinnot olisivat sujuuneet menestyksekkäästi.

Maanpuolustuskorkeakoulussa tällainen ”iso G”-kammo ei materialisoidu samalla tavalla, koska opintojärjestelmämme aikatauluineen on valmistumispäivää myöten rakennettu varsin yksityiskohtaiseksi. Tyypillisemmin sotatieteissä opinnäytteisiin liittyvä henkinen ongelmallisuus materialisoi kysymyksiä siitä, mitä hyötyä upseerille ylipäänsä on tutkielman tekemisestä ja onko työlään tieteellisen tutkielman tekeminen jollakin tavoin keinotekoinen tai ”päälle liimattu”, mutta todellisesta työstä ja siinä tarvittavasta ammattitaidosta erilliseksi jäävä elementti upseerin opinnoissa? Usein tällaisen ajattelutavan taustalla on Puolustusvoimien vahva käytännönläheisyyden ja ammatillisuuden korostamisen perinne, sekä organisaatiossa elänyt tapa kaikenlaisten teorioiden ja abstraktien asioiden vieroksumiseen. Toisaalta tarve sovittaa Maanpuolustuskorkeakoulun käytäntöjä ja opinnäytetöitä yhteen muiden yliopistojen kanssa on korostunut Maanpuolustuskorkeakoulun sitouduttua noudattamaan yleisen eurooppalaisen yliopistotutkintojärjestelmän, Bolognan prosessin, mukaista tutkintorakennetta vuodesta 2006 alkaen.

Tässä julkaisussa tullaan valottamaan tutkielmaan ja sen kirjoittamiseen liittyviä asioita eri näkökulmista. Julkaisu on tarkoitettu kaikille strategian tutkimuksesta kiinnostuneille. Erityisesti on kuitenkin ajateltu strategian alalta opinnäytettään kirjoittavia sotatieteiden kandidaatin tai masterin tutkintoa tavoittelevia Maanpuolustuskorkeakoulun opiskelijoita painottaen varsinkin pro gradun kirjoittamisessa vastaan tulevia haasteita. Teos on avuksi myös yleisesikuntaupseerikurssilla diplomityötään strategiasta tekeväälle upseerille. Tätä kirjasta kannattaa käyttää rinnan vuonna 2013 ilmestyneen *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen* -oppikirjan

kanssa. Oppikirjassa valotetaan tarkemmin monia käsitteitä, asiakokonaisuuksia ja teemoja, jotka tässä tulevat esille vain viitteinä.

Strategia

(Tiivistetty kirjoituksesta: Mika Kerttunen (2007) *Strategia*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 3, Strategian asiatietoa, No 4).

Strategian käsitettä käytetään monissa tarkoituksissa ja yhteyksissä. Sanan juuret ovat muinaisessa kreikan kielessä, jossa *strategos* (στρατηγός) tarkoitti valittua armeijan ylipäällikköä, sen sotilasjohtajaa, ja *strategia* (στρατηγία) sotapäällikkyyttä, sotapäällikölle kuuluvia asioita. Yhden kestävimmän strategian määritelmän tarjosi Carl von Clausewitz, joka kirjoittaessaan sodasta määritteli strategian opiksi taistelujen käyttämisestä sodan päämäärien hyväksi. Oleellista näissä vanhoissa ja alkuperäisimmissä länsimaisissa määritelmissä on strategian ymmärtäminen sodan käymisen taidoksi.

Nykyään strategiasta puhutaan monissa muissakin kuin sotilaallisissa yhteyksissä. Erityisesti liikkeenjohdon piirissä strategia on ruvennut merkitsemään kokonaisvaltaista ja kauaskantoista toiminta-ajatusta tai suunnitelmaa, jonka avulla organisaatio pyrkii pääsemään asettamiinsa tavoitteisiin ja toivetoiloihin.

Myös nykyaikaisessa sotilaskielessä strategialla on useita merkityksiä. Filosofisimmillaan sillä voidaan tarkoittaa ajattelutapaa, jossa oleelliset ja epäoleelliset asiat pyritään erottamaan toisistaan tai missä harkitaan tavoitteiden ja keinojen välistä vuorovaikutussuhdetta. Turvallisuuspoliittisessa mielessä strategialla voidaan tarkoittaa oppia tai käytännön toimintalinjaa valtion tai liittoutuman turvallisuuspyrkimysten toteuttamiseksi. Sotilaallisemmassa mielessä ymmärrettynä strategia edelleenkin tarkastelee aseellisen voiman käyttöä tai sillä uhkaamista – sodan voittamista. Strategiaa käytetään myös toiminnantasa tai tärkeyttä korostavana laatusanana. Strateginen taso tai strateginen suunnittelu ja johtaminen käsittelevät tärkeimpiä kokonaisvaltaisia ratkaisuja ja kaikkien käytettävissä olevien voimavarojen käyttämistä poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Kyse on myös osallistumisesta näiden päämäärien asettamiseen. Turvallisuuspolitiikan ylintä päätöksentekotasoa kutsutaankin usein poliittis-strategiseksi. Yhteistä nykyisille poliittis-sotilaallisille strategiakäsityksille onkin ajatus kaikkien voimavarojen suunnitelmallisesta käyttämisestä. Nämä ovat ennen kaikkea poliittisia, taloudellisia, sotilaallisia, teknisiä ja informatiivisia.

On kuitenkin syytä huomata, että tämä teos ei ole sellaisenaan noudatettavaksi tarkoitettu käsky tai normi strategian opinnäytteen tekemisestä. Teoksen kirjoittajilla on monivuotinen kokemus niin strategian tutkimuksesta kuin alan opinnäytteiden ohjaamisestakin. Emme kuitenkaan halua tätä teosta orjallisesti noudatettavaksi, eikä se monissa suhteissa ole mahdollistakaan. Tarkoituksemme on pikemminkin esitellä opinnäytteen tekemisen yleisperiaatteita. Kirjan lyhyt sivumäärä ei mahdollista osa-alueiden tyhjentävää käsittelyä. Siksi haluamme kannustaa kiinnostunutta lukijaa myös muun kirjallisuuden äärelle laajentamaan ja syventämään omaa ymmärrystään. Siksi lukujen yhteydessä on ehdotuksia mielestämme hyödyllisestä lisäkirjallisuudesta.

Edellä puhuttiin motivaatioon liittyvistä haasteista. Miten näitä haasteita on sitten mahdollista ratkaista? Onko tutkielmasta mitään hyötyä?

Ensimmäinen ja ilmeisin tapa motivoida itseään liittyy tutkielman pakollisuuteen: tutkielma kannattaa tehdä koska se johtaa tutkintoon. Siinänsä valinta siitä, ryhtyykö tutkielmaa kirjoittamaan vai ei, lienee useimmille upseereille helppo, koska ilman tutkielmaa ei nykyjärjestelmässä ole odotettavissa valmistumista, eikä myöskään pysyvää työllistymistä upseerin ammattiin.

Syvällisempi tapa motivoida itseään on pyrkiä saamaan tutkielmasta muutakin hyötyä kuin sen tutkintoon johtava instrumentaalinen arvo. Tutkielman kautta voi pyrkiä esimerkiksi myös oppimaan jotakin hyödyllistä. Strategian alalla tämä voi tarkoittaa mahdollisuutta perehtyä melko syvällisesti esimerkiksi johonkin turvallisuuspolitiikan aihealueeseen. Tällaisen asiantuntemuksen hankkiminen saattaa vaikuttaa merkittävästi urakulkuun tulevassa työelämässä. Jonkinlaiseen pätevytyymiseen kannustaa tai jopa velvoittaa myös se, että ympäröivä yhteiskunta usein pitää upseeria turvallisuuspolitiikan asiantuntijana.

Kolmas tutkielmasta saatava hyöty jää usein vähemmälle huomiolle, mutta on sitäkin merkittävämpi: yleisten analyyttisten valmiuksien kehittyminen. Tyypillisesti tutkielmavaiheeseen tuleva nuori upseeri on keskittynyt urallaan koulutustehtäviin. Uran edetessä upseeri kuitenkin tavallisesti vähitellen etäännyy ruohonjuuritasolta ja joutuu tilanteisiin, joissa liikutaan entistä abstraktimmalla tasolla ja joissa pulmatilanteisiin on entistä harvemmin löydettävissä valmiita ratkaisumalleja. Tällöin tehtävien menestyksekkäs hoito edellyttää kykyä ja välineitä epätäydellisessä maailmassa ja puutteellisen tiedon varassa toimimiseen sekä omien ratkaisujen luomiseen ja johdonmukaiseen argumentointiin. Tutkimustyö luo juuri tähän valmiuksia, koska määritelmällisesti tutkijaa askarruttavat kysymykset, joihin ei ole (vielä) olemassa vastauksia.

Analyyttinen kyky erilaisten asioiden, väitteiden ja käsitteiden lähtökohtaolettamien ja näkökulmien hahmottamiseen ja niiden kriittiseen ar-

viointiin ei synny itsestään, vaan se vaatii harjoittelua. Näin tutkielman laatimisessa syntyvät tieteelliset valmiudet kehittävät myös upseerin ammattitaitoa. Tervehdyksessään Suomen Sotatieteellisen Seuran 80-vuotisjuhlassa 7.2.2007 Puolustusvoimain komentaja amiraali Juhani Kaskeala sanoi saman asian ytimekkäästi:

[...] *Upseerikoulutuksessa korostuvat tietojen ja taitojen opettamisen lisäksi valmiuksien luominen. Nuoren upseerin eteen tuleviin tehtäviin on entistä harvemmin löydettävissä valmiita ratkaisumalleja. Sotilasjohtajan on kyettävä analyttiseen ja järjestelmälliseen ongelmanratkaisuun sekä päätöksentekoon puutteellisinkin perustein.*

Käytännön osaamisen ja tieteellisen ajattelun yhdistäminen on upseerikoulutuksen keskeinen päämäärä. Kaikkien ei tarvitse suinkaan kouluttautua tohtoreiksi, mutta upseerin on osattava ajatella analyttisesti, osattava käyttää hyväkseen tieteellistä tietoa ja ymmärrettävä käytössään olevien joukkojen ja asejärjestelmien mahdollisuudet ja rajoitukset. Upseerin on hallittava kokonaisuus. Tieteellinen tutkimus tarjoaa siihen hänelle työkaluja.

Strategian alalla pro gradu -tutkielma on tieteellisin periaattein laadittu laajahko itsenäinen, ongelmalähtöinen työ.

Edellinen lause kannattaa lukea rauhallisesti uudelleen ennen jatkamista pidemmälle. Tämä johtuu siitä, että se sisältää kolme keskeistä ulottuvuutta, jotka tulevat vastaan tutkielmaa laadittaessa: *tieteellinen, laaja ja itsenäinen*.

Tieteellinen: Useimmille tähän vaiheeseen ehtineille opiskelijoille tutkielma on ensimmäinen työ laatuaan. Tieteellinen tutkielma ei muistuta toisia aikaisemmin vastaan tulleita kirjallisia töitä, raportteja tai harjoituksia. Strategian opinnäytteiltä edellytetään ongelmalähtöisyyttä – työssä on selkeästi rajattu ongelma ja siihen vastaamiseksi muotoillut tutkimuskysymykset. Asian kuvailu ei yksin riitä. Aikaisempi kokemus yliopistollisista opinnoista auttaa, mutta ei ole millään muotoa välttämätöntä. Tieteellisyys näkökulmana ja kirjoittamistapana ei ole monimutkaista, joskaan ei aivan helppoakaan ja se vaatii harjoittelua. Viime kädessä tieteellisyys tarkoittaa pyrkimystä tarkastella jotakin ilmiötä jostakin näkökulmasta mahdollisimman täsmällisellä, ongelmalähtöisellä tavalla.

Oppiaineena strategia limittyy läheisesti muissa yliopistoissa tehtävään valtio-opin ja kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Eräs seuraamus tästä on se, että myös oppiaineen opinnäytteiden laadun on oltava verrattavissa esimerkiksi Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan vastaavan tasoisiin opinnäytteisiin.

Laaja: Maanpuolustuskorkeakoulun tutkintojärjestelmässä on melko niukasti aikaa opinnäytteiden laatimiseen. Pro graduissa tämä aika jakautuu yli kahden vuoden pituiselle ajanjaksolle, mutta nimenomaisesti tutkielman kirjoittamiseen varattua aikaa ei ole järkeä paljoa. Kuitenkin näennäisen pitkä aika saattaa johtaa, varsinkin opintojen alussa, pettävään tunteeseen, että työn ehtii hyvin kirjoittaa joskus myöhemminkin. Tämä ei todellisuudessa ole mahdollista, ei ainakaan rimaa hipomatta. Siksi työhön kannattaa paneutua jo alkuvaiheessa ja siihen kannattaa yrittää säilyttää jatkuvasti tietynlainen ”taistelukosketus”, jopa silloin kun opinto-ohjelmassa ei sitä varten ole nimenomaisesti varattu aikaa. Vähintään olisi paikallaan jonkinlaisen mietintä- tai havaintovihkon tai tiedoston pito ideoiden ja ajatusten ylöskirjaamista varten sekä valmius ottaa tutkielman kannalta ideoita vastaan myös muusta opetuksesta tai kokemuksesta. Kyse on tuntosarvista, joita tutkielmantekijän tulisi pitää esillä jatkuvasti, vaikka aktiivista kirjoittamista ei aina ehtisikään harrastaa.

Itsenäinen: Tutkielma pitää kirjoittaa yksin. Työllesi nimetään 1–2 ohjaajaa, mutta heidän tehtävänsä ei ole kirjoittaa tutkielmaasi tai määrittää tutkimusongelmaa ja tutkimuskysymyksiä puolestasi vaan auttaa sinua hahmottamaan työsi aihepiiriä ja mielekästä laajuutta. Lisäksi he saattavat pyydettyä kommentoida tuotoksiasi, mistä usein on hyötyä. Ohjaajat eivät vahdi etenemistäsi tai välttämättä muutenkaan ohjaa työtäsi kovinkaan yksityiskohtaisesti, vaan olet siitä itse vastuussa – ennen kaikkea itsellesi. Siksi työssä menestyminen edellyttää itsenäistä ja omatoimista otetta.

Hyvän tai erinomaisen tutkielman laatiminen ei edellytä taikatemppuja. Usein keskeinen edellytys on valmius ajatella asioita hieman toisesta näkökulmasta. Vielä tätäkin tärkeämpi edellytys hankkeessa menestymiselle ovat hyvät istumalihakset eli valmius raakaan työntekoon. Viime kädessä ajankäyttö ja vaivannäkö ratkaisevat suuren osan menestyksestä.

Tutkielman tekeminen strategiasta on epäilemättä haastava ajanjakso sotatieteiden opinnoissa. Sillä on kaikki mahdollisuudet olla myös mielenkiintoinen, avartava ja monin tavoin palkitseva jakso. Seuraavassa valotamme strategian tutkimuksen tekemisen ja tutkimusmenetelmien peruspääteitä. Ensin käsittelemme lyhyesti yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tekemisen perusteita tieteenfilosofiasta lähtien. Tämä on tärkeää, koska strategian tutkimus rakentuu yhteiskuntatieteelliselle tiedeperustalle. Strategian tutkimuksessa törmää väistämättä myös tutkimusta ohjaaviin teoriakoulukuntiin, joiden yleispääteitä sekä useimmin käytettyjä teorioita esittelemme luvussa 3. Tutkimusongelmalle ja kysymyksenasettelulle, tutkimuksen tekemisen kannalta kriittisen tärkeille asioille, on omistet-

tu oma lukunsa, jonka jälkeen luvussa 5 käsittelemme strategian tutkimuksen näkökulmasta erilaisia tutkimusmenetelmiä, niin yleisellä tasolla kuin joitakin metodeja yksityiskohtaisemminkin.

Luvussa 6 käsittelemme lähteiden käytön ja lähdekritiikin peruspilaria ja merkitystä. Tutkimustekniikka ja erityisesti viittaustekniikka sekä hyvä tieteellinen käytäntö saavat sijaa luvussa 7 ja varsinaisen tekstiosuuden päätämme pohdiskelulla hyvän opinnäytteen tunnusmerkeistä sekä avaamme hieman opinnäytteen arvioinnin logiikkaa. Aivan loppuun olemme lisänneet kirjallisuusluettelon, jossa esitellään joitakin kunkin luvun kannalta hyväksi katsomiamme teoksia, joista suosittelemme etsimään lisätietoa.

Jos perehdyt julkaisuun huolellisesti, tulet huomaamaan, että muutamien keskeisten teemojen toistuvat luvusta toiseen. Tämä on tarkoituksellista, koska hyvän opinnäytteen laatimisen periaatteita on vain muutamia; näitä ovat ennen kaikkea valitun lähestymistavan näkyvyys kaikkialla tutkimuksessa, teorian ja tutkimusmenetelmän vuorovaikutus sekä pyrkimys huolellisuuteen ja läpinäkyvyyteen.

— —

Opinnäytteen laatiminen strategian alalta ei ole helppoa, eikä sen ole tarkoituskaan olla. Etsi oma tyylisi ja käy työhön kiinni – toivottavasti tästä kirjasta on sinulle hyötyä.

2

YHTEISKUNTATIETEELLISEN TUTKIMUKSEN TEKEMISESTÄ

Niin juhlavalta kuin se kuulostaakin, ryhtyessään laatimaan opin-
näytettään opiskelija liittyy samalla tiedeyhteisön jäseneksi. Tut-
kimuksensa kautta hän tulee osaksi pitkää perinnettä ja valtaisaa
joukkoa, jonka jäsenet pyrkivät mahdollisimman totuudenmukaisesti sel-
vittämään maailmamme olemusta ja dynamiikkaa ja sanomaan siitä jota-
kin merkittävää, vaikkakin usein hyvin rajallisessa mittakaavassa.

Tieteellinen tutkimus

Käsite *tiede* tarkoittaa sekä prosessia että instituutiota. Yhtäältä tieteellä voidaan ymmärtää todellisuuden ilmiöiden ja niiden välisten suhteiden järjestelmällistä ja arvostelevaa tutkimista sekä sen avulla saatua tietojen jäsentynyttä kokonaisuutta, jolle on ominaista järjestelmällinen ja järkipe-
räinen uuden tiedon hankinta. Tieteen menetelmä pyrkii olemaan objek-
tiivinen, julkinen ja itseään korjaava. Nämä tekijät erottavat sen monista
muista inhimillisen ja älyllisen aktiviteetin osa-alueista, kuten selvitys- tai
raportointiluontoisesta kirjoittamisesta, kaunokirjallisuudesta tai mielipi-
dekirjallisuudesta. Toisaalta tieteellisessä kirjoittamisessa saattaa olla piir-
teitä näistä kaikista kirjoittamisen muodoista: hyvään tieteelliseen kirjoit-
tamiseen kuuluu niin pyrkimys yksityiskohtaisuuteen ja tarkkuuteen, kuin
vivahteikkuuskin sekä elävä kielenkäyttö.

Karkeasti ottaen eri tieteenalat voidaan tyypitellä esimerkiksi kol-
meen luokkaan: *käsitteellisiin tieteisiin* kuten matematiikka ja logiikka, *luon-
nontieteisiin*, kuten fysiikka tai tähtitiede ja *ihmistieteisiin*, joihin voidaan las-
kea humanistiset ja yhteiskuntatieteet kuten historia, taloustiede ja strate-
gian tutkimus.

Tämän teoksen kannalta olennaista on pyrkiä ymmärtämään ihmis-
tieteiden erityinen luonne varsinkin suhteessa luonnontieteisiin. Kulunei-
den vuosisatojen aikana luonnontieteet (toki käsitteellisiin tieteisiin osin
nojautuen) ovat erilaisten keksintöjen kautta mahdollistaneet miljoonille
ihmisille ennen kokemattoman hyvinvoinnin esimerkiksi fysiikan, tekniin-
kan ja aikaisempaa kehittyneemmän lääketieteellisen ymmärryksen kautta.
Luonnontieteille on tunnusomaista pyrkimys syy-seuraussuhteiden to-
teamiseen, jolloin voidaan jokseenkin aukottomasti ennustaa tietyn asian

väistämättä tapahtuvan tietyissä olosuhteissa. Keskeisiä luonnontieteen menetelmiä ovat empiirinen havainnointi ja erilaisissa ympäristöissä tehtävät kokeet sekä niihin pohjautuvat mallinnukset.

Luonnontiede katsotaan usein luonteeltaan kumuloituvaksi ja eteneväksi.¹ Näitä luonnontieteen tunnuspiirteitä voi havainnollistaa esimerkiksi kemian historiasta otetun esimerkin kautta. Keskeistä kemiallista ilmiötä, palamista, selitettiin vielä 1600- ja 1700-luvulla flogiston -nimisen aineen avulla. Kemiaa tutkivien vallitseva ajatus oli, että koska aineella oli palamisessa taipumus muuttua massaltaan kevyemmäksi, näytti siitä poistuvan näkymätöntä, hajutonta ja mautonta ainetta, joka nimettiin flogistoniksi. Vuosien ajan havainnointi, kokeet ja mittaukset erilaisilla materiaaleilla näyttivät antavan tukea flogiston-teorialle, kunnes esille nousi teoriaan sopimaton ilmiö eli anomalia: joitakin metalleja lämmitettäessä niiden massa ei vähentynyt vaan lisääntyi. Lopulta Antoine Lavoisier esitti nykyään voimassa olevan tulkinnan, jonka mukaan palaminen on aineen yhtymistä happeen. Uusi selitysmalli auttoi samalla ratkaisemaan metallien aiheuttaman anomalian ongelman. Täten yksinkertaistaen esitettyä toteutui tyypillinen luonnontieteellisen edistymisen prosessi: yksittäistä teoriaa käytetään selittämään jotakin ympäröivän maailman ilmiötä, kunnes kokeet ja havainnointi paljastavat ympäröivästä maailmasta seikkoja, joita vallitseva teoria ei kykene selittämään. Lopulta uusi, selityskykyisempi teoria nousee korvaamaan vanhan teorian, joka puolestaan joutuu tieteen historiaan. Samalla tavalla empiirinen tutkimus ja havainnointi saattavat jonakin päivänä johtaa nykyisen palamisteorian samankaltaiseen hyllyttämiseen.²

Luonnontieteellisten menetelmien tuominen sellaisenaan ihmistieteelliseen tutkimukseen on usein vaikeaa tai jopa mahdotonta. Esimerkiksi taloustieteen piirissä on pyritty rakentamaan selittäviä malleja ihmisten taloudellisen käyttäytymisen selittämiseksi, mutta merkityksellisiä ja ennustuskkyisiä syy-seurausmalleja ei ole pystytty tuottamaan, vaan talouden käännteet aiheuttavat tutkijoille ja useimmille muillekin seuraajille

¹ Tämä ajatusmalli edustaa tieteen ns. subsumptiotaoriaa eli kattavan lainalaisuuden teoriaa. Siinä tieteen etenemistä arvioidaan sen mukaan kuinka hyvin yksittäiset tapaukset tai instanssit sijoittuvat hypoteettisesti muotoiltujen kausaalisten lainalaisuuksien suojiin. Asiasta laajemmin ks. esim. Georg Henrik von Wright, *Explanation and Understanding*. London: Routledge & Kegan Paul 1971, s. 4 ja s. 11–12.

² Esimerkki on otettu tieteenhistorian klassikosta, Thomas S. Kuhnin vuonna 1962 julkaisemasta teoksesta *The Structure of Scientific Revolutions*. Kuhn kritisoi omana aikanaan vallinnutta käsitystä luonnontieteestä tasaisesti kasautuvana prosessina ja esitti sen sijaan, että vallankumousjaksot tieteessä ajoittain katkaisevat tieteelle ominaisen kasautumislogiikan. Olennainen osa tieteellisissä vallankumouksissa on Kuhnin mukaan juuri teorioihin sopimattomilla ilmiöillä eli anomaliailla. Ks. Thomas S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*. The University of Chicago Press, Chicago and London 1962 (3. painos 1996), s. 70–72.

jatkuvasti yllätyksiä. Sama mallintamisen vaikeus näyttää pätevän yhteiskuntasuunnittelun ja politiikan eri osa-alueilla. Näyttää siltä, että ihmisten ja ihmisyhteisöjen sosiaalisen maailman mallintaminen on luonnontieteellisessä katsannossa olennaisella tavalla monimutkaisempaa kuin elinympäristömme mallintaminen. Tutkijat ovat vuosisatojen ajan kiistelleet tällaisen mallintamisen mahdollisuudesta, mutta toistaiseksi tällaiset hankkeet eivät ole johtaneet mainittaviin menestyksiin.

Monimutkaisuuden lisäksi ihmistieteiden tutkimuskohde saattaa myös perusluonteeltaan poiketa olennaisesti luonnontieteiden tutkimuskohteesta: ihmistieteessä tutkijan ei ole mahdollista olla tutkittavaan asiaan nähden täysin ulkopuolinen tai tutkimuskohteeseen vaikuttamaton tekijä. Sen sijaan tutkimuskohteen ja -näkökulman valinta vaikuttaa väistämättä tapaamme tehdä ihmistieteellistä tutkimusta. Samalla myös ihmistieteellisen tutkimuksen mielenkiinnon kohteet ovat taipuvaisia muuttamaan ajan kuluessa ja jopa niihin kohdistuvan tutkimuksen seurauksena. Esimerkiksi vallitseva näkemys poliittisista ääriilikkeistä on vaihdellut melkoisesti kuluneina vuosikymmeninä ja -satoina: 1800-luvun lopulla naisten tasa-arvoa ajanut suffragettiliike saatettiin luokitella ääriajatteluksi, samoin työväenliike. Myöhemmin molemmat ovat tulleet länsimaissa osiksi vallitsevaa ja yleisesti hyväksyttyä yhteiskunnallista maisemaa ja niiden ajama alkuperäinen asialista on suurelta osin toteutunut.

Tutkimuskohteen luonteen vuoksi emme siis juuri löydä flogiston-esimerkin kaltaista logiikkaa ihmistieteiden piiristä. Kumuloitumista kyllä tapahtuu ihmistieteissäkin, mutta hieman eri tavalla kuin luonnontieteissä: tutkimus tuottaa jatkuvasti uusia tulkintatapoja ja näkökulmia ihmisten sosiaalisesta maailmasta. Olennainen ero luonnontieteisiin nähden on kuitenkin se, että ihmistieteissä uusi teoria ei korvaa vanhaa, vaan muodostaa tyypillisesti sille uuden rinnakkaisen näkökulman. Toisaalta vanhat ja haastetuiksi tulleet teoriat osoittautuvat usein yllättävän elinvoimaisiksi. Siitä huolimatta, että esimerkiksi kommunismi yhteiskuntajärjestelmänä on laajalti katsottu epäonnistuneeksi, on sitä inspiroinut marxilainen yhteiskuntateoria edelleen voimissaan.

Strategian ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksessa edellä mainittu tutkimuskohteen monimutkaisuus korostuu vielä entisestään, koska siinä jo itsessään kompleksiset toimijat kuten valtiot ovat jatkuvassa monimutkaisuudessa vuorovaikutuksessa keskenään sekä moninaisen kansainvälisen ympäristön kanssa. Toisaalta strategia ja turvallisuuspolitiikka ovat tutkimuskohteina tyypillisiä ihmistieteen ilmiöitä siinä, että niissä luonnontieteille ominainen ulkoisen maailman tarkkailu ja havainnointi antavat tutkijalle vain rajallisesti välineitä olennaisten asioiden, kuten turvallisuuspoliittisten päämäärien asettamisen ja tavoittelemisen, ymmärtämiseen.

Strategian tutkimuksen kannalta mielenkiintoista tietoa sinänsä on yleensä runsaasti saatavilla julkisista lähteistä (joskaan ei välttämättä suo-

menkielisenä), mutta yksittäisten tiedonsirpaleiden liittäminen jonkinlaiseksi kokonaisnäkemykseksi turvallisuuspäämääristä tai niiden tavoittelemisen periaatteista vaatii tutkijalta tulkintaa. Tutkimuksen haasteellinen ja perin vaikeasti ohitettava lähtökohta on, että toimijoiden, kuten valtioiden, kansainvälisten organisaatioiden, tai yksittäisten päättäjien tarkoituksiperistä ei kerta kaikkiaan ole saatavilla ensikäden tietoa. Toiminnan syitä, merkitystä ja lähtökohtia joudutaan arvioimaan ja tulkitsemaan erilaisten aineistojen ja teoreettisten apuvälineiden avulla.³

³ ”Klassisia” tieteellisen päättelyn muotoja ovat *induktio* ja *deduktio*, joita molempia on käytetty strategian tutkimuksessa. *Induktiossa* yksittäisestä tutkimusaineistosta pyritään muodostamaan yleistyksiä tai teorioita. Induktiivinen päättely on tyypillisintä (joskaan ei välttämätöntä) erilaisille laadullisille ja aineistolähtöisille tutkimuksille. Vastaavasti *deduktiivinen* päättely etenee johtamalla yleistyksestä yksittäistapausta koskevia johtopäätöksiä, jolloin se on voimakkaammin teorialähtöinen ja kvantitatiivinen lähestymistapa. On kuitenkin syytä huomioida, että saatavilla olevan tutkimusaineiston rajallisuus johtaa strategian tutkimuksessa usein siihen, että analyysissä käytetään *abduktiivista* päättelyä. Ytimeltään abduktiivisessa päättelyssä on kyse siitä, että päättelyssä pyritään selittämään parhaalla mahdollisella tavalla hallussa olevan todistusaineisto, vaikka tulokset eivät loogisella välttämättömyydellä seuraakaan lähtökohdista eli premisseistä. Tutkija voi esimerkiksi todeta valtion X ulkopoliittikan olevan vaikkapa laajentumishaluista eli ekspansiivista siitä huolimatta, että aivan kaikki tutkimusaineisto ei viittaisikaan tällaiseen johtopäätökseen. Teoksessaan *Logik der Forschung*, (1934) [engl. *The Logic of Scientific Discovery*, Routledge, 2002] Karl Popper arvosteli käsitystä tieteestä induktiivisena toimintana. Popper kannatti itse niin kutsuttua hypoteesi-deduktio -mallia: hänen mukaansa tieteelliset teoriat ovat hypoteeseja eli oletuksia, joista johdetaan uusia ennusteita. Popperin mukaan keskeinen tieteellisen teorian kriteeri on falsifikaatioperiaate, eli tieteellisen teorian on oltava sisällöltään niin täsmällinen, että se on mahdollista osoittaa myös vääräksi. Popperin mukaan tieteellisen teorian tulee olla myös loogisesti ristiriidaton. Näillä perusteilla Popper päätyi muun muassa määrittelemään astrologian, psykoanalyysin ja marxilaisuuden näennäistieteiksi, koska niitä ei voi edes teoriassa todistaa vääräksi. Popperin oppilas Paul Feyerabend päätyi puolestaan kirjassaan *Against Method* (1975, Verso Books) eräänlaiseen tieteenfilosofiseen anarkismiin, jonka mukaan ei voida esittää johdonmukaista säännöstöä, jota tieteen tekemisessä olisi noudatettava. Hänen mukaansa ainoa mahdollisesti kyseeseen tuleva tieteen kriteeri on hyväksyä kaikki tai mikä tahansa tieteksi. Ankara johdonmukaisuuden vaatimus voi Feyerabendin mukaan vain tukahduttaa tieteen kehityksen: jos jo hyväksytyn tieteen kanssa ristiriitaiset teoriat on hylättävä, mitään aidosti uutta ei voida esittää. Kuhnin ja Popperin näkemysten välillä on mahdollista nähdä tietty ristiriita. Popperin falsifikaatioteoriaa voidaan tulkita siten, että tieteellinen teoria tulisi hylätä heti, kun sen kanssa ristiriidassa olevia havaintoja alkaa ilmestyä. Kuhnin näkemystä voidaan taas tulkita niin, että tiede on itse asiassa hedelmällisimmillään silloin kun yleisesti hyväksyttyjen ”normaaliteorioiden” ohessa tieteen kentässä on myös teorioiden kanssa yhteensopimattomia, anomaliaisia ilmiöitä. Näitä kahta näkemystä pyrki sovittamaan yhteen Imre Lakatos, joka kehitti tutkimusohjelman ajatuksen punomaan yhteen Popperin validiteettivaatimuksen ja Kuhnin käsityksen tieteen eheydestä. Lakatosin mukaan tieteessä voidaan erottaa ”kova ydin” (*hard core*), josta ei ole mahdollista luo-

Kuva 1: ”Sanokaa mitä sanotte...tankki se on”. Strategian tutkimuksessa yksittäisiä ilmiöitä joudutaan aina tulkitsemaan laajemmassa viitekehyksessä.

Esimerkiksi tieto siitä, että valtio X siirtää 100 panssarivaunuaan naapurivaltion Y rajalta toisen naapurivaltion Z rajalle voi olla aluetta tutkivan strategian tutkijan kannalta mielenkiintoinen. Tällainen irrallinen tiedonsirpale ei kuitenkaan sellaisenaan kerro tutkijalle valtion X turvallisuuspolittisista päämääristä tai niiden tavoittelun keinoista välttämättä mitään: sotilaskaluston siirron syynä voi olla harjoitus, maan asevoimien uudelleenjärjestely, se voi olla signaali suhteiden huononemisesta naapurivaltio Z:n kanssa, signaali suhteiden paranemisesta naapurivaltio Y:hyn, näiden jonkinlainen yhdistelmä tai sitten jotakin aivan muuta, jopa jonkinlainen harhautusoperaatio. Yhtä lailla X saattaa myös siirtää panssarivaunut takaisin alkuperäiselle sijaintipaikalleen, mikäli siirtoon aletaan kiinnittää kansainvälisesti laajaa huomiota. Strategian tutkimuksessa yksittäisiä tapahtumia on siis mahdollista tulkita monin eri tavoin ja itse tutkimuskohdekin saattaa muuttaa huomion vuoksi käyttäytymistään. Jonkun verran tukevammalla pohjalla ollaan esimerkiksi silloin, jos yksittäisiä tapahtumia pystytään yhdistämään esimerkiksi valtion X ulkopoliittisen johdon kannanottoihin X:n ja Z:n tai sitten X:n ja Y:n välisistä suhteista. Samoin X:n ja Z:n suhteiden välisen historian tunteminen saattaa auttaa asettamaan tällaisen tapahtuman laajempaan viitekehykseen. Joka tapauksessa

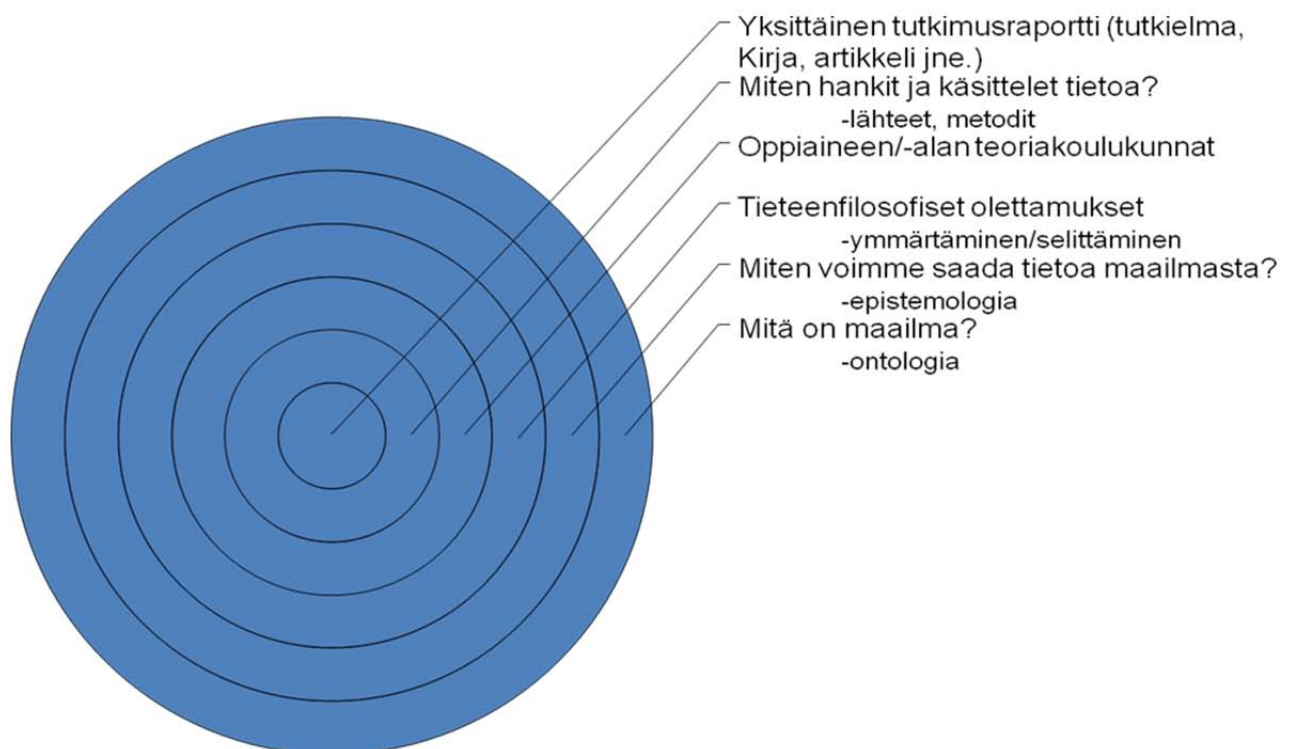
pua luopumatta koko teoriasta. Tämän lisäksi teorioissa on Lakatosin mukaan ”tukevia hypoteeseja” (*auxiliary hypotheses*), jotka sen sijaan ovat helpommin korvattavissa ja joihin siis popperilainen validiteettivaatimus saattoi suoremmin kohdistua. Ks. Imre Lakatos & Alan Musgrave, *Criticism and the Growth of Knowledge: Proceedings of the International Colloquium in the Philosophy of Science, London, 1965*. Cambridge University Press, 1970.

strategian tutkija joutuu kiinnittämään huomiota riittävän laajaan ja uskottavaan lähdeaineistoon tutkimuksen perustana. Yksittäiset tiedot ja havainnot ovat usein strategian tutkijalle vain raaka-ainetta, jota täytyy tulkita ja asettaa jollakin tavoin laajempaan yhteyteen.

Tällä tavalla strategian tutkimus voi tuottaa perusteltuja ja uskottavia arvioita tutkimuskohteestaan. Mielenkiintoinen tutkimustulos saattaa olla myös jonkun uuden näkökulman löytäminen tutkittavaan aiheeseen. Kuitenkin luonnontieteellisessä mielessä strategian tutkimus jää usein kauaksi toiminnan lainalaisuuksien tai merkityksellisten ja yleistettävien syy-seuraussuhteiden tuottamisesta. Syynä ei ole tutkimuksen huonompi laatu, vaan tutkimuskohteen kompleksisuus, alttius jatkuvalla muutokselle ja jopa tietynasteinen vuorovaikutteisuus tutkijan kanssa.

Opinnäytteen anatomia

Alla oleva ympyräkuva havainnollistaa strategian tai jonkun muun oppiaineen puitteissa laaditun tutkimuksen rakentumista. Valmista kirjoihin ja kansiin saatettua opinnäytettä, esimerkiksi pro gradu -tutkielmaa voidaan tarkastella pyöreänä kartiomaisena rakenteena siten, että sisempänä oleva ympyrä/kehä rakentuu aina ulompana olevalle kehälle:

Kuva 2: Opinnäytteen anatomia

Tällä tavoin kaiken keskiössä (kuvion sisin kehä) on yksittäinen tieteellinen tutkimusraportti, tässä tapauksessa strategian alaan kuuluva opinnäy-

tetyö. On kuitenkin tärkeää huomata, että paperille tulostettu tutkimusraportti on ikään kuin vain jäävuoren huippu, joka rakentuu monelle muulle, enemmän tai vähemmän näkyvillä olevalle kehälle.

Kehiä laajennettaessa huomataan, että tutkimus on perustunut tiettyihin menetelmällisiin valintoihin ja tiettyyn lähdemateriaaliin. Tutkija on työtä tehdessään tehnyt joukon ratkaisuja siitä, mitä materiaalia tutkimuksessa oikeastaan tarkastellaan ja millä keinoilla tämä tarkastelu toteutetaan.

Edelleen ulospäin edettäessä kokenut lukija havaitsee, että tutkija on tehnyt teoriakoulukuntaan liittyviä valintoja, jotka tyypillisesti ovat jonkinlaisessa vuorovaikutuksessa lähteistön ja tutkimusmenetelmien kanssa. Pyrkimys teoretisointiin ja teorian muodostamiseen on tieteellisen tutkimuksen ydin ja keskeinen päämäärä. Tiede kuvaa todellisuutta teorioiden avulla. Arkiajattelussa teoriaa saatetaan joskus pitää ikään kuin todellisuudelle vieraana tai ”käytännön” vastakohtana. Tämä on kuitenkin väärinkäsitys. Teoria on pikemminkin yritys esittää jonkin asian olennaiset piirteet pelkistetyssä muodossa.

Teorialla on tieteellisessä tutkimuksessa monia rooleja. Yhtäältä teorian muodostaminen ja olemassa olevan teorian kriittinen arvioiminen on tutkimuksessa ainakin kaukaisena tavoitteena. Vaikka uuden teorian tuottamisen tavoite ei usein kovin selvästi toteudukaan esimerkiksi opinnäytetöissä, tulisi tutkielmissa silti pyrkiä vuoropuheluun myös teorian kanssa.

Teoria toimii myös tutkimuksen, esimerkiksi opinnäytteen, lähtökohtana: yksittäiset tutkimukset lähtevät tyypillisesti liikkeelle jonkun oman alansa teorian lähtöolettamuksista ja ne pyrkivät saavuttamiensa tulosten kautta ottamaan jollakin tavoin kantaa omaksumansa lähtökohdateorian tai -teorioiden kykyyn tai kyvyttömyyteen tutkittavan aiheen selittämisessä. Samalla teoria tarjoaa myös käyttämämme käsitteet ja käsittejärjestelmät (kuten sota, strategia tai taktiikka) sekä määrittää niiden vuorovaikutussuhteita. Usein strategian tutkimuksessa perusteellinen ja rehellinen analyysi antaa osittaista tukea monellekin teorialle, mutta se antaa samalla viitteitä myös niiden vaillinaisuudesta ja puutteellisuudesta. Tällä tavalla teoria toimii samaan aikaan sekä tieteellisen toiminnan lähtökohtana että tavoitteena.

Kolmanneksi teoriat ovat myös tieteellisen tutkimuksen institutionaalisia kiintopisteitä: tämä saattaa ilmetä esimerkiksi siten, että tieteellisissä konferensseissa järjestetään vain jollekin teoreettiselle katsantokannalle ja näkökulmalle omistettuja paneeleita tai, että jotkut tieteelliset aikakauslehdet tai tutkimusohjelmat keskittyvät tietystä teorianäkökulmasta tapahtuvaan tutkimukseen. Teoriat voidaan nähdä älyllisen kartan maamerkkeinä, jotka usein erilaisiksi koulukunniksi rakentuneina jäsentävät tutkimuksen kenttää ja joihin sijaitaan jossakin suhteessa – ottamalla kan-

taa oman alansa teoria- ja koulukuntakeskusteluun yksittäinen tutkija voi osoittaa kuulumista tai kuulumattomuutta tieteellisessä keskustelussa.

Kolmella uloimmalla kehällä huomio siirtyy tieteenfilosofiselle ja filosofiselle tasolle: käy ilmi, että varsinaisten strategian teorioiden taustalla on myös toisia teorioita ja tieteenfilosofisia olettamuksia, joita voidaan kutsua yhteisnimityksellä metateoria. Se liittyy kysymyksiin siitä, millaisille olettamuksille ”varsinainen” teoretisointi rakentuu, esimerkiksi nähdäänkö tutkielmassa tieteellisen toiminnan esikuvana luonnontieteet vai erityinen ihmistieteen problematiikka.⁴

Vielä laajemmille kehille edettäessä tieteenfilosofia sulautuu yhteen yleisemmän filosofian kanssa. Tällöin tullaan tekemisiin kreikkalaisperäisten sivistyssanojen *epistemologia* ja *ontologia* kanssa, jotka ilmentävät tutkijan käsityksiä siitä, miten voimme saada maailmasta tietoa ja viimein myös siitä, millainen maailma itse asiassa on olemukseltaan.

Kuten sanottu, kuviota voidaan tarkastella myös yksittäisen valmiin tutkimuksen läpivalaisuna, jossa eri tasot ovat enemmän tai vähemmän tiedostetusti ja johdonmukaisesti läsnä. Ammattimainen lukija etsii tutkielmasta viitteitä yllä mainittuihin tasoihin ja myös arvioi tutkielmaa tasojen valossa.

Kirjoittajan haasteena ja laadukkaan tieteellisen tutkimuksen tunnuspiirteenä on, että tekijä – ja sitä kautta myös ulkopuolinen lukija – tunnistaa ja ymmärtää tutkimuksen tasot ja pyrkii huolehtimaan siitä, että ne ovat keskenään mielekkäässä suhteessa.

Ontologia, epistemologia, metateoria

Tämän oppaan luvuissa edellä esiteltyjä kuvan 2 (yllä) tasoja käydään läpi edeten ulkokehiltä sisäänpäin, vuoren juurelta kohti sen pilvien yläpuolella näkyvää huippua.

Kaiken muun tieteellisen tutkimuksen tavoin strategian tutkimus tai turvallisuuspolitiikan analyysi perustuu myös aina jonkinlaiseen näkemykseen ympäröivästä maailmasta. Ensinnäkin olemme jokainen omien taustojemme ja lähtökohtaolettamustemme vuoksi taipuvaisia jossakin määrin subjektiivisiin katsantokantoihin puhuttaessa yhteiskunnallisten ilmiöiden tarkastelusta ja analysoinnista: tällaisia vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi tutkijan ikä, sukupuoli, perhetausta sekä koulutuksellinen ja ammatillinen historia. Toisaalta erilaiset filosofiset ja tutkimuksen tekemiseen liittyvät olettamukset jäsentävät tapaa, jolla lähestymme strategian

⁴ Metateorian kantasana oleva kreikankielinen sana ’*meta*’ viittaa takana olevaan, jolloin se ymmärretään varsinaisen teorian taustalla olevana teoriana. Näin ollen esimerkiksi metafysiikka on filosofian (ei fysiikan!) haara, jossa tutkitaan olevaisen olemusta ja perussyitä.

tutkimuksen ilmiökenttää ja tapaa, jolla kysymme siitä kysymyksiä: ihmis-tieteissä teoriat toimivatkin eräänlaisina silmälaseina, joiden läpi katsomme ulkoista maailmaa. Nämä olettamukset ohjaavat meidän ymmärtämystämme siitä, millaisia vastauksia näihin kysymyksiin etsitään. Näistä tutkimuksen tavallisesti vain osittain näkyvillä olevista, mutta silti merkityksellisistä elementeistä voidaan käyttää yhteisnimitystä *metateoria*.

Tämä lausuttuina ja lausumattomina teoreettisina ja metateoreettisina olettamuksina ja sitoumuksina ilmenevä *ihmistieteellisen tutkimuksen subjektiivisuus tulisi tieteellisessä tutkielmassa tiedostaa ja pyrkiä välittämään myös tutkielman lukijalle*. Tieteellinen tutkimus pyrkii olemaan avointa ja läpinäkyvää toimintaa, jossa lukijan pitäisi voida arvioida paitsi itse työtä, myös perusteita joilla tutkimus on tehty. Siksi tietoisuus ja ymmärrys metateoriasta ja tutkimuksen subjektiivisuudesta on hyvän opinnäytetyön tunnuspiirre. Toisaalta metateoreettisten lähtökohtien tiedostaminen ja esiin nostaminen palvelee tutkimusta siten, että se auttaa sijoittamaan sen laajempaan filosofisen ja teoreettisen keskustelun kenttään.

Ontologia ja *epistemologia* viittaavat käsityksiimme siitä, millainen maailma viime kädessä on perusolemukseltaan ja miten ulkopuolisesta maailmasta on mahdollista saada tietoa.

Ontologia viittaa käsityksiimme olevasta ja todellisuuden luonteesta, kuten kysymyksiin siitä, mikä on todellista. Sitä kutsutaan myös opiksi olevaisesta. Yksinkertaisimmillaan ontologisilla valinnoilla voidaan tarkoittaa käsityksiä siitä, mistä (käsitteistä, asioista tai osista) jonkin ilmiön, esimerkiksi sodan, ajatellaan koostuvan. Tyypillinen ”maalaisjärkiolettamus” lienee esimerkiksi ontologinen realismi, jonka mukaan todellisuus on olemassa tajunnasta riippumatta tai materialistinen ontologia, jonka mukaan kaikki oleva voidaan palauttaa aineeseen. Tieteellisen tutkimuksen lähtökohdaksi voidaan kuitenkin ottaa myös esimerkiksi sosiaalinen ontologia, jossa todellisuus katsotaan määrittyväksi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kuten esimerkiksi sopimuksissa tai auktoriteettien päätöksissä.

Tyypillisesti ontologiset olettamuksemme ovat niin syvälle olevia ja oletamme ne usein niin itsestään selviksi, että niitä käsitellään avoimesti tieteellisessäkin tutkimuksessa vain harvoin. Vaikka strategian tutkimuksessa on vain harvoin syytä pohtia ontologisia ulottuvuuksia, on tason olemassaolon tiedostaminen kuitenkin merkittävää, koska tutkimuksen tekemisessä ontologiset uskomuksemme vaikuttavat esimerkiksi käsityksiimme mahdollisista tai mielekkäistä tutkimuskohteista sekä teoria- ja käsitevalintoihimme.

Epistemologia eli tieto-oppi tai tietoteoria käsittelee tiedon luonnetta, sen alkuperää ja rajoja sekä tietämisen mahdollisuutta ylipäättään. Jos ontologia pohtii onko joulupukkia olemassa ja jos on niin miten ja millä ehdoilla, epistemologia puolestaan keskittyy puntaroimaan sitä miten on mahdollista saada tietoa joulupukista. Epistemologia on tutkijan koulukuntapositiosta riippuen jo potentiaalisesti näkyvämmiin läsnä oleva metateoreettinen ulottuvuus. Tyypillinen episteeminen positio on ajatella, että maailmassa vallitsee universaali totuus. Esimerkiksi käsitykset siitä, miten voimme tutkia sotaa ja saada tietoa siitä ovat luonteeltaan episteemisiä. Tyypillinen episteeminen positio on ajatella, että maailmassa vallitsee universaali totuus. Tällöin asioiden katsotaan olevan niin kuin ne ovat riippumatta siitä, kuka niitä arvioi ja esimerkiksi sotaa on mahdollista jollakin tavoin tarkastella meistä ulkopuolisena ja riippumattomana ilmiönä. Tämä sinänsä varsin yleinen episteeminen katsantokanta on kuitenkin vain yksi mahdollinen tapa ymmärtää inhimillisen tietämisen luonnetta. Filosofisesti katsottuna on yhtä mahdollista esimerkiksi väittää myös, että meistä kukin muodostaa oman totuutensa, tai että totuus muodostetaan jonkun yhteisön päätöksellä.

Epistemologiaa koskevat olettamuksemme materialisoituvat monissa tutkimuksen tekemisestä koskevissa valinnoissa, kuten käsityksissämme pätevistä tutkimusmetodeista.

Ontologis-epistemologiset näkemykset ovat kasvualustaa yhteiskuntatieteen filosofian näkemyksille, joita on mahdollista tyypitellä kahteen laajaan tieteenteoreettiseen traditioon, “*selittävään*” ja “*ymmärtävään*” lähestymistapaan. Kumpikin on tieteellisen ajattelun alkua ajoilta saakka periytyvä intellektuaalinen traditio. Niiden keskeiset ideat ovat tulleet esille mitä erilaisimpien suuntausten ja koulukuntien oppisisällöissä vuosisatojen kuluessa. Niiden erossa on kyse viime kädessä siitä, missä määrin luonnontieteelle ominaisia periaatteita ja ihanteita voidaan siirtää yhteiskuntatieteiden piiriin.⁵ Keskeinen ero lainalaisuuksia painottavan selittämisen ja intentionaalisuutta korostavan ymmärtämisen välillä on niiden

⁵ Selittämisen ja ymmärtämisen yhteensovittamisen mahdollisuudesta on käyty debattia kautta aikojen. Huomattavimmat viimeaikaiset kontribuutiot näkökulmien yhteensovittamisessa ovat olleet Anthony Giddensin strukturaatioteoria ja Roy Bhaskarin tieteellinen realismi. Karkeasti ottaen Giddens näkee konstitutiivisen teorian kykenevän viime kädessä kattamaan selittävän teorian korostamat rakenteelliset ja ulkoiset tekijät kun taas Bhaskarin tieteellisen realismin teoriaa voidaan tulkita niin, että selittävä teoria pystyy käsittelemään myös merkityksiä ja ymmärtämisen problematiikkaa. Strukturaatioteoriasta ks. Anthony Giddens, *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*. MacMillan, London, 1979; Bhaskarin tieteellisestä realismista ks. esim. Roy Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*. 2nd Revised edition with new postscript. Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead, 1989.

olettamien sosiaalisten maailmojen luonteessa. *Selittävän tradition näkökulmasta* sosiaalinen maailma katsotaan osaksi ympäröivää ”luonnollista” maailmaa – se on itsenäinen ja jossakin määrin ennustettava ympäristö, jossa erilaiset lait säätelevät tapahtumia. Selittävä traditio voidaan näin tiivistää lainalaisuuden ajatuksen ympärille. Taustaolettamuksena on, että kaikkia tapahtumia hallitsevat luonnonlait, jotka pätevät aina, kun sama asia tapahtuu samoissa olosuhteissa. Tieteen edistyminen on tällöin sitä, että opitaan yhdistämään tietyt olosuhteet tiettyihin tapahtumiin. Tällöin selittäminen on kausaalisuuden löytämistä tieteen avulla.⁶

Ymmärtävästä näkökulmasta sosiaalinen maailma taas on säännöistä ja tarkoituksista koostuva rakennelma. Sosiaalisen käyttäytymisen, toiminnan, oletetaan aina olevan vuorovaikutussuhteessa muiden toiminnan kanssa. Sekä yksittäisen toimijan omalla käyttäytymisellä että muiden käyttäytymisestä tehdyillä arvioilla on aina merkityksensä. Siksi ymmärtävän näkökulman puitteissa esitetään, että toimintaa ei voi ymmärtää muuten kuin sisältäpäin, toimijan näkökulmasta. Tämä taas edellyttää tutkijalta että hän tuntee toimintaa ohjaavat säännöt, konventiot ja asiayhteydet, jolloin ajatuksena on toiminnan ymmärtäminen osaksi sosiaalisesti määriteltä ”pelinä”. Tutkijan täytyy tietää mitä toimija on käyttäytymisellään tarkoittanut – siis miksi tämä toimija teki tässä ”pelissä” juuri tämän siirron.⁷

Ei ole siis olemassa strategian tutkimukselle ominaista ”oikeaa” metateoreettista katsantoa, vaan jokainen tutkielma rakentuu joukosta teoreettisia ja metateoreettisia kerrostumia, jotka ovat joko tiedostettuja tai tiedostamattomia. Strategiaa ei myöskään tutkita siten, että opinnäytteen tarkoituksena olisi selvittää ”miten asiat oikeasti ovat” jollakin käsiteltävällä aihealueella. Nämä ovat hallinnollisen raportin tai selvitystyön tunnuspiirteitä, jotka saattavat kuulua yhtenä työvaiheena tieteelliseen tutki-

⁶ Selittävä ajattelutapa kiteytyy parhaiten positivistisessä tieteenfilosofiassa, jolla on noin parin sadan vuoden päähän ulottuva historia. 1900-luvulla kehitellyssä loogisessa positivismissa esitettiin olevan kahdenlaisia merkityksellisiä väittämiä; joko logiikkaa käsitteleviä analyttisiä väittämiä tai synteettisiä väittämiä, jotka ovat osoitettavissa todeksi tai epätodeksi. Väline näiden väittämien totuudellisuuden testaamiseen oli havainto. Loogisessa positivismissa kaikki muut lauseet, esimerkiksi hyvää ja pahaa koskevat, uskoon tai taiteeseen liittyvät jne. katsottiin tarkkaan ottaen merkityksettömiksi. Ks. esim. Alexander Rosenberg, *Philosophy of Social Science*. Dimensions of Philosophy series. Daniels & Lehrer (eds). Clarendon Press, Oxford, 1988.

⁷ Ajatus sosiaalisesta maailmasta pelinä perustuu ennen kaikkea Ludwig Wittgensteinin *Philosophical Investigations* -teokseen (saksankielinen alkuteos *Philosophische Untersuchungen* ilmestynyt vuonna 1953, englanniksi käänttänyt G.E.M. Anscombe, Blackwell Publishing). Sosiaalisen maailman rakentumista käsittelevät myös Peter Berger ja Thomas Luckmann klasikkoteoksessaan *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma*. (*The Social Construction of Reality*, 1966.) Suomentanut Vesa Raiskila. Gaudeamus, Helsinki 1994.

mukseen, mutta eivät sen lopullisena päämääränä. Tieteelliseen tutkielmaan kuuluu se lähtökohta, että strategian ilmiökenttää voidaan tutkia erilaisista katsannoista käsin mennessä mahdollisesti hyvinkin syvälle tieteenfilosofisiin olettamuksiin. Tämä tutkimuksen näkökulmaisuus on kuitenkin tärkeää itse ymmärtää ja pyrkiä avaamaan sitä myös opinnäytteen lukijalle.

3

STRATEGIAN TEORIAKOULUKUNNAT

Strategian tutkimuksen tunnusomainen piirre on kansainvälisten toimijoiden turvallisuuspäämääriin ja niiden tavoitteluun kohdistuva mielenkiinto. Strategian tutkimus on pikemminkin sotatieteiden kenttään sitoutuva näkökulma kuin varsinainen tiede tai tieteenala. Siksi strategian tutkijalla ei ole käytössään oppialan omia teorioita tai erityisiä tutkimusmenetelmiä, vaan strategian tutkimuksessa operoidaan muilta tieteenaloilta lainatuilla käsitteillä ja malleilla. Tällaisia strategian tutkimuksen tukeutumispisteitä ovat muiden muassa kansainvälinen politiikka, valtio-oppi, historian tutkimus ja poliittinen taloustiede, sotatieteiden piirissä lähinnä sotahistoria ja operaatiotaito.

Edellisessä luvussa puhuttiin lyhyesti teorioiden roolista erityisesti ihmistieteellisessä tutkimuksessa. Teorianmuodostus ja olemassa olevien teorioiden parantaminen on myös strategian tutkimuksen tavoitteena. Käytännössä on usein niin, että teorian ja oman työn teoreettisen kontekstoinnin merkitys ja rooli kasvavat edettäessä kandidaatintutkielmasta kohti vaativampia opinnäytetöitä: kandidaatintutkielmassa on hyväksyttävää edetä vain yleisen tieteellisen kirjoittamisen periaatteita (kuten pyrkimys tutkimusongelmalähtöiseen eksaktiin kirjoitustapaan, sekä lähteiden ja viitteiden käyttö) noudattaen ja jättää teoriapohdinnat vähemmälle, mutta pro gradussa tutkijan teoreettinen aseointi kuuluu jo asiaan, samoin pyrkimys jonkinlaisen vuoropuhelun käymiseen valitun viitekehyyksen kanssa esimerkiksi päätelmäluvussa. Vastaavasti väitöskirjatasoiselta tutkimukselta voidaan edellyttää itsenäistä ja omaperäistä panosta jostakin aiheesta käytyyn teoreettiseen keskusteluun.

Tässä luvussa luodaan katsaus yleisimpiin suomalaisessa strategian tutkimuksessa käytettyihin teoriakoulukuntiin. Kyseessä ei ole, eikä voi olla, tyhjentävä katsaus alan teoriakenttään, koska oppialalle tyypillisten teemojen tarkastelu on mahdollista hyvin monenlaisista näkökulmista.¹ Kyseessä ei ole myöskään erityisen yksityiskohtainen katsaus: monista alan oppikirjoista löytyy erinomaisia keskeisten teorioiden ja niiden lu-

¹ Kaikkein mielenkiintoisin tutkimus saattaa jopa pyrkiä tietoisesti siirtymään vakiintuneen teoriakentän ulkopuolelle ja avaamaan aivan uudenlaisia tapoja tarkastella strategian ilmiökenttää. Tämä kuitenkin edellyttää olemassa olevan ja jo vakiintuneen teoriakentän vahvaa tuntemusta ja hallintaa.

kuisten variaatioiden kuvauksia, joihin tutkielman tekijän kannattaakin tutustua hakiessaan koulukunnista lisätietoa. Esimerkiksi tämän julkaisun liitteenä esitellään kirjoittajien hyväksi havaitsemaa kirjallisuutta strategian teoriakeskusteluista.

Teorian rooli strategian tutkimuksessa: Mitä se on ja mitä se ei ole

Kun opiskelija ryhtyy laatimaan opinnäytetyötä strategiasta, hänen eteen­sä avautuu laaja repertuaari erilaisia mahdollisia teoreettisia lähestymista­poja. Tämä johtaa usein epätietoisuuteen ”oikean” teorian tai lähestymis­tavan valinnasta.

Yksiselitteistä vastausta tähän kysymykseen ei voida antaa. Yksikään strategian tutkimuksessa käytetty teoria ei ole tyhjentävästi muita parempi tai varsinaisesti oikea sen paremmin kuin vääräkään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että mikä tahansa teoria sopisi yhtä hyvin minkä tahansa aiheen käsittelyyn. Monet seikat, kuten tutkimuksen aihe, saatavilla oleva lähdeaineiston luonne sekä myös tutkijan henkilökohtainen mielenmai­sema antavat yleensä vihjeitä onnistuneeseen teoriasuuntautumiseen. Toisaalta nämä seikat selkeytyvät aloittelevalla tutkijalla usein vasta sitten, kun kuva tutkittavasta asiasta, omasta mielenkiinnon kohteesta ja tutki­misen tavasta on tarkentunut. Tästä syystä teoreettista koulukuntaa kos­kevia valintoja ei välttämättä kannata pyrkiä tekemään tutkielmanteon alkuvaiheissa, jos asiasta tuntee epävarmuutta.

Oppialan teoriakentän haltuunotto ei ole aivan yksinkertaista. En­sin­näkin, koska strategian tutkimus määrittyy enemmän tutkimuskohteen kuin lähestymistavan kautta, on sen teoriakenttä rajoiltaan määrittymä­ton. Oppialalla käytetään lukuisia erilaisia teorioita ja koulukuntia, eikä ole olemassa yleisesti hyväksyttyä tyhjentävää listaa strategian tutki­muksen teorioista. Lisäksi tässä luvussa esiteltävien strategiaa yleisesti tarkas­televien teorioiden lisäksi alalla käytetään tutkimuskohteesta riippuen myös niin kutsuttuja *välitason teorioita* (*middle range theories*), jotka jäsentävät tarkemmin rajattujen aihealueiden tutkimusta, mutta joilla ei ole laajem­paa soveltamistavoitetta. Tällaisia ovat esimerkiksi *aluetutkimus* (*area stu­dies*), *ulkopolitiikan teoria* (*foreign policy analysis, FPA*), *kansainvälinen poliittinen taloustiede* (*international political economy, IPE*), *terrorismin ja radikalisoitumisen tutkimus* sekä *tulevaisuudentutkimus*. Tilanteen vain lievästi lohdullinen kääntöpuoli on, että kentän ja rajojen epämääräisyys antaa mahdollisuu­den myös uusille aluevaltauksille ja tuoreille näkökulmille.

Toinen teoriakentän haltuunottoa vaikeuttava tekijä on se, että tutki­muksessa käytetyt teorit eivät ole symmetrisellä tavalla toisiinsa verrannollisia. Sen sijaan ne saattavat käsitellä aivan eri tason kysymyksiä ja liikkua toisiinsa nähden ulottuvuuksissa, joita ei voi verrata toisiinsa. Joukossa on ilmiö­kentän kokonaisvaltaiseen mallintamiseen pyrkiviä lähestymistapoja (*po-*

liittinen realismi ja erityisesti *uusrealismi*, erilaiset *behavioristiset mallintamiset*, yleisempiä turvallisuustutkimuksen kenttään vietyjä maailmankatsomuksia tai -selityksiä (*liberalismi*, *marxilaisuuden variaatiot*, *feministiset teoriat*), tieteenfilosofisin perustein muuta tutkimusta ja vallitsevia käsityksiä uudelleenarvioivia tai kritisoivia tulkintoja (*konstruktivismi*, *kriittinen teoria*, *normatiivinen teoria*, *jälkistrukturalismi*) tai toisilta oppialoilta omaksuttuja tarkastelutapoja (*kansainvälinen poliittinen taloustiede*). Taso, jolla nämä teoriat liikkuvat, vaihtelee, samoin se missä määrin niiden harjoittajat edes mieltävät niitä teorioiksi ja missä määrin vain yleisemmiksi tulokulmiksi.

Näistä eroista johtuen teoriat suuntautuvat strategian ilmiökenttään hyvinkin eri tavoin ja yksi teoria saattaa olla jonkun ilmiön tai aihepiirin kuvaamisessa huomattavasti käyttökelpoisempi kuin toinen. Esimerkiksi klassinen poliittinen realismi tarjoaa tutkijalle runsaasti välineitä ja käsitteitä kahden ristiriidassa tai konfliktiasetelmassa olevan valtion suhteen analysointiin, mutta vaikkapa muuttuvien uhka- ja turvallisuuskäsitysten kaltainen aihepiiri sisältää runsaasti aineksia, joita klassisen realismin tarkastelutapa ei yksinkertaisesti tunnista ja joiden analysointiin se ei anna käsitteitä. Vastaavasti kansainvälisten järjestöjen ja kansainvälisen yhteistyön kuvaamisessa vahvaa liberalistista ajattelutapaa on ajoittain kritisoitu sotilaallisen voiman instrumenttien laiminlyönnistä.

Teoriavalinta on kuitenkin tärkeä osa tutkimusta ja kentän laajempi tuntemus on tutkijalle ansioksi. Laajemmassa mielessä voidaan jopa ajatella, että valittu teoreettinen viitekehys on eräänlainen peli tai ”kieli”, jolla yksittäinen tutkielma kirjoitetaan. Teoria tuottaa tietyn tavan, jolla tutkija tarkastelee tutkimuskohdettaan; se johdattaa tutkijaa kysymään aineistosta tietäntyyppisiä kysymyksiä ja etsimään tutkimusaineistosta tietäntyyppisiä vastauksia. Samalla teoria tuottaa tutkijalle tietynlaista sanastoa samalla kun se sulkee pois toisenlaista sanastoa tai toisenlaisia näkökulmia. Taulukko 1 sodan käsitteestä eri teorioiden valossa havainnollistaa tätä teorioiden ominaispiirrettä:

SOTA			
Rationalistiset teorit		Konstitutiiviset teorit	
Realistinen teoriaperinne	Liberalistinen teoriaperinne	Konstruktivismi	Jälkistrukturalismi
Sota on keino päämäärien saavuttamiseen. Valtioiden välillä vallitsee anarkinen tila , jossa valtiot taataksaan turvallisuutensa pyrkivät hankkimaan valtaa . Ihmislunosta johtuen anarkisessa tilassa turvallisuuteen ja valtaan pyrkiminen johtaa sotiin, jotka ovat siten erottamaton osa nykyistä valtiojärjestelmää ja ihmiskuntaa. Ainoastaan järjestelmän voimatasapaino takaa (väliaikaisen) rauhan.	Sota on äärimmäinen keino turvallisuuspäämäärien tavoitteluun, mutta myös järjestelmän häiriö ja epäonnistuminen. Jalkaa realistien kanssa käsityksen kansainvälisen järjestelmän anarkisesta tilasta. Liberalismin mukaan sen ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa sotaa, vaan yhteistyön, yhteisten normien ja organisaatioiden kautta voidaan saavuttaa pysyvä rauhan tila. Esim. demokraattisen rauhan koulukunnan mukaan voimatasapaino menettää merkityksensä demokraattisten valtioiden välillä ja turvallisuusvajeesta voidaan päästä eroon.	Sota on sosiaalinen rakenne eli konstruktio . Tutkimuksessa se, mitä sota on, voi olla pikemminkin lopputulos kuin lähtökohta. Sota määrittyy, rakentuu, yhteiskunnallisesti tekojen ja puheid en kautta. Lähestymistapa korostaa sodan kontekstisidonnaisuutta ja historiallisen kehityksen vaikutusta. Sota on yhteiskunnallinen ilmiö, jota lähestytään aina omista lähtökohdista ja tietynlaisin ennakko-olettamuksin. Siten käsitteen sisältö ja merkitys ovat muuttuvia .	Sota on ja ei ole. Kohdistaa kritiikkinsä totuuden perustallisuutta kohtaan. Ei ole objektiivista perustaa , jolla sotaa ilmiönä voisi arvioida. Jälkistrukturalistisia lähestymistapoja yhdistää kiinnostus vallan ja tiedon suhteeseen sekä usko siihen, että ei ole perustaa, jonka puitteissa kilpailevia totuusväittämiä voisi arvioida. Ominaista pyrkimys muokata vallitsevia yhteiskunnallisia ymmärryksiä.

Taulukko 1: 'Sota' eri teorioiden valossa.²

Lihavoidulla tekstillä on pyritty kiinnittämään huomiota muutamiin yllä olevien teorioiden suosimiin avainkäsitteisiin, jotka ovat juuri niille ja niiden tarkastelutavalle ominaisia. Tekstejä lukiessa paljastuu nopeasti, että strategian tutkimuksen keskeinen käsite 'sota' näyttäytyykin näiden esimerkkien valossa neljänä perin erilaisena tarinana tai tulkintana. Hyvän tutkijan tunnuspiirre on, että hän osaa ”puhua” valitsemansa teorian kiel-tä työssään johdonmukaisesti, ymmärtäen kuitenkin samalla sen, että ky-seessä on vain yksi näkökulma, jonka toimivuutta voi ja tulee samalla arvioida.³

² Kaavio muokattu artikkelista Joonas Sipilä, ”Sota tutkimuksen kohteena” teoksessa Pekka Sivonen (toim.), *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*, Maanpuolustus-korkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: No 33, 2013, *Tulossa*.

³ Kannustamme nuorta tutkijaa hakeutumaan jonkun keskeisen teoriakoulukunnan pariin opinnäytetyön rakentamisessa ikään kuin yksinkertaisimpana tapana päästä

Selittävä logiikka: klassinen realismi ja uusrealismi

Kuten muissakin yhteiskuntatieteissä, strategian tutkimuksen teoreettisia suuntauksia voidaan tyypitellä metateorialähtöisesti katsomalla niiden tieteenfilosofisia perusolettamuksia. Siten edellisessä luvussa käsitelty kysymys selittämisestä ja ymmärtämisestä on alalla ilmennyt debattina ulkoista maailmaa ”selittävien” ja sitä ”konstituoivien” teorioiden välillä. Edellisestä näkökulmasta strategian tutkimuksen ongelmakenttää lähestytään tulkitsijasta riippumattomana ulkoisena todellisuutena johon pyritään – ainakin teoriassa – tarjoamaan selittäviä malleja. Jälkimmäisestä näkökulmasta taas ajatellaan, että teoretisointi itse tuottaa tietynlaista todellisuutta sen sijaan, että se vain selittäisi tulkitsijasta riippumatonta ulkoista maailmaa.

Selittävän lähestymistavan vaikutusvaltaisin ja yksityiskohtaisin muotoilu on ollut *poliittinen realismi* ja sitä seurannut *neo-* eli *uusrealismi*. Realistinen ajattelu perustuu olettamukselle kansainvälisen järjestelmän anarkisesta luonteesta. Kansainvälisissä suhteissa ei katsota olevan olemassa valtioiden toimintaa säätelevää korkeampaa auktoriteettia tai toimijaa, joka säätelisi niiden vuorovaikutusta. Siten jokainen valtio joutuu turvallisuuskäsittelyn eteen: miten taata oma turvallisuutensa olosuhteissa, joissa toisten aikomuksista ei ole tietoa? Vastauksena nähtiin valta. Sitä pidettiin ominaisuutena, jota valtiot universaalisti tavoittelevat kansallisen intressinään. Tällä tavalla poliittisessa realismissa hahmoteltiin ajatus kansainvälisestä politiikasta omien ajattomien lainalaisuuksiensa säätelemänä toimintaympäristönä.

Klassisessa realismissa ihmisluonnolle annettiin keskeinen merkitys kansallisen intressin tuottajana. Tässä suhteessa sillä oli individualistinen painotus, koska kansainvälisen politiikan keskeisen dynamiikan katsottiin

sisälle alan teoriakenttään. Poissuljettua ei ole kuitenkaan samassa tutkielmassa tapahtuva aihealuekohtainen tukeutuminen useisiin eri teorioihin ja niiden sanastoihin ja näkökulmiin. Näkökulma saattaa olla jopa varsin perusteltu, koska yksittäiset teoreettiset viitekehukset helposti jättävät olennaisia asioita tarkastelun ulkopuolelle ja pidemmälle edenneet tutkijat tyypillisesti omaksuvat elementtejä eri teorioista pikemminkin kuin nojaavat vain yhteen teoriaan. Tällainen näkökulmien vaihtelu työn eri osissa edellyttää tutkijalta kuitenkin melko hyvää teoriakentän hallintaa: ratkaisu on tehtävä mahdollisimman tiedostetusti ja läpinäkyvästi siten, että kirjoittaja pystyy viestittämään lukijalle mistä eri näkökulmista tarkastelu kulloinkin tapahtuu. Olenasta on siis jälleen kerran viestittävä lukijalle, että ymmärtää ratkaisunsa luonteen ja seuraukset. Näkökulmien yhteensovittaminen vaatii kuitenkin aina työtä – konstruktivistit voi vaikkapa lähestyä tutkimuskohdettaan uusrealismin välinein perustellen, että juuri tässä tapauksessa todellisuus on siten rakentunut, että uusrealismin olettamukset ja metodit toimivat. Uusrealismin totuudet ovat kuitenkin universaaleja ja yleispäteviä uusrealistin silmissä, ne pätevät riippumatta tilanteesta. Tämä jännite pitäisi pystyä tutkimuksessa purkamaan.

kumpuavan kansainvälisen järjestelmän sijasta yksilöiden ominaisuuksista.

Selittävästä painotuksistaan huolimatta poliittinen realismi ei kuitenkaan edustanut puhtaasti luonnontieteellis-positivistista ajattelua. Perimmiltään melkoisen epätieteellisillä käsitteillä, kuten *ihmisluonto* tai *valtiomiestaito* onkin merkittävä sija klassisen realismin ajatusmaailmassa. Siksi klassinen poliittinen realismi on monessa suhteessa melko kaukana tarkkaan ottaen tieteellisestä lähestymistavasta tai mallintamisesta; tyypillisempää klassiselle realismille on historialliseen kokemukseen ja yksilölliseen päätelyyn, jopa intuitiiviseen oivallukseen perustuva analyysi.⁴

Neorealistisen tutkimusorientaation taustalla voidaan nähdä pyrkimys selittävän otteen terävöittämiseen. Neorealismissa säilytettiin perinteinen realistinen tulkinta kansainvälisestä politiikasta: valtioiden täytyy jatkuvasti kilpailla sotilaallisesta voimasta ja kansallisesta turvallisuudesta, koska valtioiden sisäisestä politiikasta poiketen kansainvälisessä politiikassa ei katsota olevan mitään korkeampaa auktoriteettia tai toimijaa, joka säätelisi valtioiden vuorovaikutusta.⁵

Tästä huolimatta neorealismi toi realistiseen traditioon metodologista tarkentumista ja asetelman yksinkertaistumista. Keskeinen teoreettinen täsmennys oli, että neorealismissa valtiojärjestelmää alettiin tulkita kahden vaihtoehdoisen mallin kautta: joko reduktionistisena tai systeemiperustaisena.

Reduktionistisessa katsannossa kansainvälisen järjestelmän ominaispiirteiden katsottiin olevan kansallisten hallitusten determinoima. Klassisen realismin tekstien katsottiin tyypillisesti edustavan tätä näkökulmaa. Neorealismissa sen sijaan omaksuttiin systeemiperustainen näkökanta,

⁴ Kuuluisimpia klassisen realismin tekstejä ovat Edward Hallett Carrin *The Twenty Years Crisis: An Introduction to the Study of International Relations*. London: Macmillan, 1939 ja Hans Morgenthauin *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York NY: Alfred A. Knopf, 1948. Voidaan perustellusti väittää, että erityisesti varhaisempien realistien kirjoituksissa käsiteltiin teemoja, jotka ylittivät jaottelun selittävään ja konstitutiiviseen lähestymistapaan. Toinen yhdistävä linkki konstitutiivisena pidettävän lähestymistavan ja poliittisen realismin välillä on ns. *englantilainen koulukunta* ja sen piirissä erityisesti Hedley Bullin kirjoitukset. Englantilainen koulukunta on pohtinut sitä, tuottavatko kansainvälisen yhteisön merkitykset ja tulkinnot ”kansainvälistä yhteisöä”, vai ovatko ne vain seurausta siinä vaikuttavista rakenteellisista voimista. Ks. esim. Hedley Bull, *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press, 1977.

⁵ Ehkä vaikutusvaltaisin neorealismien muotoilu on Kenneth N. Waltzin vuonna 1979 ilmestynyt *Theory of International Politics* (McGraw - Hill Publishing Company, New York). Waltz kutsui neorealismia sinänsä osuvasti *rakenteelliseksi realismiksi (structural realism)*.

jonka mukaan anarkinen kansainvälisen järjestelmä pakottaa valtioita lo-
puttomaan vallan ja turvallisuuden tavoitteluun riippumatta niiden yksi-
öllisistä ominaispiirteistä. Tällöin suvereenilla valtioilla ei katsota olevan
mahdollisuutta anarkisen asetelman lopettamiseksi, vaan kansainvälisen
järjestelmän ominaisuudet tuottavat valtioiden toiminnan reunaehdot.

Tätä systeemilähtöistä peruslogiikkaa on neorealismissa pyritty
hahmottamaan erilaisilla voimatasapainomalleilla. Ratkaisematonta debat-
tia neorealismien sisällä on käyty muun muassa siitä, ovatko valtiot ja eri-
tyisesti suurvallat luonteeltaan aggressiivisia ja dominointihakuisia (*offen-
siivinen realismi*) vai vallitsevaan asiointilaan tyytyviä ja tasapainoon pyrki-
viä (*defensiivinen realismi*).⁶

Selittävä logiikka: liberalismien traditio

Selittävä tieteenfilosofia vallitsee myös turvallisuustutkimuksen kahdessa
muussa merkittävässä paradigmassa, eli *liberalismi/pluralismissa* ja *uusmarxi-
laisuudessa/struktuurialismissa*, joista tässä tarkastellaan laajemmin liberalistis-
ta perinnettä.

Kun realismien ajattelutavassa korostetaan tyypillisesti turvallisuuden
ja uhkien ajattomia piirteitä, niin liberalismissa kansainväliset suhteet
nähdään edistyksen ja tarkoituksellisen muutoksen näyttämönä. Taustalla
paljastuu liberalismille ominainen optimistisempi ihmiskäsitys: maail-
manpolitiikkaa ei nähdä realismille ominaisesti nollasummapelinä, vaan
liberalismissa katsotaan, että valtioilla on ensisijaisesti yhteisiä etuja ja että
niiden intressit voidaan saattaa harmoniaan erilaisten instituutioiden, la-
kien ja säätelyjärjestelmien avulla.

Monet liberalistiset teoriat eivät sinänsä kyseenalaista realismien ko-
rostaman anarkian olemassaoloa. Käsitykset anarkian läpitunkevuudesta
ja pysyvyydestä kuitenkin eroavat: yleisesti ottaen liberalismissa anarkia
nähdään poistettavissa olevana ja mahdollisesti historian myötä katoava-
na ongelmana, johon voidaan pyrkiä vaikuttamaan kansainvälisen lain ja
erilaisten hallintamekanismien eli regimien avulla. Tässä suhteessa libera-
lismille on leimallista analogia yksilön suhteesta valtioon – valtioiden

⁶ Eräs selittävään tieteenfilosofiaan nivoutuva strategian ja päätöksentekotilanteiden
tutkimuksen suuntaus on *peliteoria (game theory)*. Peliteorioiden lähtökohtana on ajatus
toimijoiden rationaalisuudesta: toimijoiden kuten valtioiden katsotaan pyrkivän vii-
me kädessä omien etujensa maksimointiin erilaisissa tilanteissa. Näiden olettamien
pohjalta peliteoriassa pyritään mallintamaan erilaisia yhteistyön ja konfliktin ulottu-
vuuksia ja toimintavaihtoehtoja. Peliteoreettisilla malleilla on kuvattu esimerkiksi
asevarustelua, pelotetta ja valtioiden välistä yhteistyötä. Peliteoriasta laajemmin ks.
Morton D. Davis, *Game Theory: A Nontechnical Introduction* (rev. ed.). New York: Basic
Books, 1983.

vuorovaikutusta säätelevät toimivat ja uskottavat pelisäännöt on saatavissa aikaan myös kansainvälinen yhteisön tasolla. Ylipäätään valtioidenvälisiä suhteita pitäisi organisoida ja formalisoida kansainvälisiin instituutioihin, kuten sodankäynnin konventiot, merten laki, ilmastositimukset tai YK:n peruskirja kollektiivisen turvallisuuden periaatteineen.

Varsinkin neorealismeissa valtioita pidetään pohjimmiltaan eräänlaisina ”mustina laatikkoina”, joiden sisäisen luonteen tai olemuksen ei katsota vaikuttavan niiden ulkoiseen käyttäytymiseen. Realististen lasien läpi katsottuna maailma ikään kuin näyttää biljardipöytänä, jossa erikokoiset pallot pyörivät erilaisilla nopeuksilla ja ajoittain törmäilevät toisiinsa omien mekaanisten lakiansa säätelemänä. Olennainen elementti liberalistisessa katsannossa on sen sijaan uskomus, että valtioiden – tai muiden kansainvälisten suhteiden toimijoiden – sisäinen luonne vaikuttaa niiden toimintatapaan ratkaisevasti. Turvallisuuden problematiikkaa tarkastellaankin liberalismissa myös muiden tekijöiden kuten talouden ja kulttuurisuhteiden, yritystoiminnan, organisaatioiden ja yksilöiden kautta. Siksi kansainvälinen toimintakenttä esitetään liberalismissa usein hämähäkinverkkona, jossa monitasoiset tekijät ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Olennaisena toimijoiden sisäisen luonteen painottamisessa nähdään järjestelmän tarjoama vapauden määrä ja mahdollisuus. Keskeinen liberalistinen muotoilu tästä ajattelutavasta on *demokraattisen rauhan teoria*. Sen mukaan kansanvaltaiset instituutiot eri maissa ovat keskeisiä rauhaa edesauttavia ja ylläpitäviä tekijöitä. Demokraattisen rauhan teoria on saanut vaikutusvaltaisia poliittisia muotoiluja muun muassa Naton peruskirjassa ja Euroopan unionin turvallisuusstrategiassa. Esimerkiksi Yhdysvaltain, samoin Naton ja Euroopan unionin toiminnassa sellaiset yleismaailmallisiksi katsotut arvot kuten vapaakauppa, läntinen demokratiakäsitys, ihmisoikeudet ja perusvapaudet asetetaan tyypillisesti suvereenisuusopin edelle.⁷

Toinen liberalistinen muunnos on keskinäisriippuvuutta ja integraatiota koskeva tutkimusperinne. Toisen maailmansodan jälkeisen euro-atlanttisen alueen valtiot on nähty ”turvallisuusyhteisönä”, jossa alueen valtioiden ei, historiallisesti ajateltuna ainutlaatuisesti, tarvitse käytännössä varustautua keskinäiseen sotilaalliseen yhteenottoon. Liberalismin perinteeseen kuuluvassa *uus-* eli *neofunktionalistisessa* tutkimuksessa integraation katsotaan vaikuttavan valtioiden käyttäytymiseen ja osallistuvien valtioiden kansainvälisiin suhteisiin. Sille on ominaista ajatus integraatiosta autonomisena, itseään ylläpitävänä voimana (ns. *spillover effect*). Päinvastoin kuin (neo)realistisessa ajattelussa, Euroopan integraation historiaa

⁷ Demokraattisen rauhan teoriasta ks. esim. Bruce Russett, *Grasping the Democratic Peace*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1993.

käytetään esimerkkinä tästä kasvun logiikasta: rajoitetusta taloudellisesta yhteistyöstä liikkeelle lähtenyt prosessi on vuosikymmenten saatossa laajentunut yhä uusille aloille. Eri alojen alkuaan teknillinen yhteistyö valtioiden välillä johtaa vähitellen myös turvallisuuspoliittisiin seuraamuksiin, kuten esimerkiksi EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla on käynyt.⁸

Neorealismiin tavoin voidaan puhua myös kansainvälisten suhteiden *neoliberaalista koulukunnasta* eräänlaisena vastauksena neorealismissa esitettyihin väittämiin. Siten neoliberalismissa kiinnitetään huomiota anarkian olosuhteissa vallitseviin valtioiden yhteistyön ja keskinäisten hyötyjen näkökulmaan. Kulmakivenä neoliberalismissa on ajatus siitä, että neorealismiin turvallisuuslähtöinen käsitys valtioiden intresseistä on liian kapea-alainen ainakin universaalina periaatteena: esimerkiksi teollistuneiden länsimaiden katsotaan saavuttaneen monimutkaisen keskinäisriippuvuuden (*complex interdependence*) tilan, jossa kansainvälinen vuorovaikutus tapahtuu muillakin tasoilla kuin valtioidenvälisenä politiikkana. Toisaalta neoliberalismissa kritisoidaan neorealismiin käsitystä asioiden välisestä hierarkiasta valtioidenvälisissä suhteissa. (Sotilaallisen) turvallisuuden ulottuvuutta ei tulisi aina nähdä valtioiden asialistan ensisijaisena asiana, vaan esimerkiksi sisäpoliittisista tekijöistä riippuen muutkin tekijät saattavat nousta ajoittain tähän rooliin.⁹

Liberalismin turvallisuuskäsitys on siis monessa suhteessa kritiikkiä juuri realismille ominaisille näkemyksille. Ilmeisistä sävyeroista huolimatta molemmille on kuitenkin yhteistä syvälle menevä oletamus maailman perusluonteesta: ytimenä tässä on ihmisten ja valtioiden rationalismioletus, jossa todellisuus katsotaan meistä riippumattomaksi asiaksi, jota teellinen tutkimus pyrkii selittämään.

Konstitutiivinen näkökulma

Klassinen realismi ja uusrealismi ovat itse asiassa miltei kaikkien muiden teoriakoulukuntien viittaushohteita, koska myös konstitutiivinen näkökulma on syntynyt erityisesti neorealistisen ajattelun kritiikistä. Konstitu-

⁸ Neofunktionalismista ks. esim. Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe*. Stanford: Stanford University Press, 1958.

⁹ Neoliberalistisen orientaation keskeisiä teoksia ovat olleen mm. Robert O. Keohanan *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, 1984 ja Keohanan sekä Joseph S. Nyen, *Power and Interdependence: World Politics in Transition* (Boston: Little, Brown and Company, 1977). Kuuluisa neorealistinen vasta-argumentti taas näille näkemyksille on John J. Mearsheimerin (1995) artikkeli "The False Promise of International Institutions", *International Security*, Winter 1994/95, vol. 19, no. 3, s. 5–49.

tiivisen näkökulman edustajat ovat vastustaneet neorealismien ideaa kansainvälisestä politiikasta suvereenien yksikköjen enemmän tai vähemmän rationaalisena reagoimisena toimintaympäristössä esille tuleviin uhkiin ja mahdollisuuksiin, samoin kuin ajatusta valtioiden intresseistä annettuina tai vakaina. Edelleen konstitutiivisissa tulkinnoissa on problematisoitu käsityksiä valtiotähteistä ja kansallisista intresseistä, samoin kuin politiikan laeista ja ajattomista totuuksista.

On huomattavaa, että *konstitutiivisten näkökulmien ero realismin ja liberalismien käsityksiin on luonteeltaan ennen kaikkea metateoreettinen*. Niiden erilainen tapa katsoa ja kysyä pohjautuu toisenlaiseen käsitykseen tieteellisen tutkimuksen luonteesta ja mahdollisuuksista. Lähinnä tämä ero liikkuu epistemologian tasolla: konstitutiivisissa tulkinnoissa oletetaan, että saamme tietoa ja muodostamme totuuksia eri asioista ennen kaikkea sosiaalisena tai intersubjektiivisena prosessina, sen sijaan että tutkimuksen roolina nähtäisiin meistä riippumattoman ulkoisen todellisuuden selittäminen. Politiikassa tämä totuuksien ja merkitysten tuottaminen katsotaan näyttäytyvän usein jopa kamppailuna, jossa eritahot pyrkivät virallistamaan oman käsityksensä totuudeksi.

Konstitutiivisen katsannon ydinajatus on siis kausaali-ajattelun kritiikki kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa. Vaikka realismin ja liberalismien kaltaisilla selittävillä koulukunnilla tunnustetaan olevan keskinäisiä eroavaisuuksia, nähdään ne molemmat konstitutiivisesta näkökulmasta ennen kaikkea *rationalistisina* ja kausalistisina lähestymistapoina turvallisuuden ongelmakenttään. Luonteenomaista konstitutiiviselle (usein puhutaan myös kriittisestä) turvallisuustutkimukselle onkin taipumus reflektivistiseen näkökulmaan, eli siinä kiistetään rationalistisen lähestymistavan mielekkyys ja sen sijaan pyritään objektiivisiksi katsottujen tosiasioiden sijasta tarkastelemaan pikemminkin tutkimusta itseään: sen lausuttuja ja lausumattomia olettamuksia. Näin ollen konstitutiivinen turvallisuustutkimus on usein ikään kuin ”tutkimusta tutkimuksesta”.¹⁰

Kuten edellä tuli esille, eri tavoin tällaiseen tulkintamalliin nojaavien teorioiden määrä on kuitenkin suuri ja sisältö moninainen. Konstitutiiviset teorit ovat siten pikemminkin kokoelma erilaisia realismikritiikkejä ja näkökulmia tutkimuskohteeseen kuin yhtenäinen teoriarakennelma.

Konstitutiivisten teorioiden ajallisesti varhaisimpana ulottuvuutena on ollut niin sanottu *kriittinen turvallisuusteoria* (*critical security theory*). Kriittinen turvallisuusteoria kiinnittää huomiota siihen, kenen arvot tai edut ovat teorian ja teoretisoinnin lähtökohtana. Sellaiset mahdollisesti itseltään selvinä pitämämme käsitteet kuten ”tutkimus” tai ”turvallisuus” kat-

¹⁰ Konstitutiivisesta näkökulmasta kausaali-ajatteluun ks. esim. Wendt, Alexander ”On Constitution and Causation in International Relations”, *Review of International Studies*, vol. 24 (1998), pp. 101–117.

sotaan luonteeltaan poliittisiksi termeiksi, jotka lähtökohtaisesti sitoutuivat valtaan palvelemalla aina joitakin tarkoituksia ja ryhmiä. Vastaavasti tutkimuksen arvovapautta ei katsota mahdolliseksi: puhe ”tieteestä”, ”turvallisuudesta” ja muista, yleensä arvovapaiksi tai objektiivisiksi katso-
tuista asioista onkin tämän näkemyksen mukaan aina sidoksissa jonkinlaisiin lähtökohtaisiin olettamuksiin ja arvoihin.¹¹

Nämä kriittisen turvallisuusteorian piirteet ovat inspiroineet muita, myöhemmin erillisiksi irtautuneita turvallisuustutkimuksen suuntauksia. Tällainen on esimerkiksi *sosiaalinen konstruktivismi* (*social constructivism*), joka on kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa vakiinnuttanut asemansa 1990-luvulla. Tieteenfilosofisesti myös konstruktivismi irtautuu realismi-liberalismista, koska sen puitteissa korostetaan todellisuuden sosiaalisesti rakentunutta eikä universaalia luonnetta. Sen sijaan konstruktivismissa ei omaksuta yksiselitteistä kantaa suhteessa valtioiden asemaan eikä tieteellisen tutkimuksen mahdolliseen kausaaliseen luonteeseen.¹²

Kolmantena kriittisen turvallisuustutkimuksen, lähinnä menetelmällisenä, suuntauksena on ns. *Kööpenhaminan koulukunnan* piirissä kehitetty *turvallistamisteoria* (*securitization theory*). Sen puitteissa tarkastellaan turvallisuutta koskevan todellisuuden tuottamista puheen ja tekstien kautta. Samoin kuin konstruktivismi nivoutuu kriittiseen turvallisuusteoriaan, kytkeytyy turvallistamistutkimus läheisesti konstruktivismiin. Ominaista sille on ajatus, että asioiden saattaminen turvallisuusviitekehyksen piiriin, niin kutsuttu *turvallistaminen* tai *turvallistamisakti* katsotaan intersubjektiiviseksi ja sosiaalisesti rakentuneeksi toiminnaksi. Erona on kuitenkin turvallistamistutkimuksen poliittisiin käytäntöihin kohdistama erityishuomio: konstruktivismin korostaessa suhteellisen muuttumattomia sosiaalisia instituutioita, normeja ja identiteettejä, kiinnittyy turvallistamisteorian huo-

¹¹ Esimerkiksi Robert Cox'in kuuluisan sitaatin mukaan: ”Theory is always *for* somebody and *for* some purpose”. Ks. Cox, Robert ”Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”. *Millennium*, vol 10 no 2 (1981), s. 128.

¹² Voidaankin ajatella, että raja selittävän ja ymmärtävän tieteenfilosofian välillä kulkee osin konstruktivismin sisällä. Esimerkiksi, vaikka Alexander Wendt pitää anarkiaa pikemminkin kulttuurisena kuin materiaalisena ilmiönä, näyttää hän laajalti allekirjoittavan realismin näkemykset anarkiasta ja valtioiden keskeisestä asemasta kansainvälisessä turvallisuudessa, ks. esim. Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*. Cambridge Studies in International Relations: 67, Cambridge University Press, Cambridge, 1999. Muutamia muut konstruktivistiseen liikkeeseen liitetyt tutkijat ovat kritisoineet tätä käsitystä ja painottaneet voimakkaammin diskurssien ja kielen roolia todellisuuden tuottajana, ks. esim. Thomas J. Biersteker & Cynthia Weber (eds.), *State Sovereignty as Social Construct*. Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

mio usein valtiotasolla esitettyihin aktiivisiin ja luonteeltaan dynaamisiin puheakteihin.¹³

Niin sanottua *jälkistrukturalistista* tai *postmodernia turvallisuustutkimusta* (*post-structural security studies*) voidaan pitää neljäntenä kriittisen turvallisuustutkimuksen osa-alueena. Lähestymistavalle on ominaista sellaisen ontologis-epistemologisen vaihtoehdon esittely, jossa kritisoidaan sekä rationaalisuutta että valtiolähtöisyyttä. Samoin tietäminen ja totuus katsotaan siinä viime kädessä subjektiivisiksi ilmiöiksi. Yksinkertaistaen kyseessä on siis epäusko erilaisia metanarratiiveja – suuria tai kaikenkattavia totuusväittämiä – kohtaan. Tällaisten väittämien, iskulauseiden tai kertomusten, kuten ”tiede”, ”edistys” tai ”demokratia” katsotaan viime kädessä joko toimivan vallankäytön ja sosiaalisen kontrollin työkaluina tai siten olevan perustaltaan epävakaita tai kiistanalaisia käsitteitä. Sen sijaan niin tutkimuskohteen kuin tutkimuksen itsensäkin poliittisuus pyritään tuomaan näkyvämmiin esille.¹⁴

Konstitutiivisen teoriakeskustelun yhteydessä on myös syytä nostaa esille *feministinen tutkimusorientaatio*, vaikka sen juuret ovatkin laajemmassa yhteiskunnallisessa liikehdinnässä. Kansainvälisen politiikan tutkimuksen piirissä feministinen tutkimusorientaatio nousi laajempaan tietoisuuteen 1980-luvulla, joskin liike polveili nopeasti erilaisiksi käsityksiksi siitä, mit-

¹³ Turvallistamisesta ks. erit. Buzan, Barry, Ole Wæver & Jaap de Wilde, *Security, A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, London, 1998 sekä Ole Wæver ”Still a Discipline after All These Debates?” Teoksessa Tim Dunne, Milja Kurki & Steve Smith (Eds.) *International Relations Theories. Discipline and Diversity*. Oxford University Press (2010), s. 297–318.

¹⁴ Ks. esim. Campbell, David, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1998. Eri tavoin kriittiseen turvallisuustutkimukseen nivoutuvia suomalaisia tutkimuksia ks. esim. Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä, *Sota – teoria ja todellisuus: Näkökulmia sodan muutokseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No. 24, 2008; Arto Nokkala, *Uhka ja kumppani: Venäjä Suomen puolustushallinnossa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No. 28, 2009; Mika Kerttunen, ’A Responsible Nuclear Weapons Power’ – *Nuclear Weapons and Indian Foreign Policy*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 27, 2009; Jarno Limnéll, *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 29, 2009 ja Torsti Sirén, *State Agent, Identity and the “New World Order”*. *Reconstructing Polish Defence Identity after the Cold war era*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, No. 26, 2009. Kriittisen turvallisuustutkimuksen kenttään voidaan laskea mukaan myös *normatiivinen teoria*, jossa kansainvälisiä suhteita tarkastellaan moraalisten näkökulmien valossa kysymällä missä olosuhteissa mikin ratkaisu on moraalisesti perusteltu. Tätä kautta voidaan strategian tutkimuksenkin kannalta kiinnostavasti pohtia esimerkiksi kysymystä siitä milloin sota on oikeutettua.

kä rakenteet ja käytännöt aiheuttavat naisten turvattomuutta ja mitä niiden poistamiseksi pitäisi tehdä.¹⁵

Feministisessä katsannossa käyttämämme käsitejärjestelmät nähdään sukupuolisesti vääristyneitä. Sukupuolittuneiden kuvausten ja jaottelujen katsotaan läpileikkaavan eri elämänaloja. Myös turvallisuuspolitiikka näytetään feministisestä näkökulmasta maskuliinisten attribuuttien täyttämänä tilana. Tässä asetelmassa on yhdentekevää, katsotaanko kansainvälistä politiikkaa realismin, uusrealismin, liberalismien vai marxilaisuuden kautta. Näennäisistä näkemyseroistaan huolimatta ne kaikki edustavat sukupuolittuneita ideologioita, stereotypioita ja dikotomioita, jotka hallitsevat ajatteluaamme ja toimintaamme. Samalla niiden katsotaan legitimoivan ja luonnollistavan näitä valtasuhteita.

Feministiselle katsannolle on siis ominaista huomion kiinnittäminen marginaalin tai toiseuden eli vallan ulkopuolella olevien näkökulmaan. Tällöin tutkimuskohteeksi voivat naisten aseman ja patriarkaalisuuden analysoinnin lisäksi nousta yhtä lailla muutkin vallankäytöstä syrjään jäävät ryhmät, kuten esimerkiksi kolmannen maailman asukkaat, siirtolaiset tai alkuperäiskansat.

Yhteistä eri konstitutiivisille näkökulmille on huomion kiinnittäminen yhteiskunnassa vallitseviin *diskursseihin*, koska niiden katsotaan heijastavan ja muokkaavan politiikan toimijoiden uskomuksia ja intressejä ja tuottavan hyväksyttyjä käyttäytymisen normeja. Vaikka poliittisen realismin oppirakennelman kulmakiveä, voimaa, ei näissä tulkinnoissa pidetäkään merkityksettömänä, ollaan niissä materiaalistien kysymysten sijasta tyypillisesti kiinnostuneempia tavoista, joilla ilmaisut luovat merkityksiä ja arvoja. Arvoja ei pidetä totuuksina, vaan niiden katsotaan määräytyvän sen mukaan, millainen kyky niillä on tulla yleisesti hyväksytyiksi. Diskursien katsotaan antavan säännöt ja menettelytavat, joilla me tulkitsemme ympäröivää maailmaa. Näin ollen sellaiset asiat kuten kieli ja retoriikka sekä vallankäyttö niiden takana tuottavat todellisuutta muovaten ”maailmaa” ja erilaisia ”näyttämöitä”.

Teoriat käytännössä?

Palatkaamme vielä hypoteettiseen tilanteeseen, jossa pro graduaan aloittava tutkija pohtii teoriavalintaansa. Sanokaamme, että hän ohjautuu tutkimaan esimerkiksi Euroopan unionin kriisinhallintaa ja siinä tarkemmin

¹⁵ Johanna Valenius, ”Turvallisuus”. Teoksessa Johanna Kanto & Johanna Valenius (toim.). *Toinen maailmanpolitiikka: 10 käsitettä feministiseen kansainvälisten suhteiden tutkimukseen*. Tampere, Osuuskunta Vastapaino (2007), s. 166. Naisten moninaisista rooleista kansainvälisissä suhteissa ks. esim. Cynthia Enloe, *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. London, Pandora, 1989.

sanottuna yhtä esimerkkitapausta, merirosvouksen ja epävakaisuuden vaivaamalle Adeninlahdelle suuntautunutta EU:n ensimmäistä merellistä kriisinhallintaoperaatiota, operaatio EUNAVFOR Atalantaa.

Kuva 3: Strategian tutkimuksessa eri teorit johtavat tarkastelemaan samaa ilmiötä eri näkökulmista.

Jos tutkija olisi valinnut realistisen, vaikkapa klassisen realismin lähestymistavan, saattaisi hänen tutkielmansa lopulta tuottama tulkinta Atalantasta olla esimerkiksi tiivistettynä seuraavanlainen: Atalanta käynnistettiin, koska EU:n (vahvimmilla) jäsenvaltioilla on intressejä varjeltavana alueella. Kriisinhallinta on vain työkalu tai suorastaan veruke näiden intressien ajamiseksi. Operaatiolla pyritään vahvistamaan Adeninlahden kuulumista eurooppalaiseen vaikutuspiiriin tilanteessa, jossa muut suurvallat kuten Venäjä, Kiina ja Intia pyrkivät saamaan vaikutusvaltaa alueella. Tämä kilpailu selittyy esimerkiksi alueen geopoliittisella merkityksellä ja Suezin kanavan läheisyydellä.

Omaksumalla liberalistisen viitekehyksen samainen tutkija voisi löytää Atalantalle vaikkapa seuraavanlaisia perusteluja: Atalanta käynnistettiin, koska EU-maiden velvoite ja myös etu on huolehtia kansainvälisen lain ylläpitämisestä ja merten vapaudesta. Kriisinhallinta edistää samalla Euroopan unionin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Instituutiot, kuten YK, EU ja Nato ovat luonnollinen tapa kansainvälisen turvallisuuden edistämiseen. Somalian vakauden lisääminen on koko kansainvälisen yhteisön etu.

Konstruktivistina edellä mainittu tutkija sen sijaan saattaisi pikemminkin pohtia sitä, mitä EU tai yksittäiset jäsenvaltiot haluavat kertoa itsestään ryhtyessään tällaiseen operaatioon. Miksi juuri Somalian meri-alueet on määritelty puuttumista vaativaksi kriisiksi, vaikka merirosvous on ongelma muuallakin? Millaisella retoriikalla operaatiota perusteltiin? Millaisia merkityksen tuottamisen kamppailuja operaatioon sisältyi? Kenen sana painoi ja miksi?

Näin koulukunnat tuottavat Atalantasta kolme erilaista tarinaa ja kolme varsin erilaista tarkastelun logiikkaa. Huomionarvoista on konstruktivistisen näkökulman radikaali poikkeavuus realismista ja liberalismista. Kun realismi ja liberalismi lähinnä haluavat painottaa yhteisen todellisuuden eri puolia, kääntää konstitutiivinen tarkastelutapa huomion tyypillisesti itse toiminnan sijaan sen luonteeseen sosiaalisena prosessina. Yksiselitteistä ”totuutta”, tai vastausta siihen miksi asiat ”oikeasti” ovat niin kuin ovat, ei voikaan löytää.

Olennaista kuitenkin on, että hyvin tehtynä kaikki lähestymistavat auttavat tutkijaa pääsemään mielenkiintoisiin ja omalla tavallaan relevantteihin tuloksiin. Tässä mielessä strategian tutkimuksen laajan teoriakentän parissa tuskaileva tutkija voi lohduttautua toteamalla, että ongelma on viime kädessä positiivinen: ulottuvilla on todella paljon mielenkiintoisia näkökulmia.

4

TUTKIMUSONGELMA JA KYSYMYKSENASETTELU

Tutkimusongelma ja kysymyksenasettelu ovat tieteellisen tutkimuksen tekemisen ytimessä. Tutkimusongelman ja siihen liittyvän tutkimusasetelman ja tutkimuskysymysten määrittämisen ja muotoilun onnistuminen erottaa hyvän tutkimuksen (ja opinnäytteen) huonosta. Ne ovat usein keskeisessä roolissa, jos opinnäyte ei kerrassaan täytä vähimmäisvaatimuksia.

Teoria ja kysymyksenasettelu

Kaikilta strategian tutkielmilta edellytetään ongelmalähtöisyyttä. Tutkielman mielenkiinto ja oikeutus tulee siitä, että on osoitettavissa jokin ongelma tai kysymys, johon tutkimuksen keinoin voidaan tuoda lisävalaistusta. Pelkät kuvailevat tekstit eivät täytä opinnäytteen tai tutkimuksen kriteereitä vaan ovat pikemminkin raportteja, selvityksiä tai kirjoitelmia.

Tutkimusongelman hahmotteleminen on vahvasti sidoksissa omaksettuihin teoreettisiin ennakko-olettamiin. Teoria sisältää, ei aina niin näkyviä, ennakko-olettamia ja väitteitä niistä asioista, joita se käsittelee. Esimerkiksi monen teoreettisen koulukunnan oletama (kansallis)valtioista kansainvälisen politiikan pelikentän keskeisimpinä ja tärkeimpinä toimijoina on yksi tällainen oletama/väite. Teoria ei ole myöskään teoria suhteessa valittuun lähteistöön eli tutkimusaineistoon vaan se selittää ilmiötä, jota aineiston välityksellä yritetään lähestyä. Kuten edellisissä luvuissa on kuvattu, vaikuttaa teoria siihen, mitkä asiat ylipäänsä ovat tärkeitä ja kiinnostavia. Teoria ohjaa kysymyksenasettelua, lähteiden valintaa ja sitä kautta myös määrittää mahdollisia vastauksia. Tämän vuoksi teorian, joko lukijalle esitetyn tai ennakko-olettamuksiin ”kätketyn” ja julkilausumattoman, merkitys on niin suuri. Asian tiedostaminen ja sen vaikutuksen sekä merkityksen pohdinta yleensä ja erityisesti oman tutkielman ja sen ongelmanasettelun kannalta on aina ansio opinnäytetyössä.

Lähestyttäessä tutkittavaa kohdetta ja muotoiltaessa tutkimusongelmaa on hyvä pitää mielessä, että kaikella tutkimuksella on jonkinlaisia ennakko-olettamia. Tutkittaessa jotain yhteiskunnallista ilmiötä, esimerkiksi sotaa, on hyvä tiedostaa oman lähestymistavan kerroksellisuus. Tutkija muodostaa tutkittavasta ilmiöstä analyyttisen määritelmän, joka pohjaa aina tutkijan omaan maailmankuvaan ja hänen yhteisössään yleisesti

vallitsevaan käsitykseen asiasta. Tämä on kuitenkin erillinen asia kuin käsitys samasta ilmiöstä tutkittavassa yhteisössä – joskus tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä tai käsitettä ei sinällään ole edes (ollut) olemassa tutkittavassa ajassa, paikassa tai yhteisössä. Toisaalta ilmiö voi olla olemassa, vaikka sitä ei olisi käsitteenä samoin tavoin määritettykään tai tunnistettu.

Kuva 4: Kaikella tutkimuksella on ennakko-olettamia... (Kenraalimajuri Karl Lennart Oesch ja sotavangiksi jäänyt divisioonankomentaja kenraalimajuri Vladimir Kirpitsnikov keskustelevat. Kavantsaari 2.9.1941)

Havainnollistaen haastetta kahden historiallisen esimerkin kautta: voidaan ajatella tutkimuskohteeksi määrittyvän muinainen roomalainen sosiaalipolitiikka ja antiikin Rooman aikaista lähdeaineistoa koottavan ja lähestyttävän siltä näkökulmalta. Tällöin ilmeiseksi haasteeksi muodostuu se, ettei roomalaisille ollut sosiaalipolitiikan käsitettä lainkaan olemassa missään sellaisessa merkityksessä kuin me sen tunnemme. Tämä ei tekisi kuvatunkaltaisesta tutkimuksesta välttämättä mahdotonta, mutta se vaatisi vähintäänkin selkeää ja perusteellista reflektiota siitä mitä tämä lähestymistapa tutkimukselle ja sen tuloksille merkitsee. Toisaalta, esimerkiksi strategiaa sanana ei tunnettu eikä käytetty 1400-luvun läntisessä Euroopassa, mutta silti pohdittiin asioita ja kokonaisuuksia, joita tänään sillä nimellä kutsuttaisiin. Tällöin voi perustellen olla mahdollista tutkia strategiaa 1400-luvun Länsi-Euroopassa, mutta valinnat ja lähtökohdat täytyy tuoda lukijalle ilmi ja niiden merkitystä tutkimuksen kannalta pohtia. Tä-

mänkältaiset haasteet ovat strategian tutkimuksessa yleensä vähäisempiä, mutta toisaalta myös siitä johtuen vaikeammin havaittavia ja siten mahdollisilta seurauksiltaan tutkielman kannalta vähintäänkin yhtä haastavia.

Tutkimusasetelman muotoutuminen

Tutkimusstrategian laadinta ja tutkimussuunnitelman kirjoittaminen varhaisessa vaiheessa on hyvä keino selventää omaa tutkimusasetelmaa. Tutkimusasetelman rakentamista voidaan lähestyä esimerkiksi seuraavan hierarkian mukaisesti:

- Ilmiö/kiinnostus (*miksi tutkitaan?*)
- Tutkimusongelma (*mitä tutkitaan?*)
- Tutkimuskysymykset (*mitä kysytään?*)
- Tutkimusmenetelmä(t) (*miten vastataan?*)
- Lähteet (*mistä tutkitaan?*)

Ilmiö, josta ollaan tutkimuksellisesti kiinnostuneita, tuo tutkimukseen sen motiivin. Ilmiön, kiinnostuksen kohteen, kautta syntyy siis yleinen perustelu ja viitekehys sille, *miksi aihetta tutkitaan*. Tutkittava ilmiö vaikuttaa voimakkaasti tutkimuksen toteuttamisen tapaan. Tutkimuksen kohteeksi nouseva ilmiö vaatii kuitenkin vielä aiheen rajausta ja sen merkityksen tarkempaa määrittelyä. Kiinnostavasta ilmiöstä pitää löytää muotoiltavissa oleva ja tutkimuksen keinoin selvitettävä tutkimusongelma. Esimerkiksi toinen maailmansota voi olla aloittelevalla tutkijalla mahdottoman mielenkiintoinen tutkimuskohde, mutta se ei itsessään ole tutkimusongelma. Pro gradu -työtä ei voi kirjoittaa otsikolla ”toinen maailmansota” vaan kiinnostuksen kohteena olevasta ilmiöstä on löydettävä hallittavankokoinen selvitystä kaipaava nurkka johon tarttua.¹

Tutkimusongelmaksi muodostuvaa kokonaisuutta lähestytään tutkimuskysymyksin. Tutkimusongelma kertoo tarkemmin *mitä tutkitaan*. Siinä missä ilmiö ja kiinnostuksen kohde tarjoavat motiivin ja viitekehysten tutkimukselle, vasta tutkimusongelma konkretisoi asian selkeäksi, hallittavaksi ja selvitettäväksi ongelmaksi, joka halutaan ratkaista. Tutkimusongelman hahmottaminen on usein yksi kaikkien vaikeimmista osa-alueista tutki-

¹ Pro gradun ohjeistettu pituus on 60–80 sivua (+liitteet ja lähteet erikseen) tieteellistä tekstiä, ks. MPKKHSM 001 – Opintojen arvostelu MPKK:ssa (1.8.2011), liite 1.4.

muksen teossa. Se on prosessi, jossa yleisestä kiinnostuksesta (tai otsikosta) päädytään johdonmukaisen ongelman eteen. Relevantin tutkimusongelman hahmottaminen edellyttää ilmiöön liittyvien käsitteiden tunte-
musta sekä ennen kaikkea sitä käsittelevään aikaisempaan tutkimukseen perehtymistä. Perehtymisessä tulee tukeutua myös yleiseen ja spesifiin teoriakirjallisuuteen. Perehtymisen myötä voi hahmottaa kokonaisuuden tai asian, joka on jäänyt vaille huomiota tai johon ei ole juuri tietyllä tavalla osattu tai haluttu tarttua. Voi esimerkiksi pohtia kiinnostuksen kohteeseensa liittyviä keskeisiä tekijöitä ja niiden vaikutussuhteita. Ongelman ytimessä olevien käsitteiden tulisi olla riittävän tarkkoja – sen sijaan, että pohtisi varusmiespalvelusta yleensä tai varusmiespalveluksen merkitystä voisi pyrkiä tarkentamaan ja pohtia esimerkiksi varusmiespalveluksen yhteiskunnallista hyväksyttävyyttä tai julkistaloudellista kustannustehokkuutta.

Eräs tieteellisen kirjoittamisen paradoksi on, että se asia mitä valmiissa tutkielmassa ilmoitetaan tutkittavan – tutkimusongelma – täsmen-
tyy yleensä vähitellen tutkielman kirjoittamisen ja aiheeseen perehtymisen aikana. Lopullisessa muodossaan se hahmottuu monesti vasta työn loppuvaiheissa, kun tutkija on ehkä alustavaakin ongelmanasettelua seuraten ja muokaten toteuttanut tietynlaisen tutkimusaineiston tarkastelun ja analysoinnin. Usein mielekäs etenemistapa saattaakin olla pyrkiä ensin hahmottelemaan jonkinlainen alustava tai karkeakin tutkimusongelma, jota lähteä seuraamaan, valmistautuen kuitenkin samalla muuttamaan, muokkaamaan ja ehkä rajaamaan sitä kun aihepiirin tuntemus ja sitä koskeva ymmärrys kasvavat. Näin ollen hyvin muotoiltu tutkimusongelma on tavallaan pikemminkin tutkimusprosessin lopputuote kuin alkupiste.

Tutkimuskysymykset – mitä kysytään – ovat osa tutkimusongelman operationalisointia. Niiden avulla esitetään se, millaisin kysymyksiin vastaamalla voidaan katsoa tutkimusongelmaan vastattavan. Tutkimusongelma ja -kysymykset ohjaavat myös tutkimusmenetelmien valintaa ja auttavat pohtimaan sitä mitä tutkimuksen ulkopuolelle jää.

Hyvä perussääntö on, että ilman erityisen painavia perusteluja tutkimuskysymyksiä muotoillessa ei kannata kysyä normatiivisia (miten pitäisi olla) kysymyksiä eikä kysymyksiä, jotka lupaavat vastauksena ”totuuden”. Kaikki tutkimuskysymyksiin piiloutuvat muotoilut, joissa halutaan selvittää miten jokin asia ”oikeasti” on tai halutaan kertoa suoraan miten jokin asia ”pitäisi” tehdä, tai olisi pitänyt tehdä, ovat tutkielman kannalta vaarallisia. Pro gradu, jonka tekijä didaktista etusormea heristellen kertoo kansainväliselle yhteisölle millä tavoin jokin kriisi tulisi hoitaa, todennäköisesti on lähestymistavaltaan naiivi. Vastaukset esitettyihin tutkimuskysymyksiin ja sitä kautta tutkimusongelmaan ovat vastauksia aina jostakin

näkökulmasta ja jonkin tietyn aineiston valossa. Siksi kannattaa välttää ”maailmaselitystä” edellyttäviä kysymyksenasetteluja.

Tutkimuskoulutuksen yksi tavoite on ymmärtää, että asioita voidaan lähestyä hyvin erilaisista näkökulmista ja saada silti johdonmukaisia tuloksia. Jos nämä tulokset ovat ristiriidassa muista näkökulmista tehtyjen tutkimusten kanssa johtopäätöksissään, se ei automaattisesti tarkoita, että kummatkaan ovat väärässä vaan tarjoavat lähinnä mielenkiintoisen pohjan jatkopohdinnoille. Toisaalta asetettuja kysymyksiä tulee pohtia käytävissä olevien lähteiden valossa. Harvalla tutkijalla on mahdollisuus päästä kärkeksi kattoon vallan saleihin selvittämään vaikkapa ”miksi Suomi oikeasti osallistui ISAF-operaatioon”. Turvallisuuspolitiikan alalla monet kysymyksenasettelut helposti liukuvat sellaisiksi, että ne itse asiassa vähintäänkin vaatisivat pääsyä turvaluokiteltujen materiaalien pariin, mikä usein sulkee ne pois opinnäytteiden julkisuuspyrkimyksen (joka ei itsessään ole ehdoton) sekä ennen kaikkea toteutettavuuden ja työekonomian vuoksi. Toisaalta, ei ole myöskään löydettävissä lähteitä, joista ”totuus” selviäisi vaan lähteitä on aina tulkittava. Tässä myös teoriavalinta auttaa, koska se selittää tutkijalle ja lukijalle asioita, jotka valikoituvat tutkittavaksi sekä tapaa millä ne tekevät niin.

Tutkimuskysymyksiä pohtiessa on hyvä kiinnittää huomiota myös oman tutkimuksen kannalta keskeisiin määrittelyä kaipaaviin käsitteisiin tai asioihin, joihin tulee ottaa kantaa, jotta varsinaista tutkimusongelmaa voidaan lähestyä. Tällaisia käsitteitä voi olla tutkielmassa jo otsikkotasolla. Esimerkiksi jos tutkitaan suomalaista turvallisuuspolitiikka jostain näkökulmasta, niin turvallisuuspolitiikan käsitteen määrittely työssä on todennäköisesti tarpeen ennen pureutumista varsinaiseen tutkimusongelmaan. Toisaalta tutkimus voi edellyttää jonkin tapahtuman kulun kuvaamista ilman, että tuo tapahtumakulku on varsinaisesti tutkimuksen keskiössä. Jos tutkittaisiin Suomen osallistumista ISAF-operaatioon jostain Suomen sisäpoliittisesta näkökulmasta, voisi ISAF-operaation ja Afganistanin tilanteen perusasioiden kuvaaminen lyhyesti olla tarpeellista tutkielman kannalta. On hyvä kuitenkin pitää mielessä, että tällaisia perusmäärittelyjä (joita kenties voitaisiin kutsua ”0-kysymyksiksi”) ei tarvitse tuoda useinkaan suurellisesti esille – monasti hyvä alaviite ajaa asian. Yleinen virhe opinnäytteessä on, että tällaisten luonteeltaan taustoittavien tietojen käsitteleminen johtaa siihen, että varsinaiseen tutkimusongelmaan pureutumisen sijaan keskitytään johdantomaisesti kuvailemaan jotain kriisiä tai tapahtumaketjua, joka liittyy tutkielmaan, mutta ei suoranaisesti edistä tutkimusongelman ratkaisemista. Tällaiseen ”kuvailutautiin” sairastumisen yleisyys johtunee siitä, että kuvailua vaativat perustiedot tulevat usein eteen tutkielman kirjoittamisen alkuvaiheissa, jolloin kirjoittamisintoa riittää ja aihe voi viedä mennessään. Kuvailu on myös usein helppoa, jonkin operaation vaiheista voi koostaa yleisesityksen tutkimuskirjallisuuden perus-

teella melko vaivattomasti. Kuvailu ei kuitenkaan täytä ongelmalähtöisen tutkimuksen kriteereitä. Syynä kuvailuun jämähtämiseen voi olla ongelma-akeskeisyyden vaateiden puutteellinen ymmärtäminen. Tutkimus ei ole selvitys saatikka koonnos yleisesti tunnetuista aineksista. Tutkimuksessa lähteisiin tulee suhtautua kriittisesti ja problematisoiden samalla suhteuttaen niitä aiheesta tehtyyn aiempaan tutkimukseen.

Tutkimuksen tekoa aloitettaessa hahmotettavat tutkimuskysymykset eivät kuitenkaan ole lopullisia ja muuttumattomia eikä niihin tule sellaisina suhtautua. On aivan tavallista, että tutkimuskysymykset tarkentuvat tutkimuksen edetessä – aivan samalla tavoin on mahdollista, että jostakin tutkimuskysymyksestä on luovuttava ja kenties jokin uusi otettava mukaan. Kysymyksenasettelun kehittyessä tulee kuitenkin muistaa, että eräs perusasioista ja samalla yleisistä virheistä tutkielmissa on jättää työn lopussa vastaamatta itselleen alussa asettamiin tutkimuskysymyksiin. Huolehdi siitä, että lopullisessa opinnäytteessäsi vastaat kaikkiin asettamiisi kysymyksiin.

Tutkimusmenetelmät, metodit, ovat ne työkalut, joilla asetettuihin tutkimuskysymyksiin vastataan. Metodivalinta määrittää sen *miten tutkitaan*. Tutkimusongelma ja kysymyksenasettelu ohjaavat tutkimusmenetelmän valintaa. Metodien keskeisen merkityksen vuoksi niille on omistettu oma lukunsa (luku 5, alla).

Lähteet määrittävät sen minkä aineiston pohjalta tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan. On olennaista ymmärtää, että *lähteet, niiden saatavuus ja luonne, voivat asettaa koko tutkimusasetelman uudelleentarkasteluun*. Kuten edellä todettiin, lähdeaineisto voi olla luonteeltaan sellaista, ettei sen pohjalta voi vastata joihinkin tutkimuskysymyksiin. Lähteitä ja niiden käyttöä tarkastellaan lähemmin myöhemmissä luvuissa.

Vastausten hahmotteleminen yllä esitettyihin asioihin – ilmiö/kiinnostus (miksi tutkitaan), tutkimusongelma (mitä tutkitaan), tutkimuskysymykset (mitä kysytään), tutkimusmenetelmä(t) (miten vastataan) ja lähteet (mistä tutkitaan) – antaa hyvät eväät tutkimusta ohjaavan tutkimussuunnitelman laatimiseen. Hyvä tutkimussuunnitelma selvittää niin kirjoittajalle kuin lukijallekin mitä aiotaan ja vastaa kysymyksiin: mitä, miksi ja miten tutkitaan. Se myös toimii apuvälineenä lähdeaineiston keruulle ja tutkimuksen aloittamiselle.²

Lopuksi kuvattua tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten hahmottamista ja tutkimuksen operationalisointia havainnollistetaan kahdella lyhyellä esimerkillä. Ensimmäinen on esimerkki siitä, miten Vietnamin

² Tutkimussuunnitelmasta lisää luvussa 7, s. 80–83 alla.

sodan vaikutusta Yhdysvaltojen merijalkaväen sodankäyntiin voitaisiin tutkia.³ Toinen esimerkki on tiedejulkaisun artikkeliksi päätynyt tutkimus EU:n kriisinhallinnan (CSDP) ja jäsenmaiden suhteesta parlamenttidebatteihin.⁴

Esimerkki operationalisoinnista: Vietnamin sodan vaikutus Yhdysvaltain merijalkaväen sodankäyntioppiin

Ilmiö (kiinnostus)

Tutkimuksessa tutkittavana ilmiönä eli tutkijan yleisen mielenkiinnon kohteena on Vietnamin sota.

Tutkimusongelma

Yleisestä tutkimuksellisen kiinnostuksen kohteesta valikoituu tutkimusongelmaksi Vietnamin sodan vaikutus Yhdysvaltain merijalkaväen sodankäyntioppiin (selittäminen).

Tutkimuskysymykset

Kysymyksenasettelussa muotoiltaisiin joukko kysymyksiä: joitakin perustason kysymyksiä ("0-kysymyksiä"), joihin vastaaminen olisi tutkimuksen kannalta tarpeellista, sekä kolme varsinaista tutkimuskysymystä.

0. Mikä on sodankäyntioppi?

0. Millainen merijalkaväen sodankäyntioppi Yhdysvalloilla oli ennen sen laajamittaista osallistumista Vietnamin sotaan (–1965) ja Vietnamin sodan jälkeen (1975–)?

0. Miten Yhdysvaltain merijalkaväki toimi Vietnamin sodassa?

1. Mitkä tekijät vaikuttavat sodankäyntiopin kehitykseen?

2. Miksi (+/-) (Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet merijalkaväen Vietnamin sodan jälkeiseen sodankäyntioppiin)?

3. Mikä on Vietnamin sodan välillinen ja välitön vaikutus?

Perusasioita määrittävät ns. "0-kysymykset" nousevat osin jo tutkimusongelmassa esiintyvien asioiden ja käsitteiden kautta. Sodankäyntiopin muutoksien tutkimiseksi on jotenkin määritettävä, mitä sodankäyntiopilla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan. Edelleen, jotta voidaan tutkia tuon määritettävän sodankäyntiopin muutosta ja muutoksen syitä, on ensin selvi-

³ Vietnamin sota -esimerkin rungosta kiitämme strategian pitkäaikaista opettajaa, everstiluutnantti, dosentti, VTT Mika Kerttusta.

⁴ Koivula, Tommi & Joonas Sipilä, "Missing in action? EU Crisis management and the link to the domestic political debate", *Cooperation and Conflict* 46 (4), (2011), s. 521–542.

tettävä millainen tuo oppi oli ennen muutosta ja toisaalta muutoksen jälkeen – mitkä asiat muuttuivat. Samoin on syytä selvittää merijalkaväen toimintaa Vietnamin sodassa samasta syystä. Näihin peruskysymyksiin vastaaminen olisi tämän tutkimuksen onnistumisen edellytys. Samalla niissä piilee ilmeinen ”kuvailutaudin” vaara. Olisi hyvinkin mahdollista, että tästä aiheesta tehty pro gradu muodostuisi pitkäksi kuvailevaksi selostukseksi merijalkaväestä Vietnamin sodassa sekä sodankäyntiopin yleisistä piirteistä. Silloin ei välttämättä päästäisi ollenkaan käsiksi varsinaisiin tutkimuskysymyksiin.

Varsinaiset tutkimuskysymykset edellyttäisivät ensin teoreettista käsiteanalyysia ja sodankäyntiopin kehityksen yleistä mallintamista, jotta voitaisiin selvittää mitkä tekijät tutkimuskirjallisuuden valossa yleensä vaikuttavat sodankäyntiopin kehitykseen. Sen jälkeen tulisi tarkastella näiden tunnistettujen tekijöiden ilmenemistä Vietnamin sodassa ja sitä kautta arvioida ja paikantaa Vietnamin sodan vaikutusta Yhdysvaltain merijalkaväen sodankäyntiooppiin.

Tutkimusmenetelmät ja lähteet

- 1 Teoreettinen käsiteanalyysi, sodankäyntiopin kehityksen mallintaminen
- 2 Sodankäyntiooppien vertaileva sisällönanalyysi ja oppien kehittämisprosessin analysointi asiakirjojen ja tutkimuskirjallisuuden perusteella
- 3 Vietnamin sodan vaikutuksen paikantaminen lähdekritiikin ja (deduktiivisen) päättelyn perusteella

Tutkimusmenetelminä toimisivat näin muodostetun tutkimusongelman selvittämisessä teoreettinen käsiteanalyysi ja sodankäyntiopin kehityksen mallintaminen. Toisaalta Vietnamin sodan tuoman muutoksen paikantamiseen tarvittaisiin sodankäyntiooppien vertailevaa sisällönanalyysia ja oppien kehittämisprosessin analysointia asiakirjojen ja tutkimuskirjallisuuden perusteella. Vietnamin sodan vaikutuksen tarkempi paikantaminen tapahtuisi lähdekritiikin ja merijalkaväen toiminnan kriittisen tarkastelun ja (deduktiivisen) päättelyn perusteella.

Tutkimusaineistoksi muodostuisi teoreettinen sodankäyntiooppien kehitykseen liittyvä tutkimuskirjallisuus, merijalkaväkeä Vietnamin sodassa käsittelevä tutkimuskirjallisuus sekä organisaatioteoreettinen tutkimuskirjallisuus. Empiirisen lähdeaineiston muodostaisivat itse tutkittavan ajan sodankäyntiopit asiakirjoina sekä niiden valmisteluun, kirjoittamiseen ja muutoksiin liittyvä asiakirja-aineisto kuten käskyt, perustelumuisiot, pöytäkirjat jne.

Esimerkki operationalisoinnista: EU:n kriisinhallinnan ja jäsenmaiden suhde parlamenttidebatteihin

Ilmiö (kiinnostus)

Tutkimuksessa tutkittavana ilmiönä eli kiinnostuksen kohteena on Suomen (ja pienjäsenvaltojen) asema EU:ssa ja tarkemmin CSDP/ESDP/YTPP.

Tutkimusongelma

Yleisestä tutkimuksellisen kiinnostuksen kohteesta valikoitui tutkimusongelmaksi EU:n kriisinhallinnan ja jäsenmaiden suhde parlamenttidebatteihin, jota lähestyttiin Suomessa ja Ruotsissa EUFOR Chad/RCA operaatiosta käydyn keskustelun kautta.

Tutkimuskysymykset

Kysymyksenasettelussa muotoiltiin joitakin perustason kysymyksiä (”0-kysymyksiä”), joihin vastaaminen oli tutkimuksen kannalta tarpeellista, sekä kaksi varsinaista tutkimuskysymystä.

0. Mitä on eurooppalaistumiskeskustelu?

0. Millainen oli EUFOR Chad/RCA operaatio?

0. Parlamenttien asema YTPP-päätöksenteossa?

1. How is the EU security policy agenda manifested in Finnish-Swedish parliamentary debates regarding EUFOR Chad/RCA in 2006–2009? (Miten EU:n turvallisuuspoliittinen agenda näkyy EUFOR Chad/RCA operaatiota koskevissa parlamenttikeskusteluissa Suomessa ja Ruotsissa?)

2. How can the findings be located in the various strands of the discourse on Europeanization? (Miten löydökset asemoituvat eri tutkimuksellisten eurooppalaistumiskeskusteluiden joukkoon?)

Varsinaiset tutkimuskysymykset ovat yllä englanniksi siinä muodossa kuin ne englanninkielisessä tiedeartikkelissa esiintyivät. ”0-kysymyksiä” ei suoraan kysymyksen muodossa kirjattu esille, mutta niihin silti vastattiin luotaessa tutkimuksen viitekehystä. Kuten kaikessa tutkimuksessa, kysymyksenasettelu rajasi tiettyjä asioita tarkastelun ulkopuolelle ja edellytti tutkimuksellisia linjanvetoja, joilla on väistämätöntä merkitystä tutkimuksen tuloksille.

Tutkittavan tapauksen rajaaminen Suomeen ja Ruotsiin sekä EUFOR Chad/RCA -operaatioon sulki ulos esimerkiksi muiden maiden näkökulman ja kokemuksen operaatiosta. Toisaalta Suomi ja Ruotsi ovat yhteiskunnallisesti ja kulttuurillisesti lähellä toisiaan, mikä yhteneväisten käytäntöjen kautta tuo vertailtavuutta, mutta toisaalta samalla kohteeksi rajautuu kaksi marginaalista pikkuvaltiota. Edelleen ilmiötä tutkittiin vain

parlamenttikeskustelujen valossa ja ainoastaan sivuttiin median ja muun julkisen keskustelun roolia. Samoin Euroopan parlamentti jätettiin tarkastelun ulkopuolelle merkityksestään huolimatta, mitä ratkaisua toisaalta perusteltiin tila-, aika- ja fokuskysymyksenä. Lisäksi keskittyminen parlamenttidebatteihin jätti merkittävän osan varsinaista CSDP-päätöksen-tekoa analyysin ulkopuolelle (hallitukset). Samalla jouduttiin pohtimaan sen tutkimuksellista merkitystä tässä yhteydessä, että kaikki (EUFOR-Chad/RCA -operaatiota koskeva parlamentti-)materiaali ei ole suinkaan saatavilla johtuen muun muassa turvaluokituksesta ja pöytäkirjojen laatimiskonventioista.

Tutkimusmenetelmät ja lähteet

- 1 Teoreettinen käsiteanalyysi, eurooppalaistumiskeskustelun tarkastelu
- 2 Parlamenttikeskustelujen vertaileva sisällönanalyysi
- 3 (Induktiivisen) päättelyn perusteella löydösten laajemman merkityksen pohdinta

Menetelmällisessä mielessä tutkimuskohteena oli poliittinen retoriikka – miten (halutunlaista) todellisuutta on pyritty tuottamaan puheen kautta – ja varsinaisena empiirisen aineiston tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi. Diskursseja tulkittaessa ei tehty ennakoivaa arvottamista puhujan perusteella vaan kaikkia kannanottoja käsiteltiin samanarvoisia. Poliittisen puheen referentti voi myös olla varsinaisen aiheen ulkopuolella. Valittu metodi, diskurssianalyysi, keskittyy ”puheeseen” sivuuttaen muun muassa parlamenttien juridisen asema CSDP:ssä ja jättäen sen siten tarkastelun ulkopuolelle, minkä valinnan seurauksia toisaalta pyrittiin pohtimaan.

Teoreettisen käsiteanalyysin ja eurooppalaistumiskeskustelun aineistoksi muodostui laaja otos erilaisesta asiaa käsittelevästä teoreettisesta tutkimuskirjallisuudesta. Primäärilähteet, joihin empiirinen analyysi perustui, muodostuivat Eduskunnassa ja Riksdagenissa vuosina 2006–2009 käydystä keskustelusta kriisinhallinnasta ja erityisesti EUFOR Chad/RCA -operaatiosta. Materiaalia oli täysistuntojen pöytäkirjoista valiokuntien mietintöihin. Lähteiden luonne oli vuorovaikutuksessa tutkimusasetelman rakentamisvaiheessa tutkimuskysymysten kanssa. Tapaustutkimukseksi valikoitui Suomen ja Ruotsin parlamenttikeskustelut, koska ne muodostivat hallittavissa ja löydettävissä olevan aineiston (helposti saatavilla sähköisesti) ja koska materiaali oli Pohjoismaisten käytäntöjen yhteneväisyyden vuoksi vertailtavissa. Merkitystä oli silläkin, että käytyjen keskustelujen kielet olivat tutkijoilla hallussa (Bulgarian parlamentin keskustelut olisivat jääneet ymmärtämättä).

5

STRATEGIAN TUTKIMUKSEN METODEISTA

Tutkimusmenetelmät eli metodit ovat ne työkalut, joita käyttäen tutkimusasetelmassa muodostettuihin tutkimuskysymyksiin vastataan. Metodivalinta siis määrittää pitkälti sen *miten tutkitaan* ja on siten yksi keskeisimmistä tutkimuksen tekoon kuuluvista valinnoista. Tutkimusmenetelmien valinta ei tapahdu kuitenkaan tyhjiössä, puhtaalta pöydältä, vaan on riippuvainen tutkimusongelmasta ja kysymyksenasettelusta. Kysymyksenasettelu ohjaa vahvasti mahdollisten tutkimusmenetelmien joukkoa, josta menetelmävalinta tehdään. Esitettävien tutkimuskysymysten muoto itsessään antaa jo suuntaa metodivalinnoille.

Strategian tutkimuksessa ei ole mitään tiettyjä metodeja, joita aina tulisi soveltaa, vaan riippuen teoriasta ja kysymyksenasettelusta mahdollisuuksien skaala on hyvin laaja – miltei kaikki käy. Valittava metodi on myös vuorovaikutuksessa käytettävän lähdeaineiston kanssa. Lähdeaineiston luonne vaikuttaa käytettäviin metodeihin ja toisaalta valittu metodi voi vaikuttaa tapaan, jolla lähdeaineisto koostetaan (ks. luku 6). Olennaista on ymmärtää oman tutkimusongelmansa ja sitä kautta tutkimuskysymystensä luonne – mitä olen itse asiassa tutkimassa ja minkä tyyppisiä vastauksia hakemassa.

Laadulliset ja määrälliset menetelmät

Tutkimusmenetelmät voidaan jakaa karkeasti kahteen suureen pääluokkaan – *laadullisiin (kvalitatiivisiin)* ja *määrällisiin (kvantitatiivisiin)*. Metodit pitävät sisällään teoreettisia lähtökohtaolettamia. Lähtökohtaolettamat kytkeytyvät luvussa 2 avattuihin tiedon tuottamisen tapoihin. Tästä seuraa, että myöskään menetelmälliset valinnat eivät ole arvovapaita. Monet metodit myös soveltuvat paremmin tietynlaisiin kysymyksenasetteluihin ja tutkimusasetelmiin kuin toisenlaisiin. Niinpä esimerkiksi konstitutiivisen teoriaperinteen kysymyksenasettelut usein käyttävät diskursiivisia tutkimusmenetelmiä kuten diskurssianalyysiä. Tutkimusmenetelmät ovat toisiaan täydentäviä, millään yksittäisellä metodilla ei voida päästä käsiksi ”totuuteen”.¹

¹ Jyrkkä erottelu laadullisten ja määrällisten tutkimusmenetelmien välillä ei tästä rinnakkaisuudesta ja täydentävyydestä johtuen ole paikallaan. Määrällinen tutkimusote väistämättä pitää sisällään laadullisia elementtejä ja laadullinen tutkimus toisaalta

Laadulliset eli kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät käsittävät kirjavan joukon mitä erilaisimpia menetelmiä. Niitä yhdistää pyrkimys ymmärtää syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti tutkittavaa ilmiötä. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkittavia kohteita ei voi olla kovin lukuisia vaan ymmärrys pyritään hankkimaan kohteiden perusteellisella tutkimuksella. Tämä korostaa käytettävän lähdeaineiston laatua. Suuri osa suomalaisessa strategian tutkimuksessa käytettävistä metodeista voidaan laskea kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien joukkoon.

Määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus lähestyy tutkimuskohdetta laajempien havaintoaineistojen kautta. Näitä aineistoja analysoidaan laskennallisesti, usein tilastollisin menetelmin. Määrällisen tutkimuksen nimikin viittaa lähdeaineistojen luonteeseen. Kvantitatiivisen tutkimuksen aineistot ovat usein yhteiskuntatieteissä tilastoja tai tilastollisia, niin sanottuja suuren tai keskisuuren n :n aineistoja, jossa määreellä n viitataan tapausten määrään aineistossa. Tutkimusaineistonaan olevan joukon kautta tutkija voi pyrkiä tekemään myös laajempia yleistyksiä ja hypoteeseja.

Väittämät koskevat *joukkoa*, joiden kautta ne on tutkimuksellisesti muotoiltu. Ne myös pitävät paikkansa joukon suhteen jos tutkimus on oikein laadittu. Toisin sanoen mikään päinvastainen yksittäistapaus ei riitä kumoamaan joukkoa koskevaa väittämää. Näin esimerkiksi väittämä siitä, että akateemisen tutkijakoulutuksen saaneiden (*joukko*) tulotaso on mediaania korkeampi (mikäli tulos on oikein aineistosta johdettu), ei kumoudu lukuisillakaan esimerkeillä yksittäisistä työttömistä ja tulottomista tutkijatohtoreista.

Kvantitatiiviseen tutkimukseen kuuluvat keskeisesti *korrelaation* ja *kausaliteetin* sekä toisaalta *reliabiliteetin* ja *validiteetin* käsitteet. Samoin kuin kaikessa muussakin tutkimuksessa myös määrällisessä tutkimuksessa tutkimusaineiston koostaminen ja sen periaatteet vaativat (tietoisia tai tiedostamattomia) teoreettis-metodologisia ratkaisuja, jotka vaikuttavat saataviin tuloksiin ja niiden luonteeseen. Keskeistä on korrelaation ja kausaliteetin erillisyys. Määrällisin menetelmin voidaan hyvin todistaa korrelaatio kahden ilmiön välillä, mutta niiden välinen kausaliteetti, syy-seuraus

usein sisältää määrällisiä elementtejä. Laadullinen ja määrällinen tutkimusote voidaan yhteiskuntatieteissä nähdä toisiaan täydentävinä näkökulmina tai erilaisina todellisuuden kuvaustapoina: erilaisilla menetelmillä voidaan saada erityyppistä tietoa ihmisten elämän monimuotoisista ilmiöistä. Tutkimusotteita voidaan yksittäisessä tutkimuksessa myös käyttää rinnakkain, jolloin voidaan puhua niin kutsutusta moniparadigmallisuudesta. Puhuttaessa itsessään strategian alalla hyvin harvinaisesta, puhtaasti käsitteellisestä teoreettisesta tutkimuksesta ja argumentoinnista, on jossain määrin epäselvää miten laadullinen ja määrällinen sopivat käsitteinä sitä jäsentämään.

suhde, ei ole läheskään yhtä yksioikoinen.² Klassinen esimerkki on jäätelön myynnin ja hukkumiskuolemien vahva korrelaatio. Korrelaatio ei kuitenkaan tarkoita, että jäätelön myynti (ja syönti) aiheuttaisi hukkumisia tai toisinpäin vaan korrelaatio voidaan selittää kolmannen tekijän kautta – kumpaan ilmiötä selittää hellesää. Näin ollen jäätelön myynnin ja hukkumiskuolemien välillä ei ole osoitettavissa syy–seuraus-suhdetta.

Kuvaava maailmanpolitiikkaan viety esimerkki korrelaation ja kausaliteetin erosta on varsinkin amerikkalaisessa keskustelussa runsaasti huomiota herättänyt niin sanottu *demokraattinen rauhanteoria*, jonka ydinajatus on, että demokraattisesti hallitut valtiot eivät sodi toisiaan vastaan (ks. luku 3). Maineikas amerikkalainen tutkija Jack Levy on muotoillut teorian ydinolettamuksen seuraavasti:

*”Sodan puuttuminen demokratioiden välillä on eniten kokemusperäistä lakia muistuttava ominaisuus kansainvälisissä suhteissa.”*³

Vaikka demokratian yksiselitteisessä määrittelyssä on merkittäviä ongelmia, näyttää tutkijoiden kokoama empiirinen aineisto todellakin tukevan Levyn väittämää ja demokraattisen rauhan teoriaa. Demokratian ja demokratioiden keskinäisen rauhanomaisuuden välillä näyttää siis vallitsevan korrelaatio. Kuitenkin eräs tutkijakuntaa suuresti kiinnostava poikkeama demokraattisen rauhan teoriaan löytyy Suomen historiasta: nimittäin joulukuun 6. päivänä 1941 alkanut ja syksyyn 1944 jatkunut sotatila kahden vakiintuneen demokratian, Iso-Britannian ja Suomen, välillä. Korrelaatio ei siis tässäkään vielä merkitse kausaliteettia.⁴

Strategian ja sodan tutkimuksen piirissä on jo 1960-luvulta koottu aineistoja, esimerkiksi Michiganin yliopistossa aloitetussa *Correlates of War*-projektissa.⁵ Näitä johdonmukaisesti koottuja tietokantoja on sittemmin

² Klassisen ”humelaisen” kausaliteetin mukaisesti, jotta voitaisiin väittää, että *a* aiheuttaa *b*:n täytyy *a*:n ja *b*:n korreloida, *a*:n ajallisesti edeltää *b*:tä eikä saa löytyä kolmatta tekijää *c*, jonka vakioimalla korrelaatio häviää, eli tekijää, joka selittää kummatkin.

³ ”The absence of war between democracies comes as close to anything we have to an empirical law in international relations”. Levy, Jack. ”Domestic Politics and War.” Teoksessa Robert Rotberg ja Theodore Rabb, (Eds.) *In The Origin and Prevention of Major Wars*. Cambridge University Press (1989), s. 88.

⁴ Laajempi käsittely Suomen tapauksesta ks. esim. Bruce Russett et al. ”The Democratic Peace.” *International Security*. Vol. 19, No. 4. Spring 1995, s. 164–184.

⁵ *Correlates of War* -projektista ks. Singer, J. David. & Melvin Small, *The Wages of War, 1816-1965: A Statistical Handbook*. New York: John Wiley and Sons, 1972 sekä <http://www.correlatesofwar.org/>. Toinen merkittävä kansainväliseen turvallisuuteen liittyviä tietokantoja kokoava ja aineistoja tutkijakäyttöön tarjoava organisaatio on Tukholman kansainvälinen rauhantutkimuslaitos SIPRI. Ks. <http://www.sipri.org>. Myös Uppsalan yliopistolla on kerätty konfliktidataa tietokannoiksi, ks. Uppsala Conflict Data Program (UCDP, ks. www.pcr.uu.se/research/UCDP).

käytetty tilastollisena lähdeaineistona erilaisille tutkimuksille. Tyypillisiä strategian tutkimukseen nivoutuvia kvantitatiivisia tutkimuksia ovat olleet ongelmanasettelut, joissa on pohdittu valtioiden tiettyjen ominaispiirteiden vaikutusta niiden sisällissota- tai konfliktialttiuteen.⁶

Määrälliseen tutkimuksen olennainen ja usein hankalaksi koettu piirre on tarve määrittää monimutkaisiakin tekijöitä tai asioita eksplisiittisesti jollakin asteikolla.⁷ Tuloksena syntyviä matemaattisia, usein numeraalisia luokitteluja taas on helppo syyttää yksinkertaistaviksi. Tämä on selkeästi määrällisen tutkimusotteen heikkous. Toisaalta se on yhtäaikaisesti vahvuus – tutkijan on pakko ottaa kantaa ja selkeästi määrittää onko jokin tietty asia tässä tutkimuksessa arvoltaan esimerkiksi 1 vai 2. Se tuo tutkimukseen suurempaa läpinäkyvyyttä ja mahdollistaa paremmin kriittisen arvioinnin. Tutkija määrittää yhtäläillä kantansa laadullisessakin tutkimuksessa, muotoilu on usein vain epämääräisempi ”toisaalta – toisaalta” tulkinta. Samoin joskus laadullisessa tutkimuksessa määrittely jää ennako-olettaman asteelle, jolloin ollaan varsin heikoilla.

Pystyäkseen mittaamaan jotakin asiaa tai ilmiötä on tutkijan se ensin määriteltävä. Tämä puolestaan edellyttää ilmiön täsmällistä käsitteellistämistä ja siihen liittyvien ratkaisujen tekemistä. *Validiteetti* viittaa mittarin korrektiuteen eli siihen, mittaako mittari sitä mitä sen ajatellaan mittavan. Mittarin validiuden edellytys on, että se kuvaa mahdollisimman hyvin sitä ilmiötä, jota halutaan mitata. *Reliabiliteetti* taas ei viittaa itse mittariin tai sen ominaisuuksiin vaan itse ”mittaustapahtumaan”. Mikä on mittarin luotettavuus ja pysyvyys sekä, ennen kaikkea, mikä on mittaustulosten pysyvyys ja johdonmukaisuus? Mittauksen tulisi olla siten luotettava, että samasta aineistosta tehty mittaukset, *ceteris paribus*, johtaisivat aina mittauskerrasta tai mittaajasta huolimatta samaan tulokseen (replikointi).

Kuten jo luvussa 2 todettiin, yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa mittareiden luominen on huomattavan monimutkaista – osin sen vuoksi, että toisin kuin luonnontieteissä, ”mittauksen” kohteeksi voidaan ottaa myös kohteen käsitykset ja näkemykset (ns. *emic*-taso).⁸ Erilaisten mitta-

⁶ Bibliometrinen esitys aiheesta ks. Sillanpää, Antti & Koivula, Tommi “Mapping Conflict Research: A Bibliometric Study of Contemporary Scientific Discourses”, *International Studies Perspectives*, vol. 11, issue 2, (2010), s. 148–171.

⁷ Tietoa kootaan yleensä käyttäen joko nominaali- eli luokitteluasteikkoa tai ordinaali- eli järjestysasteikkoa. Myös suhde- eli relatiiviasasteikko tai intervalli- eli välimatkaasteikko ovat mahdollisia mitta-asteikkoja.

⁸ Termillä *emic*-taso viitataan tutkittavan kohteen omaan ymmärrykseen ja käsityksiin. Sen vastinpari on ns. *etic*-taso, jolla tarkoitetaan ulkopuolisen havainnoijan käsitteistöä, jolla hän käsittelee tutkimuskohdettaan. Esimerkiksi luonnontieteellisessä tutkimuksessa on olemassa vain *etic*-taso, koska vaikkapa kivillä ei ole omaa käsitteistöään. Itsessään *etic*-tason käsitteet ovat yleispäteviksi tarkoitettuja abstraktioita, mutta johdettuja tietyn (länsimaisen) kulttuurin *emic*-käsitteistä.

reiden laatiminen ja käyttö voi tulla eteen niin määrällisissä kuin laadullisissakin tutkimuksissa.

Haasteena tutkimusmenetelmäpuolella strategian tutkimuksessa on, että monet yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa käytössä olevat menetelmät – kuten vaikkapa osallistuva havainnointi tai syvähaastattelut – eivät käytännön syistä kovin hyvin sovellu strategian tutkimuksessa olennaisen kysymysten selvittämiseen. Loppujen lopuksi tutkimusongelma antaa osviittaa siitä mitä menetelmää käytetään – ja edelleen on vuorovaikutuksessa lähdeaineiston kanssa.

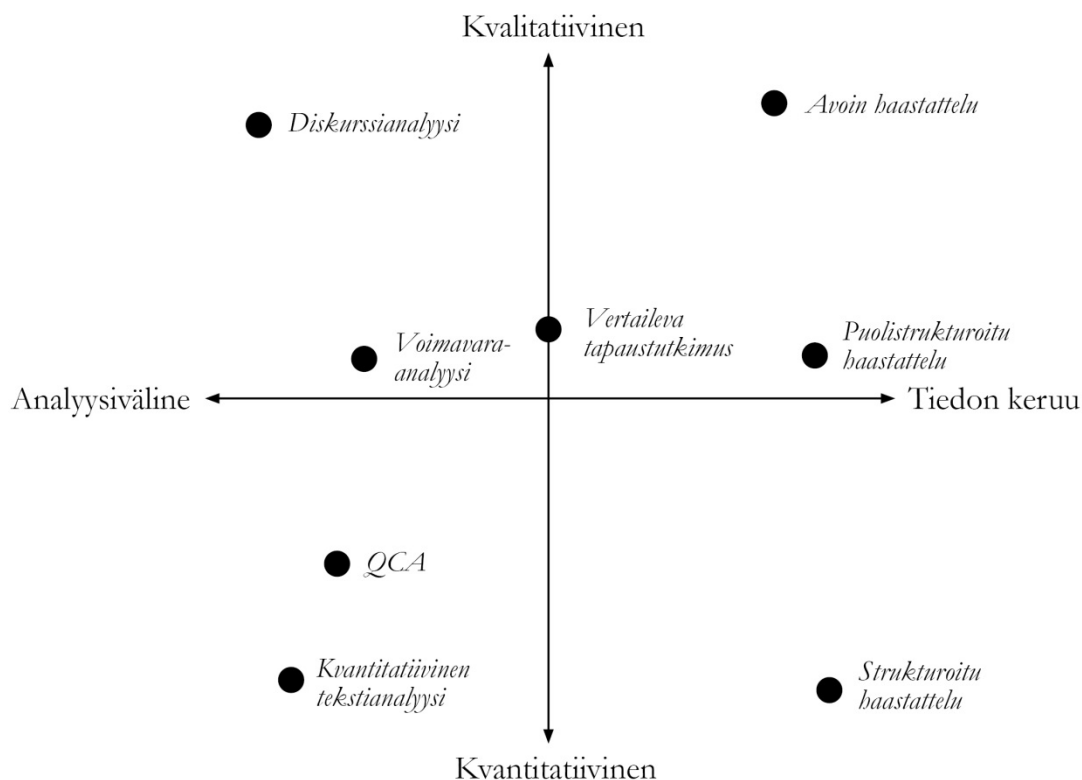
Historiallinen metodi

Perinteistä, rationaaliseen lähestymistapaan nojaavaa ja lähdeaineiston kriittisestä tulkinnasta ponnistavaa, induktiivista lähestymistapaa voisi kutsua *historialliseksi metodiksi*. Historiallisessa metodissa tai historiatieteellisessä otteessa korostuvat kysymyksenasettelu, kielitaito ja alkuperäislähteiden kriittinen käyttö. Tutkimuskysymyksiin haetaan vastauksia lähdekritiikin ja huolellisen, laadullisen analyysin käytöllä. Yleisesti ottaen, mitä enemmän tutkimuksessa on käytettävissä lähteitä sen parempi, mutta lukumäärä ei takaa paremmuutta ja joskus luonnollisesti kysymyksenasettelu voi itse asiassa rajata lähdeaineiston hyvinkin suppeaksi. Lukumäärää paljon tärkeämpi on lähdeaineiston luonne ja sen kokoamisen tapa. Historiallisen metodin perusteet korostuvat usein aineiston analyysissä. Tämän kirjan lähteitä koskeva luku (luku 6) korostaa jonkin verran historiatieteellistä otetta, mistä johtuen metodia ei tässä avata laajemmin.

Esimerkkejä menetelmien laajasta kirjosta

Menetelmien kirjo on hyvin laaja, kuten edellä on todettu. Seuraavassa esitellään strategian tutkimukseen sovellettavien metodien laajasta kirjosta lyhyesti muutamia hyvin erilaisia metodeja: *tapaustutkimus*, *haastattelut*, *voimavara-analyysi*, *laadullinen vertaileva analyysi* ja *diskurssianalyysi*. Kuvatut menetelmät eroavat luonteeltaan toisistaan merkittävästi – haastattelut ovat ennen kaikkea aineistonkeräämisen tapa kun taas tapaustutkimus on keino rakentaa koko tutkimusasetelma esimerkkien kautta yleisempään. Lyhyellä esittelyllä ei ole tarkoitus, eikä ole mahdollistakaan, opettaa käyttämään metodia sen kaikessa monimutkaisuudessa, vaan pikemminkin luoda kuva esiteltävän metodin yleispiirteistä ja laajemmin siitä menetelmien rikkaudesta mikä tutkijalla on käytössään. Tässä esimerkkeinä esitellyt tutkimusmenetelmät eivät siis edusta mitään auktoritatiivista otosta menetelmistä, joihin tulisi turvautua.

Esiteltävät menetelmät edustavat erilaisia lähestymistapoja. Alla olevassa kuvassa (kuva 5) asiaa on pyritty havainnollistamaan sijoittamalla ne nelikenttään. Pystyakseli kuvaa metodin luonnetta suhteessa jakoon kvantitatiivinen–kvalitatiivinen. Toisin sanoen se kertoo, missä määrin kyseessä on laadullinen metodi verrattuna määrälliseen. Vaaka-akselilla kuvataan sen tutkimusmenetelmällistä luonnetta – onko kyseessä enemmän lähdeaineiston keruun väline vai lähdeaineiston analyysin apuväline. Nämäkin menetelmät voisi sijoittaa taulukkoon hieman eri tavoin – tässä on pyritty heijastamaan jäljempää metodien lyhyiden kuvausten tapaa ja niiden peruspiirteitä.

Kuva 5: Menetelmät sijoitettuna nelikenttään.

Tapaustutkimus (case study) on hyvä tapa lähestyä syvällisesti jotain tiettyä kohdetta.⁹ Olennaista tapaustutkimukselle on, että tutkimuksen kohteeksi valikoituva tapaus muodostaa itsessään rajattavan kokonaisuuden. Myös tapaustutkimus on moniselitteinen käsite, joka sulkee sisälleen monenlaisia toteuttamistapoja. Tapaustutkimus on tapa lähestyä aineistoa, enemmän jälleen tutkimusstrategia kuin varsinainen tutkimusmenetelmä. Tapauksien lähempi tarkastelu voidaan tehdä erilaisin niin määrällisin kuin laadullisinkin menetelmin. Tapaustutkimusta tehtäessä on hyvä kiinnittää huomiota myös tutkittavan tapauksen edustavuuteen ja yleistettävyyteen.

⁹ Tapaustutkimuksesta ks. erit. Yin, Robert K. *Case Study Research: Design and Methods*. 3rd ed. Sage Publications, 2003.

Se voi olla keino laajentaa kohti isompaa viitekehystä ja havaintojen yleistämistä.

Tapaustutkimusta voi tehdä myös *monitapaustutkimuksena* eli *vertailevana tapaustutkimuksena* (*comparative case study*), jossa pyritään useamman tapauksen vertailuun ja johtopäätösten tekemiseen vertailun perusteella. Tällöin korostuu tapausten vertailtavaksi tekeminen. Kriteerien ja tutkimuksellisten ”mittarien” täytyy olla yhteismitallisia esimerkiksi lähdeaineiston kautta. Tapauksia käyttävissä opinnäytteissä on esimerkiksi taipumusta rakentaa vertaileva tapaustutkimus formaattiin ”Suomi ja X”, jolloin Suomen tuttu tilanne ja ylenmääräinen lähdeaineisto tekevät vaikeaksi löytää vertailukelpoista materiaalia vertailun toisesta kohteesta (tai tunnistaa lähdemateriaalin luonteen luomat tutkimukselliset hankaluudet). Vertailussa tutkimusasetelman tulee olla symmetrinen.

Haastattelut ovat merkittävä, joskin aikaa vievä ja haastava, menetelmä lähdeaineiston tuottamiseksi. Haastattelu metodina on siis eräänlainen aineistonkeruun menetelmä, se ei itsessään ole analyysityökalu vaan haastattelun keinoin kerättävä aineisto on analysoitava muin metodein. Haastattelutyyppejä on erilaisia ja ne on suunnattu erilaisiin käyttötarkoituksiin. Haastattelun tavat ovat osin myös tieteenalasisidonnaisia. Haastattelun ääripäinä voitaisiin pitää vapaata syvähaastattelua laadullista analyysiä varten ja toisaalta internet-pohjaista ”kyselylomakehaastattelua”, jolla pyritäisiin keräämään kvantitatiiviselle analyysille sovelias, tilastollinen aineisto. Haastatteluaineistolle työssä annettava rooli voi myös vaihdella. Se voi olla keskeinen tutkimusaineisto tai keino taustoittaa ja syventää omaa tutkijannäkemystä aiheesta tekemällä yksittäinen, vapaamuotoinen asiantuntijahaastattelu.

Milloin haastattelua sitten kannattaa käyttää? Haastattelua kannattaa pohtia esimerkiksi silloin, kun dataa ei muuten saa ollenkaan tai kysymyksenasettelu tarvitsee sellaisia näkemyksiä, joita ei voi saada tai jäljittää asiakirjoista. Tällöin haastattelu voi liittyä vaikkapa jälkistrukturalistiseen tutkimukseen, jossa yritettäisiin tavoittaa esimerkiksi jonkin ryhmän puhumisen ja merkityksen tuottamisen tapoja tai sitten perinteisempään tutkimukseen, jolloin haastattelujen kautta haettaisiin erityistä tietoa vaikkapa jonkin asiakirjan valmisteluprosessista. Haastattelu aineistoinen on myös melko työläs ja jatkoanalyysien sekä ajankäytön kannalta vaativasempi metodi, jonka käyttäminen kannattaa tutkimusasetelmaa rakentaessa pohtia myös työekonomian kannalta. Merkitystä on myös sillä, ollaanko haastatteluin luomassa esimerkiksi tutkimuksen keskiössä olevaa mielipidettä, jota tutkitaan vai ovatko kyseessä tukevat asiantuntijahaastattelut, joilla haetaan tietoa varsinaisen tutkimuskysymyksen ratkaisemiseksi.

Kuva 6: Haastattelu on vaativa aineiston keruun menetelmä.

Haastattelut voi karkeasti jakaa kolmeen eri luokkaan niiden toteuttamistavan mukaan: *strukturoiduihin*, *puolistrukturoiduihin* ja *avoimiin haastatteluihin*.¹⁰ *Strukturoidut haastattelut* ovat yleensä lomakehaastatteluja, jossa haastattelu etenee etukäteen laadittujen valmiiden kysymysten avulla. Kysymysten esittämisjärjestys on aina sama. Äärimmillään strukturoitu haastattelu on pelkkä internetkysely, jossa tarjotaan ennalta muotoillut vastausvaihtoehdot. *Puolistrukturoidut haastattelut* puolestaan voidaan nähdä teemahaastatteluina, jotka kohdistuvat ennalta valittuihin teemoihin vapaassa järjestyksessä. Puolistrukturoidussa haastattelussa ei ole tarkasti määriteltyjä kysymysten muotoja tai esittämisjärjestystä. Näin haetaan ihmisten tulkintoja samasta aiheesta. *Avoim haastattelu*, jota voidaan kutsua myös syvähaastatteluksi tai vapaaksi haastatteluksi on informaalinen haastattelun tapa, joka on jo lähellä keskustelua. Avoimessa haastattelussa haastatteli jäsentää aineistonsa vasta jälkikäteen. Malli vaatii eniten taitoa haastattelijalta ja tuotos riippuu myös korostetun paljon haastateltavista.

Haastattelumetodin keskeinen piirre on se, että haastattelu on aina vuorovaikutustilanne, eräänlainen kielipeli. Silloinkin kun tehdään loma-

¹⁰ Haastatteluiden sovellukseksi voi myös laskea esim. ns. *delfoi-menetelmän*, jossa joukolle (asiantuntijoita) esitetään kysymyksiä ja saatujen vastausten perusteella muokataan uusia kysymyksiä samalle ryhmälle esitettäväksi. Kierros toistetaan useampia kertoja. Delfoi on siis eräänlainen iteratiivinen kyselytutkimus, jota käytetään useimmiten lähinnä tulevaisuudentutkimuksen piirissä.

kekysely internetin kautta, on haastattelija läsnä laaditun lomakkeen, sen muotoilujen ja vastausvaihtoehtojen kautta. Syvähaastattelukin eroaa arkikeskustelusta – haastattelija on suorittamassa tutkimustehtävää noudattaen tieteellisiä ”pelisääntöjä”. Kerättävän haastatteluaineiston luonteeseen ja käytettävyyteen vaikuttavat paitsi haastateltavien valinta ja haastattelijan valmistautuminen myös esimerkiksi haastateltavan luottamus haastattelijaa kohtaan. Luottamukseen tulee pyrkiä esimerkiksi tekemällä selkeät sopimukset haastateltavan kanssa tapahtumasta. Riskeihin lukeutuu vaikkapa auktoriteettiuskon realisoituminen keskustelussa, jossa kapteeni haastattelee kenraalia. Jos tutkielmassaan päätyy käyttämään haastatteluja on valinnan perustelu hyvä tuoda esiin.

Voimavara-analyysi on menetelmä, jolla viitataan valtion, liittouman tai jonkin muun kansainvälisen politiikan pelikentän toimijan poliittisen, sotilaallisen ja taloudellisen voiman arviointiin. Sellaisena se sitoutuu lähisimmin poliittisen realismin ennako-olettamiin ja on sidoksissa myös muun muassa operatiiviseen suunnitteluun ja siten sillä on käytännön hallinnollinen ulottuvuus.¹¹

Voimavara-analyysissä keskeinen on itse voiman käsite, joka sisältää ennako-olettamia. Voiman luonteeseen kuuluu kapasiteetin merkityksen keskeisyys. Samalla kuitenkin joudutaan tekemään jakoa niin sanotun käyttövalmiin voiman ja voimapotentialin välillä. Voiman merkitsevä piirre on ennen kaikkea voiman suhteellisuus eli voimavarojen luonne ja määrä itsessään, mutta ennen kaikkea suhteessa viitekehykseen, jossa analyysi tehdään. Valtion voimavarat ovat esimerkiksi täysin ylivoimaiset verrattuna paikalliseen rikollisliigaan, todennäköisesti niin musertavan ylivoimaiset, ettei vertailua ole edes mielekäästä tehdä. Saman valtion voimavarat alueellisessa tai globaalissa viitekehyksessä voivat kuitenkin olla hyvinkin rajalliset. Esimerkiksi Hans Morgenthau klassisessa analyysissään katsoo valtion kokonaisvoiman koostuvan yhdeksästä osatekijästä. Nämä osatekijät ovat: maantiede, luonnonvarat, teollinen kapasiteetti, sotilaallinen valmius (eli voima), väestö, kansanluonne, kansallismoraali, diplomatian laatu sekä hallinnon laatu.¹² On tietysti itsestään selvää, että kutakin Morgenthauin voiman osatekijää on hankalaa mitata ja voi perus-

¹¹ Esimerkiksi Yhdysvaltain asevoimien käyttämä *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment* (JIPOE) pitää sisällään ns. PMESII-analyysin, jossa tulevaa operaatioalueen perusluonnetta analysoidaan sen poliittisen (*Political*), sotilaallisen (*Military*), taloudellisen (*Economic*), yhteiskunnallisen (*Social*), infrastruktuurin (*Infrastructure*) ja informaatiojärjestelmien (*Information subsystems*) kautta. Tällaiset lähestymistavat ovat periaatteiltaan läheistä sukua perinteiselle voimavara-analyysille.

¹² Morgenthau, Hans. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Alfred A. Knopf, 1948.

tellusti keskustella siitä, ovatko nämä osatekijät yleensä mielekkäitä ja jos niin missä määrin.

Voimavara-analyysin tuotetaan usein pohjatietoa tilanteenarvioinnin tarpeisiin. Tilanteenarviointiin yhdistyvät uhka-analyysit ja erilaiset tulevaisuuden skenaariot. Strategian tutkimuksessa (sotilaalliset) voimavarat ovat usein kysymyksenasettelun ytimessä, mikä tekee perinteisestä voimavara-analyysistä monissa tutkimusongelmissa varteenotettavan työkalun.

Laadullinen vertaileva analyysi (Qualitative Comparative Analysis, QCA) on kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä, joka on tarkoitettu keskisuuren $n:n$ analyysille.¹³ Menetelmä perustuu siihen, että tekijöitä (tai muuttujia) kohdellaan, ei erillisinä, vaan erityisinä muuttujien konfiguraatioina, kokonaisuuksina. Niinpä jos jossakin tapauksessa tekijät a , b ja c saavat arvon 1 tai 0 ja yhdistyvät tulokseen X , nämä eivät muodosta vain kolmea eri tekijää vaan 2^3 konfiguraatiota erilaisille tapauksille (*cases as configurations*), joista kutakin käsitellään kvalitatiivisesti eriävänä, vaikka ne johtaisivatkin samaan lopputulokseen. Tämä mahdollistaa tapausten hienosyisemmän analysoinnin. Lukuisia tapauksia voidaan siten arvottaa samoin mittarein ja rakentaa niistä ohjelmiston avustuksella totuustaulukoita Boolean algebran mukaisesti. Analyysi ei suoraan anna vastauksia siihen miksi jotain tehtiin, mutta antaa viitteitä siitä aineiston kautta. Tämä mahdollistaa trendien hahmottamisen tekijöiden kautta ja voi olla erityisen hyödyllistä, jos vaikkapa varsinaisten tapahtumien (konfiguraatioiden tulosten) taustalla olevista motiiveista ei ole tietoa.¹⁴

Esimerkiksi niin sanottua arabikevättä 2011 voisi lähestyä laadullisen vertailevan analyysin keinoin. Tällöin tekijöiksi rakennettaisiin johdokset vaikkapa demografiasta (onko demografista painetta?), turvallisuuskoneiston luonteesta, asevoimista, hallinnon valtakauden pituudesta, repression asteesta ja maan taloustilanteesta. Kukin Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän maa sitten arvotettaisiin kaikkien näiden tekijöiden suhteen, jolloin syntyisi kullekin maalle oma tapauskonfiguraatio. Tämän tapauksen muodostama tapauskonfiguraatio sitten yhdistettäisiin lopputulokseen eli siihen, tuliko maassa kansannousu arabikevään aikana vai ei. Nämä tapauskonfiguraatiot QCA:n kautta analysoiden päästäisiin perille siitä olisiko mitatuissa tekijöissä välttämättömiä tai riittäviä syitä kansannousulle, sekä kokonaisuuden kautta hahmotettaisiin sitä, millaisten olosuhteiden

¹³ Ragin, Charles C. *Fuzzy-Set Social Science*. University of Chicago Press, 2000.

¹⁴ Esimerkkinä QCA:n käytöstä hallinnon tutkimuksen yhteydessä ks. Sipilä, Joonas. *The Reorganisation of Provincial Territories in Light of the Imperial Decision-Making Process: Later Roman Arabia and Tres Palaestinae as case studies*. Commentationes Humanarum Litterarum 126. Societas Scientiarum Fennica, 2009, s. 106–130.

kombinaatiot vallitsivat niissä arabimaissa, joissa kansannousu syntyi (tai ei syntynyt). Analyysi itsessään ei kertoisi syytä siihen miksi jossain tietys-
sä maassa kansannousu tuli, mutta antaisi viitteitä siitä sekä aineksia sy-
ventävään tutkimukseen.

Diskurssianalyysi on tekstianalyysin muoto. Tekstianalyysit voivat edustaa laadullista tai määrällistä tutkimusotetta: niiden puitteissa voi pyrkiä löytämään tutkimusaineistoista erilaisia mitattavissa olevia ominaisuuksia tai sitten pyrkiä kuvailemaan aineiston laadullisia ominaispiirteitä.

Diskurssianalyysi on luonteeltaan laadullista. Sillä tarkoitetaan kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta. Ajatuksena on päästä kiinni strategian tutkimuksen ilmiömaailmaan puheen ja merkitysten tuottamisen kautta. Nimensä mukaisesti diskurssianalyysissä tarkastellaan sosiaalisen todellisuuden tuottamista sosiaalisissa käytännöissä. Tutkimuskohteena on kielen käyttö ja – painopisteestä riippuen – siihen liittyvät kontekstit, toiminta, funktiot ja merkitysten tuottamisen tavat. ”Sanat” ymmärretään diskurssianalyysissä teoiksi, joilla on poliittisia seuraamuksia. Esimerkiksi asioiden nimeäminen joksikin voidaan katsoa poliittiseksi teoksi, koska se määritelmien kautta luo uusia realiteetteja.¹⁵

Strategian alalla diskurssianalyysillä voi tutkia monenlaisia aineistoja, kuten haastatteluja, virallisiasiakirjoja, lehtiartikkeleita, uutisia, kirjeitä tai julkisia dokumentteja. Käytännöllisenä etuna tällaisissa aineistoissa on yleensä niiden helppo saatavuus. Usein aineiston kokoa voi diskurssianalyysissä, kuten muissakin tutkimusmenetelmissä, myös joustavasti säädellä esimerkiksi rajaamalla tarkasteltavaa ajanjaksoa sopivan mittaiseksi tai painopistettä koskevilla ratkaisuilla siitä, pyritäänkö tarkastelussa kuvaamaan tiettyä yksittäistä ajallista hetkeä, kenties eri näkökulmista, vai pidempää kehityskulkua.¹⁶

Avoimuutensa vuoksi diskurssianalyysi testaa tutkijan luovuutta ja asiantuntemusta. Esimerkiksi poliittinen puhe on usein haastavaa analysoitavaa ja oleellisten seikkojen paikantaminen siitä edellyttää puheen konventioiden ja käsiteltävän aihepiirin tuntemusta. Erilaisten vivahteiden löytäminen aineistosta on usein diskurssianalyysin suola. Vivahteita voi hakea monella tavalla, kuten etsimällä teksteistä sisäisiä ristiriitaisuuksia.

¹⁵ Palonen, Kari. *Kootut Retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta*. SoPhi; Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 11. Jyväskylän yliopistopaino (1997), s. 77–78.

¹⁶ Kenties tunnetuimman diskurssiteoreetikon, ranskalaisen Michel Foucault’n mukaan kielen voi jakaa kolmeen tasoon: kielijärjestelmään (*langue*), yksittäisiin puhuntoihin (*parole*) sekä näiden väliin sijoittuvaan diskurssien (*discours*) tasoon. Hänelle diskurssit ilmentävät ymmärrystä todellisuudesta ja samalla ohjaavat merkitysten muotoutumista. Ne ovat ”sääntöjä”, joita ei voi palauttaa kielijärjestelmään eikä yksittäisiin puhuntoihin.

sia; kartoittamalla tekstien äänensävyjä ja niiden mahdollisia muutoksia tai pohtimalla sitä mistä teksteissä puhutaan ja mistä vaietaan ja niin edelleen.

Diskurssianalyysi ei ole siis valmis työkalu käyttöönotettavaksi ja sellaisenaan mekaanisesti sovellettavaksi. Se on pikemminkin näkökulma, joka pitää ja jonka saa rakentaa itsensä näköiseksi omassa tutkimuksessaan. Sitä voisi pitää miltei metateoreettisena lähestymisenä enemmän kuin metodina. Tästä syystä sille ei ole suoraa soveltamisen kaavaakaan.

Edellä laadullisen vertailevan analyysin (QCA) yhteydessä esille tulleet arabikevään esimerkkitapaukseen vietyinä diskurssianalyysia voitaisiin soveltaa vaikkapa siten, että tutkittaisiin esimerkiksi Yhdysvaltojen tai Venäjän ulkopoliittisen johdon puheita tai lausuntoja arabikeväästä kokonaisuutena tai suhteessa johonkin arabimaahan jollakin aikavälillä. Valtiot yleensä julkaisevat aineistoa virallisesta suhtautumisestaan erilaisiin kansainvälisiin kysymyksiin esimerkiksi ulkoministeriöidensä kotisivuilla. Analyysissä suurvallan kannanottoja voitaisiin tarkastella vaikkapa jonkun käsitteen tai käsiteparin valossa (kuten miten ”demokratian” ja ”vakauden” teemoja on nostettu esille) etsien kannanotoista esimerkiksi muutosta, jatkuvuutta, jännitteitä, epäjohdonmukaisuuksia ja niin edelleen.

Yhtä lailla kuin laadullinen vertaileva analyysi (QCA), edellä kuvattu diskurssianalyysikaan ei tarjoaisi tyhjentävää kuvaa arabikeväästä tai tutkittujen suurvaltojen suhtautumisesta siihen. Asianmukaisesti tehtynä diskurssianalyyttinen tarkastelu tuottaisi kuitenkin perustellun näkökulman tutkimuskohteestaan sekä antaisi lähtökohtia diskurssianalyysillä tai mahdollisesti muilla tutkimusmenetelmillä tehtävää jatkotutkimusta varten.

6

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Lähteet määrittävät sen, minkä aineiston pohjalta tutkimuskysymyksiin haetaan vastauksia. Tieteellisessä tutkimuksessa lähteet altistetaan kriittiselle tarkastelulle ja tulkinnalle – niistä ei voi suoraan lukea vastauksia. On olennaista ymmärtää, että *lähteet ovat hyvin tärkeä osa tutkimusasetelmaa*. Joskus koko tutkimusasetelma tutkimusongelmasta lähtien voi joutua uudelleentarkasteluun, jos saatavilla ei olekaan sellaisia lähteitä kuin johdonmukainen vastaaminen tutkimuskysymyksiin edellyttäisi. *Tutkimuskirjallisuus* puolestaan on aiempaa tieteellistä tutkimusta, joka käsittelee tutkittavaa aihetta. *Lähteet ja tutkimuskirjallisuus* eivät siis ole synonyymejä.

Lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden ero

Lähteen ja tutkimuskirjallisuuden välinen ero on hyvin tärkeä. Varsinaisesti lähteillä viitataan niin kutsuttuihin primäärilähteisiin eli empiiriseen aineistoon, jonka pohjalta tutkimuskysymyksiin varsinaisesti haetaan vastausta. *Se mikä kulloinkin lähdeaineiston muodostaa riippuu tutkimusaiheesta*. Oma tutkimusaihetta käsittelevä, muiden tutkijoiden kirjoittama tutkimuskirjallisuus ei siis ole tässä mielessä varsinaista lähdeaineistoa. Tästä huolimatta tutkimuskirjallisuus ja sen käyttö on merkittävä osa tutkimusta ja ajantasaisen, relevantin tutkimuskirjallisuuden kokoaminen kuuluu jo tutkimuksen alkuvaiheisiin.

Tutkimuskirjallisuus on primäärilähteiden rinnalla tärkeä kokonaisuus. Tutkijan on osoitettava tuntevansa aihealuettaan koskeva viimeisin tutkimus ja kyettävä asemoimaan itsensä yleiseen tieteelliseen keskusteluun. Toisin sanoen tutkimuksen alkutaipaleelle kuuluu aiempaan keskusteluun perehtyminen – usein uudet tutkimusongelmat nimenomaan syntyvät tuoreen tutkimuskirjallisuuden innoittamana tai sen sokeista pisteistä. Maanpuolustuskorkeakoulun opinnäytteiden luettelointi kohdassa, jossa oman tutkimusongelman viitekehys pitäisi rakentaa käydyn tieteellisen keskustelun ja tutkimuksen näkökulmasta, ei ole tätä (yleensä katsotaan, että vasta lisensiaatintutkimus on niin sanotusti viittauksen kestävä opinnäyte, ks. alla).

Lähteen ja tutkimuskirjallisuuden välinen ero on historian tutkimuksessa kenties helpompi mieltää kuin yhteiskuntatieteellisessä tutkimukses-

sa. Jos tutkitaan antiikin Rooman historiaa niin mahdollisiin lähteisiin lukeutuvat tutkittavana aikana syntyneet dokumentit – olivat ne sitten vaikkapa sen aikaista historiankirjoitusta tai asiakirjoja. Tutkimuskirjallisuuden taas muodostavat nykyaikaiset tieteellisten periaatteiden mukaan tehdyt tutkimukset antiikin Roomasta (joita on tehty aina 1800-luvulta lähtien). Tutkittaessa nykyaikaa lähellä olevia asioita, kuten strategian tutkimuksessa käytännössä miltei aina tehdään, on sama erottelu olemassa, mutta rajanveto ja tyypittely usein vaikeammin mielletävissä ja kategoriat osin päällekkäisiäkin. Tutkittaessa vaikkapa Euroopan unionissa kriisinhallinnasta käytettävää kieltä lukeutuvat lähdeaineistoon EUISS:ssä¹ tehdyt tieteelliset tutkimukset aiheesta niiden alkuperän vuoksi. Olennaista on myös mieltää, ettei lähdeaineistosta etsitä ”totuutta” vaan lähdeaineisto on raaka-ainetta kriittiselle tulkinalle, korpus, josta tutkija hakee vastauksia esittämiinsä tutkimuskysymyksiin.

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ja sitä kautta myös strategian tutkimuksessa lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden välillä ei tehdä aina yhtä jyrkkää ja selkeärajaista jakoa kuin historian tutkimuksessa. Osittain tämä johtuu, jo mainitusta, näiden luokkien erottamisen mahdollisesta haasteellisuudesta. Usein lähdeaineistoon saatetaan viitata myös empiirisenä aineistona. Toisinaan erottelu tehdään, mutta tutkimuskirjallisuuteen saatetaan viitata ”sekundäärisinä lähteinä” (millä taas voidaan vaikkapa historian tutkimuksessa viitata erilliseen lähdekategoriaan). Painotukset ja tulkitsemisen tavat riippuvat myös käytettävästä teoriasta ja metodista.²

Lähdeaineiston määrittäminen

Lähdeaineisto määrittyy kysymyksenasettelun kautta ja sen kanssa vuorovaikutuksessa. Omaa tutkimusongelmaa ja kysymyksenasettelua pohtimalla selviää tarvittavan lähdeaineiston luonne ja laajuus. Vuorovaikutus on kaksisuuntaista – jos tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttää lähdeaineistoa, jota tutkijana ei voi saada käsiinsä on tutkimuskysymyksiä ja tutkimusasetelmaa muokattava. Karkeasti ottaen lähdeaineiston voi jakaa aineistoihin, jotka ovat jo ”olemassa” – kuten esimerkiksi asiakirjoihin – ja aineistoon, joka pitäisi erityisesti ”tuottaa” omaa tutkimusta varten. Tällaista tuotettavaa aineistoa edustavat esimerkiksi haastattelut tai kyseilyt.

¹ EUISS eli EU Institute for Security Studies, suomeksi Euroopan unionin turvallisuusalan tutkimuslaitos (EUTI), on EU:n virallinen tutkimuslaitos, jonka ”tehtävänä on edistää EU:n yhteisiä turvallisuuskäytäntöjä, avustaa YUTP:n kehittämisessä ja suunnittelussa sekä rikastuttaa keskustelua EU:n turvallisuusstrategiasta.” [<http://www.iss.europa.eu>].

² Tässä luvussa lähteiden käytön käsittelyssä on jonkin verran painotusta perinteisen historiatieteellisen metodin suuntaan.

Rajanveto ei kuitenkaan ole näin selkeä. Valmiiksi ”olemassa oleva” aineistokin on tiettyssä mielessä tuotettu, koska tutkija joutuu jollain kriteereillä rajaamaan käyttämänsä aineiston määrää ja luonnetta sekä perustelemaan valintojaan. Esimerkiksi, jos tutkimuksessa perehdytään keskusteluun jalkaväkimiinoista, on aineistoa pakko rajata, koska tutkijan on mahdotonta seurata kaikkea keskustelua sanan laajimmassa mahdollisessa merkityksessä. Keskustelu jalkaväkimiinoista voisi näin rajautua julkiseksi keskusteluksi jalkaväkimiinoista, joka puolestaan voitaisiin rajata julkiseksi keskusteluksi jalkaväkimiinoista suomalaisessa lehdistössä ja edelleen vaikkapa julkiseksi keskusteluksi jalkaväkimiinoista Helsingin Sanomissa ja nimenomaisesti sen mielipidepalstalla ja pääkirjoitussivulla jonain tietynä ajanjaksona. Samalla tutkimusasetelmaa rajatessa ja rajaamisen kanssa vuorovaikutuksessa määrittyy myös tutkimusaineisto. Rajausta on myös aina monimerkityksellistä, esimerkissä tutkimus samalla kohdistuisi myös Helsingin Sanomiin jalkaväkimiinakeskustelun lisäksi. Tutkimuksen kannalta on olennaisen tärkeää pohtia tämän rajaustilanteen vaikutusta tutkimukseen ja kertoa miksi tehty valinta ja rajausta on toimiva, mitä se tarkoittaa tuloksille ja mitä silloin kenties jää tutkimatta.

Tutkimuskirjallisuus

Tutkimuskirjallisuus on tutkimuksen aihetta käsittelevä, tieteellisin perustein tehty tutkimuksen kokonaisuus. Opinnäytteessä edellytetään myös oman tutkimuksensa asemoimista yleiseen tieteelliseen keskusteluun aiheesta. Tämä tehdään nimenomaisesti tutkimuskirjallisuuden avulla. Tutkimuskirjallisuus toimii myös lähtökohtana ja ponnahduslautana uusien asioiden havaitsemiseen. Kerätyn tutkimuskirjallisuuden luettelo kertoo arvioijalle jo itsessään paljon käsillä olevasta tutkimuksesta. Tutkimuskirjallisuutta julkaistaan erilaisin tavoin, joista seuraavassa lyhyesti kuvataan: *tieteelliset monografiat*, *tiedelehdet*, *toimitetut teokset*, *oppikirjat*, *käsikirjat*, ”*klassikot*”, *opinnäytteet* ja *internet tutkimuskirjallisuuden lähteenä*. Niin sanotut yleisteokset, jotka eivät noudata tieteellisen kirjoittamisen tapaa (esimerkiksi eivät sisällä lähdeviitteitä), eivät pääsääntöisesti käy tutkimuskirjallisuuden osaksi. Niitä kuitenkin voi ja kannattaakin käyttää, jos on perehtymässä aiheeseen, joka ei ole itselle aiemmin tuttu.

Tieteelliset monografiat ovat kenties keskeisin keino välittää tutkimuksen tuloksia. Monografiat ovat laajoja tieteellisiä töitä ja keskeisessä roolissa aihealueen kuin aihealueen tutkimuksessa, joten opinnäytteen tekijä tuskin

voi niitä ohittaa tutkimuskirjallisuutensa osana.³ Monet tieteelliset monografiat saattavat kohota aikanaan tieteenalan klassikoiksi. Tutkijan kannalta monografiat ovat merkittäviä myös niiden lukemisen vaatiman ajallisen panostuksen vuoksi, ja tutkimusta aloitellessa kannattaakin aina pyrkiä arvioimaan mihin perehtyä tarkemmin. Monografioiden tutkimuskirjallisuus ja lähdeluettelot ovat aina tärkeitä väyliä tutkimuskentän hahmottamiseen, kannattaa kuitenkin kiinnittää huomiota myös teoksen ikään.

Tiedelehdet ovat yksi merkittävimmistä keinoista käydä tieteellistä keskustelua ja esitellä tutkimustuloksia tiedeyhteisölle.⁴ Tiedelehdet edustavat erilaisia teoreettisia lähestymistapoja ja tutkimusalueita. Syvennettäessä tietämystä jostain alasta ja perehdyttäessä siitä käytävään keskusteluun laatu-lehdet ovat hyvin tärkeä tiedon lähde. Niissä tulevat esiin myös viimeisimmät keskustelun virtaukset ennen kuin ne muuttuvat tieteellisiksi monografioiksi. Kirja-arvostelut korkeatasoissa tiedelehdissä ovat usein opinnäytteen tekijän kannalta lehtien parasta antia. Ennen kuin heittäytyy lukemaan järkälemäisiä monografioita aiheestaan, kannattaa pyrkiä hankkimaan käsiinsä ja lukemaan jonkin arvostetun lehden julkaisema arvostelu teoksesta.

Laadukkaiden tiedelehtien yksi keskeisimmistä tunnusmerkeistä on julkaistavaksi ehdotettujen käsikirjoitusten alistaminen vertaisarvioinnille (ns. referee-käytäntö). Vertaisarviointi on varteenotettavien tiedelehtien toimintatapa ja määrittää oikean tiedejulkaisun. Vertaisarvioinnissa julkaistavaksi ehdotettava käsikirjoitus joutuu ennen julkaisupäätöstä yleensä useamman alan asiantuntijan arvioitavaksi. Vertaisarviointi tapahtuu parhaassa tapauksessa kaksoissokkona (*double blind*), jolloin kirjoittaja ei tiedä ketkä hänen työnsä ovat arvioineet eivätkä arvioitsijat tiedä kenen kirjoitusta arvioivat. Arvioitaessa tiedelehteä yleisellä tasolla toimituskunnan kokoonpanokin antaa viitteitä lehden painoarvosta.

Toimitetut teokset kattavat monia erilaisia julkaisuja seminaarijulkaisuista lähtien. Toimitetun teoksen toimittaja kokoaa kirjan jonkin teeman ympärille.⁵ Joskus toimitetut teokset jäävät löyhästi kootuiksi ja sirpaleisiksi ”kaverikirjoiksi”, jonka artikkeleja ei sido toisiinsa muu kuin kannet.

³ Ks. esim. Nokkala, Arto. *Uhka ja kumppani: Venäjä Suomen puolustushallinnossa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia no 28, 2009.

⁴ Strategian alalla keskeisiä tiedelehtiä ovat esimerkiksi: *Comparative Strategy*, *Cooperation & Conflict*, *European Journal of International Relations*, *International Security*, *International Studies Perspectives*, *Journal of Strategic Studies*, *Parameters*, *Survival* ja *World Politics*.

⁵ Ks. esimerkkinä vaikkapa Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä (toim.), *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 24, 2008.

Toisaalta parhaat toimitetut kirjat ovat johdonmukaisesti teemansa ympärille koottuja ja toimitettuja painokkaita kokonaisuuksia. Seminaarijulkaisut ovat toimitettujen teosten merkittävä alalaji. Ne sisältävät yleensä edelleen työstettyinä ja artikkeliksi muokattuina esityksiä, joita seminaari-puhujat pitivät. Seminaarijulkaisut voivat tasoltaan olla vaatimattomia, mutta niiden kautta saa kuvaa teemoista, jotka ovat keskustelun kohteena.

Oppikirjat ovat myös hyvä väylä tutkimusalueeseen tutustumiselle. Monista aloista ja erityiskysymyksistä on kirjoitettu oppikirjoja.⁶ Näissä alkupe-
räinen lähdemateriaali tulee esiin vain välillisesti ja usein karsitusti. Oppi-
kirjat ovat myös tarkoituksensa vuoksi yksinkertaistettuja ja varsinkin ai-
van perusopuksissa yksinkertaistetaan monimutkaisia keskusteluita, jol-
loin vähemmistöäännet voivat kokonaan hävitä. Myös oppikirjan ikään
tulee kiinnittää huomiota. Perusoppikirjat eivät yleensä ole hyviä viittaus-
kohteita tai tutkimuskirjallisuuteen lisättäviä vaan ovat parhaimmillaan
nimenomaan tutustumisen aloittamista varten. Ne sisältävät esimerkiksi
usein niin sanotun lisälukemistolistan eli *further reading* -osuuden ja avaa-
vat keskeisiä teemoja ja niiden tutkimuksellista tilaa kirjan julkaisuhetkellä.
On hyvä huomata, että tässä oppikirjalla tarkoitetaan nimenomaan oppi-
kirjaksi kirjoitettuja teoksia, jotka ovat luonteeltaan yleensä johdatuksia
aihealueeseen. Korkeakouluopinnoissa luonnollisesti joutuu lukemaan
osana opintojaan myös varsinaista tieteellistä tutkimuskirjallisuutta – se,
että teos on kurssin lukuvaatimuksissa, ei siis tarkoita sitä, että kirja sa-
malla olisi tässä esitetyllä tavalla oppikirja.

Käsittekirjat ovat erittäin arvokkaita apuvälineitä tutkimuksensa kannalta
keskeisiin käsitteisiin perehdyttäessä.⁷ Arvioitaessa käsittekirjaa kannattaa
kiinnittää huomiota käsittekirjan toimituskuntaan ja yksittäisten artikkelien
luonteeseen. Nykyään käsittekirjoja tai käsittekirjamaisia kokonaisuuksia tarjo-
taan yhä useammin elektronisina aineistoina.

”Klassikkoja” löytyy kaikilta tieteenaloilta. Kullakin alalla on siis oma ko-
konaisuutensa tutkimuksia ja kirjallisuutta, joka on saavuttanut ”klassikon”
aseman. ”Klassikon” joukkoon luettavasta kirjallisuudesta ei ole olemassa
tyhjentäviä listoja tai edes selkeää yksimielisyyttä siitä, mitkä teokset tai
artikkelit ”klassikon” tittelin ansaitsevat. ”Klassikkojen” tunteminen on

⁶ Ks. esim. John Baylis, James J. Wirtz & Colin S. Gray (eds.) *Strategy in the Contemporary World. An Introduction to Strategic Studies*. 3rd ed. Oxford University Press, 2010.

⁷ Esimerkiksi *Handbook of International Relations*. Walter Carlsnaes, Thomas Risse & Beth A. Simmons (eds.). SAGE, 2002, on edelleen hyvä lähtökohta moneen keskei-
seen teemaan strategian alalla. Strategian tutkimuksessa myös säännöllisesti ilmesty-
vät vuosikirjat *Military Balance* ja *SIPRI Yearbook* ovat saavuttaneet keskeisen, käsitte-
kirjamaisen aseman.

oleellista omalle tutkimukselle ja monissa tutkimusasetelmissä täytyy pysyä asemoimaan oma aiheensa myös suhteessa oman tutkimuksen kannalta relevantteihin klassikkoihin vähintään alaviitetasalla.

Strategiassa klassikkojen luokkaa edustavat esimerkiksi Clausewitz (*Vom Kriege*), Aron (*De la guerre*), Jomini (*Précis de l'art de la guerre*), Liddell-Hartin teokset tai vaikkapa Corbett (*Some Principles of Maritime Strategy*) ja Mahan (*The Influence of Sea Power Upon History*) meristrategiasta. Termi ”klassikko” voi tarkoittaa myös erityisen painoarvon saaneita artikkeleita, joita usein uudelleenjulkaistaan erilaisissa kokoomateoksissa.⁸ Klassikot ovat klassikkoja siksi, että niillä on oman julkaisuhetkensä, kysymyksenasettelunsa ja tieteenalansa tilanteen yli kurottuvaa merkitystä, minkä vuoksi niitä ei voi sivuuttaa tutkimusta tehdessä. Tämän vuoksi niitä myös julkaistaan uudestaan aika ajoin, joskus myös lyhennelminä, ja käännetään eri kielille – esimerkiksi von Clausewitzin merkkiteos *Vom Kriege* on käännetty lukuisille eri kielille, mutta yleensä aina lyhennelmänä. Niinpä sitä ei ole vuoteen 2013 mennessä käännetty kokonaisuudessaan suomeksikaan.⁹ Muun muassa tästä johtuen ainakin suurimpia klassikkoja tulee myös muistaa käsitellä varoen.

Internet tutkimuskirjallisuuden lähteenä on ohittamaton väylä.¹⁰ Internetistä saatavia tutkimuksia koskevat samat arviointikriteerit kuin muutakin tutkimuskirjallisuutta. Tutkimuskirjallisuus on tieteellistä tapaa noudattaen laadittujen töiden valikoima. Näin esimerkiksi Wikipedia voi toimia alkuna johonkin asiaan tutustumisessa, mutta se ei luonteensa vuoksi ole viitaukselpoinen osa tutkimuskirjallisuutta (tosin, jos nimenomaisesti tutkitaisiin Wikipediaa, se muodostaisi empiirisen primääriaineiston). Verkossa julkaistaan paljon tutkimusta, ja jotkin tutkimuslaitosten julkaisusarjat ja jopa tiedelehdet ilmestyvät vain sähköisesti. Samoin opinnäytteitä ja muuta tutkimusta löytyy jo runsaasti sähköisenä. Verkkomateriaalin suhteen tulee kuitenkin noudattaa harkintaa ja varovaisuutta. Internetissä ei ole julkaisukynnystä, joten pitää kiinnittää erityistä huomiota tutkimukseen, ettei epähuomiossa tule ottaneeksi puolivillaisia sepustuksia osaksi tutkimuskirjallisuuttaan. Internet-pohjaiset haut tarjoavat myös keinoja

⁸ Esim. T. Mahnken & J. A. Maiolo (eds) *Strategic Studies: a Reader*. Routledge, 2008.

⁹ Tuorein suomeksi julkaistu versio on Clausewitz, Karl von: *Sodankäynnistä*. (*Vom Kriege*, 1832.) *Käsikirjaksi muokanneet ja selittävällä jälkisanalla varustaneet Wolfgang Pickert ja Wilhelm Ritter von Schramm*. Suomentanut Heikki Eskelinen. Helsinki: Art House, 1998 (4. painos 2005). Tämä lyhennelmä on itsessään jo vuosikymmeniä vanha ja sen saksalaiset editorit ovat päättäneet kirjan kahdeksasta luvusta esittää luvut 1, 2, 3 ja 8 miltei täydellisinä, joskin kaikki paikoin supistettuina, sekä luvut 4–7 vahvasti pätkittyinä.

¹⁰ Internetlähteitä ja niihin viittaamista käsitellään tarkemmin tämän teoksen liitteesä 1. Ks. myös luku 7, s. 78–79 alla.

esimerkiksi erilaisin bibliometrisin sovelluksin arvioida tutkimusta ja sen levinneisyyttä.¹¹

Opinnäytteet ovat myös varteenotettava väylä aiheeseen perehdyttäessä. Opinnäytteitä tehdään kuitenkin eri tasoilla – yleensä katsotaan, että ensimmäinen varsinainen siteerauksen kestävä taso on liseniaatintutkimus ja niidenkin suhteen tulee olla varovainen. Kandidaatin työt eivät käytännössä voi olla viittaushohteita lainkaan (elleivät kandidaatintyöt itsessään ole tutkimushohteina). Toisaalta väitöshkirjat käyvät tutkimushkirjallisuuden osaksi siinä kuin mikä tahansa muu tieteellinen tutkimus.¹² On tärkeä huomata, että tutkimuksen tilaa ei voi kartoittaa pelkästään opinnäytteistä ja että esimerkiksi hyväksyttykin pro gradu-tutkielma voi sisältää karkeita virheitä. Opinnäytteisiin perehtyminen voi olla kuitenkin oman tutkimuksensa alkuvaiheessa hyvä idea, koska niiden kautta voi perehtyä tapaan, jolla muut pro gradun tekijät ovat tutkimusasetelmansa rakentaneet. Jos samalla myös lukee arvostelulauseunnnot, saa kuvan opinnäytteiltä vaadittavasta tasosta ja siitä, millaisin töin on minkäkinlaisia arvosanoja saavutettu.

Koottaessa tutkimushkirjallisuutta kannattaa vastaan tulevat tutkimukset arvioida ennen kuin ottaa ne osaksi työtään. Kun haluaa luoda nopeasti kuvan tutkimuksesta, kannattaa aloittaa tiivistelmästä ja sisällysluettelosta. Jos tiivistelmä on oman tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen ja rakenne vaikuttaa toimivalta, on se jo hyvä lähtökohta. Samalla on syytä myös tarkastella lähdeluettelon laajuutta ja rakennetta. Kannattaa myös kiinnittää huomiota teoksen ikään. Samalla on hyvä selvittää onko kyseessä käännös (tai lyhennelmä) ja tarkistaa alkuperäinen ilmestymisvuosi.

Yleiskuvan luomiseksi on myös syytä kiinnittää huomiota kustantaajaan. Suurilla tiedekustantamoilla, kuten vaikkapa Oxford University Pressillä, on paljon tarjokkaita käsikirjoituksia, joista valita. Tällaiset kustantajat myös usein arvioituttavat käsikirjoituksia alan parhailla asiantuntijoilla ennen julkaisupäätöstä. Edelleen, suurten kustantamoiden oma kustannustoimitusprosessi tuo lisää myös sisältöön ja takaa ilmiashun laadun. Pienillä kustantamoilla kriteerit ovat usein paljon löyhemmät ja myös kustannustoimitus huterampaa. Tämä ei kuitenkaan missään tapauksessa

¹¹ Esimerkiksi Anne-Wil Harzingin luoma ja ilmaiseksi saatavilla oleva *Publish or Perish* -ohjelmisto [<http://www.harzing.com/pop.htm>] on tällainen apuväline. Ohjelma käyttää Google Scholarin viittaustietoja viittaushanalyyysin laatimiseen.

¹² Esimerkkinä väitöshkirjasta ks. Limnell, Jarno. *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*. Maanpuolustushkorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1: No. 29, 2009. Väitöshkirjat ovat opinnäyteluonteensa vuoksi usein, ainakin osin, raskaslukuisia, koska niiden kirjoittaja on joutunut huomioimaan opinnäytetyön vaateet mm. oppineisuuden osoittamisen suhteen.

tarkoita sitä, etteikö pienen kustantajan tai laitoksen tieteellinen julkaisu voisi olla erittäin korkeatasoinen. Se vain vaikeuttaa arviointia – Cambridge University Press kustantajana takaa, että julkaisu täyttää kirkkaasti tietyt vähimmäiskriteerit ja on todennäköisesti korkeatasoinen. Jos kyseessä olisi omakustanne, vaatisi saman toteaminen tarkkaa perehtymistä teokseen. Myös julkaisusarjan tai tiedelehden toimituskunnan koostumus antaa vihiä julkaisun tasosta. Voi myös kiinnittää huomiota siihen, miten tutkimuksen sattui löytämään – jos joku tieteenalan tunnetuista nimistä viittaa vähintään neutraalisti tutkimukseen tai kyseinen tutkimus tulee jatkuvasti muiden tutkimusten viitteissä vastaan, on se jo itsessään vahva merkki, että siihen kannattaa tutustua.

Tutkimuskirjallisuuden (nopean) arvioinnin apukysymyksiä:

- Onko teos abstraktin (vast.) välittämän kuvan pohjalta omalle tutkimukselle hyödyllinen?
- Käsitleekö teos asiaa, johon haluan vastauksia, tai käyttääkö se menetelmiä, jotka tukevat (oman) tutkimuksen tekemistä?
- Onko rakenne johdonmukainen?
- Kuka on kirjoittaja?
- Minkä ikäinen teos on? Alkuperäinen ilmestymisajankohta?
- Mikä on kustantaja?
- Onko kyseessä käännös?
- Onko teoksesta otettu useampia painoksia?
- Millainen lähdeluettelo on?
- Ovatko muut viitanneet tähän tutkimukseen (miten sen löysin)?

Käsillä olevan tutkimuksen tason arviointi näiden suuntaviivojen mukaisesti ei ole kuitenkaan aloittelevalla tutkijalla helppoa, ja varsinkin tutkijantaipaleen alkuvaiheessa kannattaa tutkimuskirjallisuutta kootessa tukeutua myös opinnäytteensä ohjaajiin.

Lähdekritiikki ja lähdeaineiston arvioinnin perusteita

Tutkimus perustuu lähdeaineiston kriittiselle tulkinnalle tietystä näkökulmasta, tutkimusongelma mielessä pitäen. Lähteiden tulkinnassa on avainasemassa ankara lähdekritiikki – lähteiden arviointi.

Lähteen arvioinnin voi aloittaa vaikkapa seuraavanlaisen asiakokonaisuuslistan kautta:

Lähteiden arvioinnin peruskysymykset

- Kuka (motiivit ja asiantuntemus)
- Missä (paikassa ja tilanteessa)
- Kenelle (suorasti ja epäsuorasti)
- Mitä sanoo (ja mitä jättää sanomatta) – *locutio*
- Mitä tarkoittaa sanomallaan – *illocutio*
- (Mitä saa aikaan sanomallaan – *perlocutio*)
- Konteksti ja (lähde)kokonaisuus
- Lähteen autenttisuus

Ensimmäiset kysymykset – *kuka, missä ja kenelle* – ovat olennaisia peruskysymyksiä arvioitaessa lähteitä. Kaikilla teksteillä, sanan laajassa merkityksessä, on aina yleisö, jolle se on suunnattu, sekä motiivi sille, miksi dokumentti on tehty, mitä sillä yritetään saada aikaiseksi.

Motiivit ja asiantuntemus: on aina tärkeä miettiä puhujan¹³ roolia ja asiantuntemusta sekä mahdollisia motiiveja. Tietääkö puhuja aihealueestaan? Esimerkiksi Pääesikunnassa operatiivisen suunnittelun kanssa painivan everstin tuntuma operatiiviseen suunnitteluun on oletettavasti parempi ja syvällisempi kuin joukko-osastossa kouluttajatehtävissä toimivan kapteenin. Toisaalta asiantuntemus ja ulkoinen arvoasema eivät kaikissa asioissa kulje käsi kädessä ja asiantuntijoidenkin lausumiin on hyvin perustein lupa suhtautua kriittisesti. Missään nimessä kriittisyys ei saa antaa sijaa sokealle auktoriteettiuskolle.

Kenelle? Kaikilla teksteillä, olivat ne sitten vaikkapa kirjoitelmia, elämäkertoja tai puheita, on aina jokin yleisö ja tarkoitus. Useat tulkinnalliset ongelmat ja väärinymmärrykset johtuvat siitä, että viesti on tarkoitettu ensisijaisesti (tai myös) jollekin aivan muulle kuulijakunnalle ja tarkoitukseen kuin tutkija kuvittelee tai teksti on peräisin eri kulttuuripiiristä, jossa on omia, tutkijalle osin ehkä tuntemattomia, merkitysjärjestelmiä.

Esimerkkinä merkittävästä puheaktista voidaan ottaa valtakunnallisten maanpuolustuskurssien avajaiset. Puolustusvoimain komentaja avaa valtakunnalliset maanpuolustuskurssit omalla avajaispuheellaan. Näennäisesti, puheen tekstin tasolla, sanoma on suunnattu läsnäolijoille, yhteiskunnan ja yritysmaailman vaikuttajille, jotka kurssille osallistuvat. Puheet

¹³ Tässä käytetään termiä 'puhuja' lähteen tuottajasta, vaikka hän olisi esimerkiksi asiakirjan kirjoittaja. Samoin käsitettä 'puhe' käytetään laajasti kattamaan niin puheet kuin tekstitkin.

ovat kuitenkin aina julkisia, ja ne myös uutisoidaan laajasti. Näin median kautta komentajan puheella on myös laajempi tarkoitus ja merkitys: hän ei ainoastaan puhu kurssilaisille vaan myös linjaa maanpuolustuksen tilaa laajemmin suuremmalle yleisölle ja sitä kautta valtion päättäjille. Tässäkin tapauksessa tekstin vastaanottajien eri tasojen tunnistaminen on tärkeää puheen merkityksen arvioimiseksi.

Kuva 7: Puheella on aina jokin yleisö ja tarkoitus. (Puolustusvoimain komentaja, kenraali Ari Puheloinen avaamassa valtakunnallisia maanpuolustuskursseja 5.3.2012.)

Apuvälineenä puheen/tekstin merkityksen arvioinnissa voi käyttää vaikkapa Austinin puheaktiteoriaa.¹⁴ Hän erottaa teoriassaan puheesta kolme tasoa, jotka ovat: *locutio* (mitä sanotaan), *illocutio* (mitä tarkoitetaan) ja *perlocutio* (mitä sanotulla saadaan aikaan). Esimerkiksi jos ihminen toteaa toiselle: ”Painu sinne missä pippuri kasvaa!” on *locutio*, eli se mitä sanotaan, näennäisesti kehoitus keskustelukumppanille lähteä kaukomatkalle. *Illocutio*, se mitä puhuja tarkoitti ja aikoi saada aikaiseksi, oli paheksunta ja

¹⁴ Austin, John L., *How to Do Things with Words*. Cambridge MA. (1975), pp. 94–108; Skinner, Quentin, “Some Problems in the Analysis of Political Thought and Action” teoksessa Tully, James (ed.), *Meaning and Context: Quentin Skinner and His Critics*. Polity Press (1988), pp. 98–99. Esimerkkinä puheaktiteorian käytöstä strategian tutkimuksessa ks. Mika Kerttunen, ‘A Responsible Nuclear Weapons Power’ – *Nuclear Weapons and Indian Foreign Policy*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia No 27, 2009.

todennäköisesti toive, että kohdehenkilö poistuisi puhujan välittömästä läheisyydestä. *Perlocutio*, se mitä puhuja näin sanoessaan sai aikaiseksi eli mihin puhe johti, on eri asia jälleen. Esimerkkitapauksessa merkitys olisi todennäköisesti tavoitettavissa tekstistä. Merkitystä voi olla kuitenkin vaikea onkia esille, jos kulttuuri ja käytänteet ovat eroavia, ja joskus erot voivat olla hyvinkin hienovaraisia, mutta tulkinnallisesti merkittäviä. Puhutaan kirjallisesta lähteestä puuttuu myös keskustelutilanteen konteksti ja sanaton viestintä, mikä voi tehdä tulkinnasta entistäkin vaikeampaa.

Sanotun/kirjoitetun lisäksi myös sillä, mitä jätetään sanomatta, on tulkinnallista merkitystä. Ilmeinen tarkoitus muistelmassa on usein legitimoida omaa toimintaa sekä tietoisesti että tiedostamatta. Tästä johtuen muistelmien käyttö lähteenä on hyvin haastavaa useissa kysymyksenasetteluissa. Usein muistelmassa olennaisinta onkin nimenomaan se, mitä ei sanota.

Lähteiden konteksti on aina merkittävä; lähde on aina osa kokonaisuutta, ja on hyvä tietää, missä yhteydessä lähde on syntynyt. Esimerkiksi jos lähteenä olisivat kirjeet, ei voida vain arvioida yksittäistä kirjettä vaan tulisi myös tietää mihin yhteyteen se kuuluu. Paljonko kirjeenvaihtoa on? Kenelle kirjeitä on lähetetty? Miten tutkittava kirje suhtautuu kokonaisuuteen, tuliko vastauksia tai paljonko muita kirjeitä samalle vastaanottajalle on lähetetty? Lähdekokonaisuuden arvioinnille onkin merkittävää myös lukumäärät. Jatkaen kirjeenvaihtoesimerkkiä: tulkinnalle on merkitystä sillä, jos tutkittavaa aihetta käsitellään vaikka laajastikin vain yhdessä kirjeessä tuhannen kirjeen joukosta – verrattuna siihen, että joka toinen kirje sivuaisi tutkittavaa aihetta. Kontekstin merkitys on esillä myös muulla tavoin. Mitä tarkoittaisi edellä esitetyn esimerkin kannalta jos vaikkapa tämä yksi ja ainoa tutkittavaa aihetta käsittelevä kirje löytyisikin monen muun kirjoitelman kanssa kansista ”luovan kirjoittamisen kurssin harjoitukset”? Lähteitä ei saa siis irrottaa kokonaisuudesta vaan tulkita sen osana.

Lähteen autenttisuus tarkoittaa sitä, että tutkijan on pyrittävä varmistumaan siitä, että hänen käyttämänsä lähde todellakin on sitä, mitä lähde väittää olevansa ja hän tutkijana tulkitsee sen olevan. Yksinkertaisimmillaan kyse on siitä, onko vaikkapa lähteenä käytettävä asiakirja aito vai väärennös. Asia ei kuitenkaan ole aivan näin yksinkertainen. On hyvä huomata, että eräänlainen näennäisautenttisuus on hyväksytty ja laajalle levinnyt käytäntö tietynlaisten lähteiden kohdalla. On esimerkiksi aivan tavallista, että merkittävissä asemassa olevat valtion edustajat eivät tosiasiaa kirjoita itse puheitaan. Usein puheenpitäjä, jonka nimiin puhe kirjataan, antaa jollekin toiselle, vaikkapa alaiselleen asiantuntijalle tai asiantuntijoille, puheen aiheen ja kenties muutaman suuntalinjan sisällöstä. Tämän jälkeen

tehtävän saanut henkilö kirjoittaa puheen, jota puheen varsinainen pitäjä kenties kommentoi ja muokkaa ennen kuin puheen pitää. Joskus vaikkapa aikataulupaineista johtuen puheenpitäjä ei välttämättä edes ehdi etukäteen tarkastaa puhetta, jonka tulee pitämään. Tämä ei välttämättä näy mitenkään lopullisesta puheesta ja on vaikeasti arvioitavissa, mutta voi olla selitys vaikkapa jonkin tietyn pidetyn puheen ”poikkeavuuksille” tai eri tilaisuuksissa pidettyjen puheiden merkittäville tyylieroille. Tämän merkitys voi olla hyvinkin korostunut, jos esimerkiksi pyritään lähestymään jonkin ihmisen puheita diskurssianalyttisessä mielessä. Samoin vaikkapa ”haamukirjoitettujen” muistelmien tekijäisyys on usein kaikkea muuta kuin itsestään selvää.

Aitousen ja tulkittavuuteen liittyy myös tutkijan kielitaito. Kielitaidon merkitys on suuri. Mentäessä kulttuurillisesti tai ajallisesti kauemmaksi voivat puuttua jo käsitteetkin ja niiden vastaavuudet. Käännökset ovat aina tulkintoja. Tämä näyttäytyy jo niinkin näennäisen yksinkertaisessa asiassa kuin sotilasarvojen kääntämisessä. Englanninkielen *corporal* ei käänny suomeksi korpraaliksi (vaan alikersantiksi), kun taas ranskan *major* ei suinkaan ole majuri vaan oikeampi käännös olisi sotilasmestari. Saksankielen *leutnant* vaikkapa toisen maailmansodan yhteydessä ei ole suomeksi luutnantti vaan osuvampi käännös olisi vänrikki, mikä välittää paremmin merkityksen eikä vain sanan suoraa käännöstä. Lienee ilmeistä millaisiin väärinymmärryksiin tai virheellisiin vaikutelmiin käännöskömmähdykset tai ristiriitaiset kääntämisen tavat yksin näissä termeissä voisivat johtaa. Siksi on suotavaa käyttää alkukielisiä lähteitä niin paljon kuin mahdollista. Esimerkiksi useampi tutkimukselle keskeinen käsite voi saada saman käännöksen jossain käännöstekstissä – jos oma työ rakentuu vahvasti joillekin avainkäsitteille, on hyvä tarkistaa niiden muoto alkupe-
räistekstistä, vaikkei varsinaisesti kieltä osaisikaan.

Venäjän turvallisuuspolitiikkaa voi tutkia osaamatta sanaakaan venäjää, mutta tämä puute on tiedostettava ja sen merkitystä tutkimuksen kannalta pohdittava. Samalla määrätynlaiset kysymyksenasettelut rajautuvat tutkimuksen ulkopuolelle. Asiaa voi miettiä vaikkapa mielikuvaharjoituksen kautta: ”Miten ja millä rajoituksilla voisin tutkia Suomen turvallisuuspolitiikkaa, jos en osaisi sanaakaan suomea? Millaisia kysymyksiä, asiakokonaisuuksia, taustamateriaalia ja lähdeaineistoja rajautuisi tarkastelun ulkopuolelle?” Kuten asia latinaksi osuvasti ilmaistaan – *ad fontes*, lähteille!

Postimerkkeilyn vaarat

Yhteiskuntatieteissä esiintyy usein lähdeaineiston koostamisessa ”postimerkkeilyä” – suuresta tietomassasta poimitaan käyttöön vain ne lähteet, jotka tukevat omaa näkemystä. Esimerkiksi historiasta voi löytää esimer-

kin melkein mistä tahansa, mutta tällaisen irrallisen esimerkin käytettävyyks strategian kysymyksenasetteluissa voi olla hyvinkin rajallinen tai olematon.¹⁵ Ongelma voi olla myös teorian soveltamisessa. Teoria (näkökulma) ohjaa lähteiden valintaa mikä on hyvä ja väistämätöntä, mutta joskus voi käydä niin, että teoria ohjaa sitä liiaksi, ja lähteiksi valikoituvat vain tutkijan ennakkonäkemykseen sopivat lähteet. Lähteiden valinta teorian ja pragmaattisuuden paineessa on eräänlaista siivilöintiä – joskus kuitenkin relevantin aineksen sijaan voi läpi siivilöityä vain teoriaa tukeva (relevantti ja ei niin relevantti) aineisto – ja tällöin tehdään nollatutkimusta.

Yleisesti ottaen mitä enemmän tutkimuksessa on käytettävissä lähteitä sen parempi, mutta lukumäärä ei takaa laadukkuutta, ja joskus luonnollisesti kysymyksenasettelu voi itse asiassa rajata lähdeaineiston suppeaksikin. Tärkeintä on, että lähdeaineisto on tutkimuksellisesti hallittavissa ja että sen pohjalta voidaan vastata asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Lähteiden luonteen, niiden heikkouksien ja vahvuuksien pohtiminen on tärkeä osa tutkimustyötä ja erityisesti tutkimusasetelman rakentamista.

Lähteitä etsiessä

Lähteitä omaan tutkimukseen haettaessa teoria ohjaa lähteiden valintaa ennakko-olettamiensa kautta, jotka heijastuvat myös tutkimusasetelmassa. Esimerkiksi klassinen poliittinen realismi pitää valtiota keskeisenä toimijana kansainvälisessä politiikassa. Valtion toimet ja niiden kamppailu valasta ovat selittävä tekijä. Edelleen klassisen realismin lähestymistapaan kuuluu, että valtiota kohdellaan ikään kuin mustana laatikkona. Tällöin korostuu tietynlainen, valtion toimia korostava aineisto – sisäpoliittiset pelit eivät ole niin tärkeitä. Jos esimerkiksi tutkittaisiin kansainvälisen kriisinhallinnan merkitystä Suomelle, poliittinen realisti tulisi todennäköisesti hakeneeksi siihen syitä valtion ulkopuolelta. Toisaalta konstruktivisti, jonka teoreettiset perusolettamat ohjaisivat tarkastelemaan asiaa rakennelmana, prosessin tuloksena, tarkastelisi samaa asiaa erilaisen lähteistön valossa ja eri tavalla, mahdollisesti esimerkiksi julkisen keskustelun ja poliittisen valmisteluprosessin kautta.

Kun oma tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset alkavat hahmotua, on tärkeää samanaikaisesti pohtia asiaa lähteiden valossa. Millaista lähdeaineisto on tässä tutkimuksessa? Asiaa voi pohtia vaikka seuraavien kysymysten valossa:

¹⁵ Yhteiskuntatieteiden ja historian tutkimuksen suhteesta ks. Schroeder, Paul W. "History and International Relations Theory: Not Use or Abuse, but Fit or Misfit", *International Security*, Vol. 22, No. 1 (Summer, 1997), s. 64–74, ks. erityisesti sivut 70–73 haasteista.

-Mikä on lähde tässä tutkimuksessa?

-Mitä lähdeaineistotyyppisiä voisi ylipäättään olla käytettävissä tässä tutkimuksessa? Käytettäisiinkö asiakirjoja, muistelmia, kirjeenvaihtoa vai jotain muuta kuten haastatteluja?

-Millaisia lähdekokonaisuuksia voisi aiheesta löytyä? Tässä voi jo pyrkiä identifioimaan tarkemmin lähdekokonaisuuksia edellisen kysymyksen kautta – kenties aineiston voisivat muodostaa jonkun tietyn henkilön blogikirjoitukset, Eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjat tai jokin muu.

-Mitkä siis voisivat olla juuri tässä kysymyksenasettelussa lähteitä?

Lähdeaineistoa koottaessa tulee sitä tarkastella jatkuvasti myös tutkimuksen käytännön toteutuksen kannalta. Silloin harkittavaksi tulee ainakin seuraavia asioita:

Aineiston saatavuus on tekijä, joka kannattaa ottaa huomioon mahdollisimman varhain. Monessa mahdollisessa strategian ja turvallisuuspolitiikan kysymyksenasettelussa esimerkiksi asiakirjojen suojatasot voivat rajoittaa niiden saatavuutta – pro gradun tekijällä ei todennäköisesti ole pääsyä erittäin salaisten asiakirjojen pariin. Saatavuuteen kuuluvat myös aikataululliset ja rahalliset tekijät: ehdinkö tutkijana vaikkapa matkustamaan Liettuan valtionarkistoon kokoamaan aineistoa tai järjestämään maanlaajuisen haastattelukierroksen?

Aineiston laajuus: Mitä paremmin ja varhemmin pystyy määrittämään aineistonsa laajuuden, sen helpompi on arvioida sen analysoimiseen tarvittavaa aikaa ja suunnitella ajankäyttönsä. Opinnäytteissä yleinen ongelma on, että tutkimuskysymysten laajuuden vuoksi tutkimusaineistosta tulee suunnattoman laaja tai vaihtoehtoisesti tehtyjä aineiston rajausratkaisuja on vaikea kestävästi perustella.

Aineiston kattavuus: Mikään aineisto ei ole täysin kattava, vaan aina jää ja joudutaan jättämään asioita tutkimuksen ulkopuolelle. Jo tutkimusasetelmaa rakennettaessa on hyvä pohtia kattavuutta ja oman aineiston ulkopuolelle jäävien kokonaisuuksien merkitystä omalle tutkimukselle. Jos tutkin jotain asiaa vain Turun Sanomista kootun aineiston perusteella ja jätän Helsingin Sanomat ja Aamulehden pois, mitä se tarkoittaa tutkimukselleni?

Aineiston tulkittavuus on hyvä ottaa huomioon alusta alkaen. Pystynkö tulkitsemaan ja analysoimaan aineistoa, jota olen koostamassa? Riittävätkö kielitaitoni tai käsialojen tulkitsemiskykyni tai miten lähteissä käytetyt kirjoittamisen konventiot avautuvat?

Viimeisenä tutkijan pitää kysyä itseltään *voiko tällä lähdeaineistolla vastata asetettuihin tutkimuskysymyksiin?* Jos tästä on epäilystä, pitää koko tutkimusasetelmaa miettiä uudestaan – niin tutkimusongelmaa, tutkimuskysymyksiä kuin käytettäviä metodejakin.

Edellisessä luvussa käytettiin esimerkkinä tutkimusta EU:n kriisinhallinnan (CSDP) ja jäsenmaiden suhteesta parlamenttidebatteihin. Aihetta lähestyttiin Suomessa ja Ruotsissa EUFOR Chad/RCA -operaatiosta käydyn keskustelun kautta.¹⁶ Mainitun tutkimuksen lähdekorpusta käsitti materiaalia täysistuntojen pöytäkirjoista valiokuntien mietintöihin ja käsitti yhteensä 71 erilaista asiakirjaa, mietintöä, selontekoa ja pöytäkirjaa. Teoreettista keskustelua tuki ja tutkimuskirjallisuuden muodosti yhteensä 49 tieteellistä monografiaa ja artikkelia. Tutkimusta tuettiin myös pienehköllä valikoimalla YK:n turvaneuvoston päätöksiä ja pienehköllä kartoituksella Helsingin Sanomien ja Dagens Nyheterin kirjoituksista EUFOR Chad/RCA -operaatiosta. Näin melko lyhyen artikkelin tekemiseen tarvittiin suhteellisen mittava aineisto. Tieteelliselle kirjoittamiselle on myös ominaista, että yksinkertaistenkin väittämien taakse kätkeytyy joskus paljonkin lähdeytöskentelyä. Lähteiden mitoitus on täten erittäin tärkeää.

Esimerkki lähteiden haasteista – valtion strategian tutkiminen

Valtiollisen strategian tutkiminen on kaikkea muuta kuin ongelmatonta. Yksi suurimmista haasteista on ennen kaikkea lähdeaineiston kerääminen, josta tätä strategiaa ensin hahmotettaisiin ja sen jälkeen tutkittaisiin. Seuraavassa käsitellään lyhyen esimerkin kautta strategian ontologiaan, lähdeaineistoon ja sen tulkintaan liittyviä haasteita tunnistettaessa ja tulkittaessa tutkimuksellisin keinoin jonkin valtion strategiaa.

Esimerkiksi jos pyrittäisiin tutkimaan valtion X strategiaa asiaa Y koskien, voisi tämän strategian olemusta lähestyttäessä ja strategiaa määrittäessä pohtia asiaa vaikkapa seuraavien neljän ulottuvuuden kautta: 1) strategia siten kuin se on tuotu julkisuuteen, 2) strategia siten kuin päättäjät ovat sen ”oikeasti” ajatelleet, 3) kohdat 1 ja 2 eri suhteissa ja suhteutettuna valtion toimintaan sekä 4) pelkkä valtion toiminta, jonka voi-

¹⁶ Koivula, Tommi & Joonas Sipilä, ”Missing in action? EU Crisis management and the link to the domestic political debate”, *Cooperation and Conflict* 46 (4), (2011), s. 521–542. Ks. luku 4 ja sivut 43–44 yllä.

daan katsoa heijastavan strategiaa. Kaikki lähestymistavat valtion X strategiaan olisivat itsessään valideja malleja, joskin rakentuisivat eri lähtökohdista, ja kuhunkin lähestymistapaan liittyisi erilaisia lähdeaineistotyypppejä.

Lähestymistapa 1 (strategia siten kuin se on tuotu julkisuuteen) olisi helpoin aineiston näkökulmasta, koska lähdeaineiston määritelmällisesti muodostaisivat erilaiset julkiset dokumentit. Lähestymistapa 2 taas olisi vaikein aineiston vuoksi, koska sen selvittäminen, miten jonkin tahon edustajat ovat ”oikeasti” ajatelleet on tieteellisin keinoin miltei mahdotonta. Näissä tapauksissa lähestyminen on automaattisesti kompromissi, jossa päättäjiä mielenmaisemaa pyritään lähestymään jonkin, itsessään aina vajavaisen, aineiston kautta. Lähestymistavan 3 hankaluus aineiston näkökulmasta taas riippuisi tutkimusasetelmasta ja lähtökohtien yhdistelemisen tavoista ja perusteluista. Prosessimaisuus on helpompi tavoittaa (toki muissakin malleissa olemassa erillisenä ulottuvuutena). Lähestymistavan 4 yhteydessä voitaisiin puhua emergentistä strategiasta, strategian tosiolemuksesta nimenomaan toimintojen kokonaisuutena.¹⁷ Tämän tavan yhteydessä aihetta voisi lähestyä myös vaikkapa määrällisen aineiston kautta. Toisaalta haasteeksi voisi muodostua näin konstruoidun strategian olemus ja luonne sekä ”puheen” ja ”tekojen” välinen ero. Yhtä kaikki, kaikissa lähestymistavoissa joudutaan tekemään myös ontologisia ja epistemologisia linjauksia.

Strategian tutkimuksessa kysymys ei ole pelkästään epistemologinen, miten strategiasta saadaan tietoa, vaan ennen kaikkea ontologinen – millä perusteilla strategia on olemassa? Strategia voidaan esimerkiksi määritellä toimintalinjana, jolla tavoitellaan jotakin maalia, josta on edes summittainen näkemys. Puhuttaessa valtion strategiasta lähestytään valtiollisen toimijan/ryhmän valtiotasan toimintalinjaa, jolla ”valtio” päättäjiensä kautta ryhtyy jotain tavoittelemaan. Strategia on siis tavoitteellista toimintaa, joka realisoituu eri tahojen mitä erilaisimpina toimenpiteinä, niin puheina kuin muinakin, ja se elää koko ajan yksityiskohdissaan muun muassa erilaisten korjaavien toimenpiteiden seurauksena.

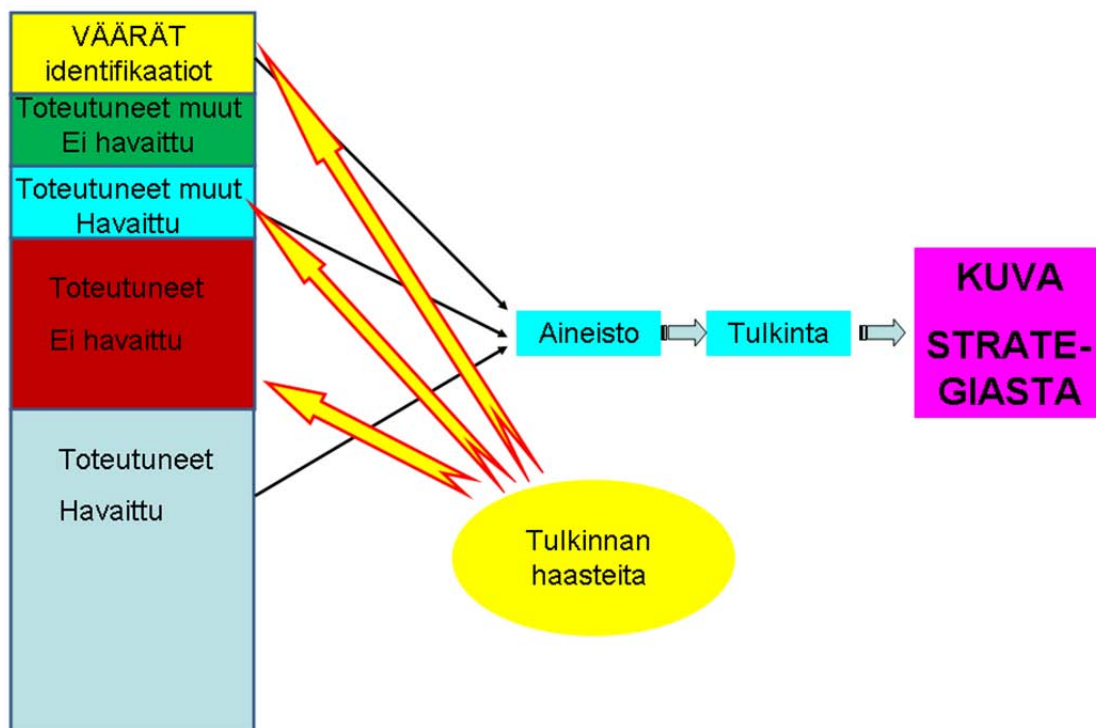
Tietysti jo näiden toimijoiden identifioiminen ja määrittäminen voi olla tutkimuksellinen haaste (ja riippuu kysymyksenasettelusta). Esimerkiksi Kolmannen valtakunnan historiassa on hyvin kiinnostava kysymys miten samanaikaisia, mutta usein keskenään konfliktuaalisia ja ristiriitaisia valtiollisia toimintalinjoja tulisi käsitellä. Voiko SS-järjestön toimia aina tulkita Saksan valtion toimiksi? Mikä on strategiaa ja kenen strategia on

¹⁷ Emergentin strategian käsitteestä ks. Mintzberg, Henry ”The Strategy Concept I: Five Ps For Strategy”, *California Management Review*, Fall (1987); 30, 1; s. 11–24. Lähestymistavasta ks. myös Sillanpää, Antti, *Uutiset strategian peilinä*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 4: työpapereita, no 37, 2010.

valtion strategiaa, edustavatko kaikki toimet sitä vai miten niitä pitäisi käsitellä? Mikä on valtiotasan toimintalinja – milloin valtion voidaan katsoa toimivan?

Jos etsitään merkkejä valtion X strategiasta (esimerkiksi maata Y kohtaan) vaikkapa uutistapahtumista, voidaan aineisto periaatteessa jakaa viiteen luokkaan (kuva 8):

- a) havaitut tapahtumat, jotka heijastavat strategiaa
- b) tapahtumat, joita ei havaita, vaikka ne heijastavat strategiaa
- c) havaitut tapahtumat, jotka ovat valtion toimia, mutta eivät heijasta tutkittua strategiaa
- d) tapahtumat, joita ei havaita, jotka ovat valtion toimia, mutta eivät heijasta tutkittua strategiaa
- e) havaitut tapahtumat, jotka ovat itse asiassa (tutkijan) täysin väärä identifikaatioita eivätkä ole lainkaan valtion toimia

Kuva 8: Valtion toiminnasta koostettavan lähdeaineiston luonne ja tulkinnan haasteita.

Metodologinen haaste on kohtien *b*, *c* ja *e* välinen suhde keskenään ja toisaalta kohdan *a* aineistoon (kohdalla *d* ei ole tutkimuksellisesti väliä).

Millä tahansa aineiston kokoamismenetelmällä aineistoon eksyy hyvin helposti, jollei väistämättä, esimerkkejä kohdista *c* ja *e*. Edelleen, miten torjua kohdan *b* suhteen esimerkiksi argumenttiketju ”julkiset puheet ovat esittämistä, teot ratkaisevat – julkiset teot ovat vain esittämistä – oikeasti ratkaisevat salatut, ei-julkiset teot”? Lisäksi useat toimet palvelevat samanaikaisesti useampia maaleja tai saattavat palvella strategisia maaleja, vaikkei sitä alun perin ymmärrettykään päätöksiä tehtäessä.

Tapahtumien kautta strategiaa lähestyttäessä tarkoitus ei ole edellyttää, että tutkijan pitäisi ”päästä päättäjien pään sisään” ja tuntea alun perin se strategia, jonka merkkejä hän on hakemassa. Lähinnä kyse on siitä, että ollakseen mielekäs käsite, strategian täytyy koskea jotain asiaa tai toimintalinjaa – strategia on strategia suhteessa johonkin. Tällöin siihen sotkeutuu intentionaalisuuden käsite. Jos kiinnostuksen kohteena on vaikkapa valtion strategia, joka on jotenkin sidottavissa turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan, todennäköisesti tutkija ei lähesty valtion toimien kaikkia ilmenemiä lähtien kotihoidontuesta ja osinkoverotuksesta, vaan pyrkii ja joutuu rajaamaan otoksen jotenkin ja joillakin kriteereillä pienemmäksi, jo työekonomiankin vuoksi. Tämä rajausta taas edellyttää perusteluja ja teoreettistakin käsittelyä. Tällöin on merkitystä sillä, laskeeko tutkija niin sanotun emergentin strategian piiriin tapahtumia riippumatta siitä, ovatko ne intentionaalisia (tutkitun valtion strategian kannalta) vai eivät.

Joskus voi sitten herätä kysymyksiä havaitun strategian luonteesta ja ennen kaikkea tutkijan rakentaman konstruktion merkityksestä. Miten perustellaan se valinta, minkälaisen tapahtumien kokonaisuutta tutkija kuvaa emergentiksi strategiaksi? Mitä tarkoittaa strategiasta luodulle (tutkijan luomalle) kuvalle, jos esimerkiksi varuskuntaverkon aluepoliittiset muutokset lasketaan turvallisuuspoliittisen strategian alle? Tai jos valtion tuki suurmeijerille Itä-Suomessa lasketaan huoltovarmuusstrategian osaksi, vaikka kukaan toimijoista ei olisi koskaan edes ohimennen ajatellut asiaa siltä kannalta? Voiko strategian osaksi lukea tapahtumia, joita valtion strategian toteuttajat eivät ole lainkaan ajatelleet missään yhteydessä suunniteltuun toimintaan ja joita toteutettaessa ei ole aavistustakaan siitä, että ne voisivat olla osa jotain tiettyä (tutkijan tunnistamaa emergenttiä) strategiaa? Nämä ovat kaikki kysymyksiä, joihin tutkijan täytyy kyetä ottamaan kantaa.

Tutkijalta jää *b*-kohdan tapahtumia (tapahtumat, joita ei havaita, vaikka ne heijastavat strategiaa) väistämättä aina havaitsematta; kyse on siitä, mikä on niiden merkitys tutkijan muodostamalle kuvalle strategiasta, ja miten asiaa kulloisessakin tutkimuksessa pyritään metodologisesti käsittelemään. Millainen esimerkiksi olisi ollut kuva Saksan strategiasta toukokuussa 1941, jos tutkijan kokoama aineisto olisi lähinnä vain antanut tietoa mutkattomasta yhteiselosta Neuvostoliiton kanssa, ja salaisuuden

verhon alla toteutettu 3,9 miljoonan sotilaan keskittäminen itärajalles jäisi huomaamatta – kuten vaikkapa uutisanalyysin pohjalta olisi voinut käydä.

Täysin väärät identifikaatiot (*e*-kohta) ovat myös haastavia. Mitä jos vaikka jonkin harhaanjohtavasti nimetyn kansalaisjärjestön toiminta, jolla ei ole mitään tekemistä valtion kanssa, kirjataan valtion toimeksi? Entä jos kansalaisjärjestön toiminta onkin valtiollisen ”puheen” inspiroimaa? Tai jos valtion laitos julkaisee osana normaalia toimintaansa (ulkopuolisten kirjoittaman) raportin, joka ajoituksen ja sisällön vuoksi tulee tulkituksi osana ”valtion” tietoista toimintaa edistää jotain tiettyä ”strategiaa” – vaikka julkaisulla ei olisi mitään tekemistä minkään strategian kanssa? Kun emergentiksi strategiaksi hyväksytään myös tapahtumien kokonaisuus, jonka tutkija on määrittänyt, koska ”emme voi päästä päättäjien päin sisään”, määritetään samalla, että puheilla ja mahdollisilla intentioilla ei olisi merkitystä strategian määrittämisessä tai tämä merkitys olisi vähäinen. Kyseessä on haaste, jonka tutkija joutuisi ratkaisemaan.

Tämän mallin mukaiset tutkimukset ovat historian tutkimuksessa tuttuja keskustelunkohteita ja tutkimuksellisia haasteita – erityisesti aatehistoriassa. Mallissahan tutkijan tulkinta on tietyllä tapaa määräävä, mikä asettaa aikamoisia vaateita itsereflektiolle sekä tulosten käsittelylle ja esittämiselle. Tällöin tutkija saattaa päätyä ryhmittelemään lähteistöä ja arvioimaan asioita sekä käsitteitä, joita ei varsinaisesti ollut olemassa tutkittavassa ajassa, ainakaan silloisille ihmisille. Silloin on kysyttävä, mitä tutkitaan, jos käsitettä ei ollut tutkittavalle toimijalle olemassa. Tällaisen tutkimuksen tulosten merkityksen pohtimisessa onkin sitten työtä.

Lähdeaineistokysymykset sitoutuvat siis valtiollisen strategian tutkimukseen jo valitun näkökulman tasolla monin tavoin. Keskeinen haaste on strategian määrittely oman tutkimuksen kontekstissa. Millä kriteereillä tapahtumia luokitellaan ja miten verrataan ”todellisuuteen” ja miten tämä tehdään tutkimuksellisesti ymmärrettäväksi myös lukijalle? Tehdyt tutkimusteoreettiset valinnat vaikuttavat lähdeaineiston kokoamiseen monilla eri tavoilla.

TUTKIMUSTEKNIikka, TUTKIMUSSUUNNITELMAN LAATIMINEN SEKÄ HYVÄ TIETEELLINEN KÄYTÄNTÖ

Tutkimustekniikka on tutkimuksen tekemisen taitoa. Se pitää sisällään paitsi kyvyn kirjoittaa myös tieteelliselle kirjoittamiselle olennaisten konventioiden hallitsemisen ja käytön. Tutkijan täytyy hallita viittaustekniikka ja osata soveltaa sitä omassa työssään. Samoin jo työn ensi vaiheessa nousee esille tutkimussuunnitelman laatiminen, johon seuraavassa annetaan joitakin vinkkejä.

Tieteellisen tutkimuksen tekemisen peruspilareihin kuuluu hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen. Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen takaa tutkimuksen eettisen hyväksyttävyyden, ja se on myös tulosten uskottavuuden edellytys ja tae; tiede ei edisty ilman yhteisten pelisääntöjen noudattamista. Tästä johtuen tietolaatikoissa käsitellään tarkemmin hyvää tieteellistä käytäntöä sekä erityisesti tieteellisen käytännön loukkauksia (ks. myös liite 3). Omaksumalla jo tutkijantaipaleensa alkumetreillä kestävätkä työskentelytavat välttää myös niiden loukkaamisen vahingossa tai tietämättömyyttään. Varma tapa saada opinnäytteestään hyvää arvosanaa on syyllistyä tieteellisen käytännön loukkaukseen.

Tieteellinen kirjoittaminen

Opettele kirjoittamaan. Kirjoittaminen on viestintää, jonka onnistumisesta päättää vastaanottaja. Asioiden selkeän esittämisen ytimessä on yksinkertaisuus. Viesti pitää välittää mahdollisimman ymmärrettävästi. Kirjoittaessa kannattaa välillä pohtia, puhutko tekstissäsi siivoustoiminnan suorittamisesta kun kenties pitäisi sittenkin puhua vain siivoamisesta. Kielen ja kielenkäytön huonous vaikeuttaa viestimistä. Jos tekstissä on paljon virheitä, voi viestin perillemeno vaikeutua, kun lukijan huomio kiinnittyy virheisiin tai hän ei ylipäätään ymmärrä kirjoittajan sanomaa. Tästä johtuen on hyvä luetuttaa omia tekstejään muilla ja ottaa tarkoin huomioon kaikki kommentit. Jos joku ymmärtää kirjoittamasi väärin, se ei ole todiste mainitun lukijan tyhmyydestä vaan vinkki siitä, että tekstiä pitää niiltä kohdin muotoilla uudelleen. Siteeraten Umberto Ecoa: ”Kirjoittamisen

tarkoituksena ei ole päästä väärinymmärretyksi neroksi, vaan kirjoittamisen tarkoituksena on luoda ja ylläpitää vuorovaikutusta.”¹

Tutkielman tekstin tulee olla kirjoitettu hyvällä asiatyylillä. Argumentoinnin on oltava käsitteellistä, täsmällistä ja vakuuttavaa sekä luonteeltaan neutraalia, suora tunteisiin vetoaminen tai muut retoriset keinot eivät kuulu tieteelliseen kirjoittamiseen kuin korkeintaan taiturin käsissä ja silloinkin varoen. Tekstin tulee myös noudattaa strategian tutkimuksen alan konventioita. Ammattislangi tai jargon ei kuulu tieteelliseen asiakirjoittamiseen.

Yhdessä kappaleessa esitetään yksi tarkoituksenmukainen asiakokonaisuus. On järkevää pyrkiä esittämään olennainen aina ensin. Erityisesti tekstiä viimeistellessä on hyvä pyrkiä miettimään tekstiä myös lukijan kannalta. Kun luulet, että tekstisi on valmis, jätä se hetkeksi lepäämään, palaa takaisin ja lyhennä kolmanneksella. Kirjoittamisen taitoon kuuluu myös kyky tiivistää ja karsia pois omia työllä ja tuskalla muotoiltuja virkeitä. Kirjoittamaan oppii ennen kaikkea kirjoittamalla, mutta myös ahke-
ra lukeminen, paitsi kartuttaa tietoja, opastaa myös kirjoittamisessa.²

Viittaustekniikka

Tieteellisessä kirjoittamisessa käytetään aina lähdeviitteitä. Viitteiden avulla tutkija kertoo täsmällisesti, mistä siteerattu tieto on peräisin, eli dokumentoi tutkimusprosessin ja perusteet, joilla johtopäätöksiin on tultu. *Viitteet auttavat lukijaa käytettyjen lähteiden tunnistamisessa ja löytämisessä sekä erottamaan tekijän oma ajattelu muiden töiden tuloksista.* Viitteet siis kertovat, mistä voi löytää tarkempaa tietoa käsitellystä asiasta. Tältä pohjalta lukija voi arvioida tulkintojen pätevyyttä. Alaviitteitä ja loppuviitteitä voi käyttää myös tarkennuksien ja huomautuksien esittämiseen. Viitekäytäntöjä on hyvin erilaisia, voidaan esimerkiksi puhua loppuviitteistä tai alaviitteistä, millä tarkoitetaan sitä, tuleeko viitteiden teksti sen sivun alalaitaan, jolla viite on, vai ovatko viitteiden tekstit kootusti lopussa. Yleinen viittauskäytäntö on myös merkitä viitteet itse tekstiin. Strategian alan töissä käytetään useimmiten niin sanottuja Oxfordin, Harvardin tai Cambridgen viittauskäytäntöjä.³

Lähdeviitteiden avulla myös annetaan tunnustusta toisten tutkijoiden saavutuksille ja työlle. Tieteellistä tekstiä ei voi kirjoittaa ilman lähdeviitteitä, sillä

¹ Eco, Umberto. *Oppineisuuden osoittaminen eli miten tutkielma tehdään*. Vastapaino, 1989.

² Maanpuolustuskorkeakoululla on erinomaiset kielipalvelut, joiden puoleen kannattaa kääntyä kirjoittamisessa askarruttavien kysymysten kanssa.

³ Myös tekstiviitteet APA:n (*American Psychological Association*) mallin mukaisesti on melko usein käytetty viittaustapa. Yleisistä viittauskäytännöistä erityisesti luonnontieteissä käytetty ns. Vancouver-malli on strategian alalla hyvin harvinainen eikä siksi suositeltava. Internetistä löytää helposti lisätietoa erilaisista viittauskäytännöistä.

kukaan ei voi aloittaa tutkimustyötään tyhjästä. Tiede rakentuu muiden tutkijoiden aiemmalle työlle – se on teorioiden, tutkimustulosten, oppien ja käsitysten vertailua ja arviointia.

Viittausta käytetään osoittamaan, mistä tieto tai väite on peräisin. Lähdeviittausta ei tarvitse käyttää asioista, jotka ovat niin sanottua yleis-tietoa. Ei tarvitse esimerkiksi etsiä lähdetietoa sille, että Suomi itsenäistyi 1917. Opinnäytteen tekijä voi olettaa lukijansa olevan yleissivistynyt ihminen. *Jos käyttää suoraan lainausta eli jäljentää tekstin suoraan jostakin lähteestä, ei riitä, että lähteen osoittaa viitemerkinnällä.* Tällöin on aina lisäksi käytettävä lainausmerkkejä tai jotain muuta selkeää tapaa (esimerkiksi sisennystä ja kursivointia), jolla osoitetaan, että kyseessä on suora lainaus. Myös käännös katsotaan suoraksi lainaukseksi. Suorat lainaukset kirjoitetaan aina joko alkuperäiskielellä tai suomeksi. Vegetius siis puhuu suomenkielisessä opinnäytteessä joko latinaa tai suomea, ei esimerkiksi englantia. Sitaatteja käännettynä käytettäessä on usein hyvä merkitä alkuperäiskielinen sitaatti viitteisiin, jotta lukija voi tarvittaessa myös arvioida käännöstä.

Varsinaisten lähdeviitteiden lisäksi tutkimuksissa on yleensä lähdeluettelo tukemassa viiteaparaattia. Lähdeluettelossa listataan käytetty lähdemateriaali ja tutkimuskirjallisuus, yleensä luokittain. Lähdeluettelossa mainitaan vain ne lähteet ja teokset, joihin työssä on viitattu. Tutkimusta tehdessä on järkevää kirjoittaa tarkasti ylös käyttämänsä lähteen tiedot ja lisätä ne samalla lähdeluetteloon.

Strategian laitoksen töissä käytetään aina alaviitteitä (lähdeviitteet tulevat sivun alareunaan) sekä niitä tukevaa lähdeluetteloa. Alaviitteiden ja lähdeluettelon muotoa ei ole strategian oppiaineessa tarkasti määrätty, mutta sen tulee olla tieteellinen ja johdonmukainen.

Liitteessä 1 esitellään tarkemmin yksi mahdollinen tapa merkitä lähteet ja tutkimuskirjallisuus sekä malli, jolla näihin lähteisiin tekstissä viitataan. Lähteiden käyttö itsessään kertoo paljon siitä, kuinka hyvin kirjoittaja tuntee aiheensa ja hallitsee tieteellisiä käytäntöjä.

Tieteellisen käytännön loukkaukset

Hyvällä tieteellisellä käytännöllä tarkoitetaan yleisesti hyväksyttyjä tieteen tekemisen pelisääntöjä, joilla tähdätään tutkimuksen eettisyyteen (mm. kunnian antaminen sille kenelle se kuuluu) sekä tutkimustulosten luotettavuuteen.⁴ Tieteellisen käytännön loukkaukset voivat ilmentyä monin tavoin. Tutkimuksessa esiintyvät *vilpin muodot voidaan jakaa neljään kategori-*

⁴ Hyvästä tieteellisestä käytännöstä ks. liite 3 (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määritelmä).

aan: *sepittämiseen, vääristelyyn, anastamiseen ja luvattomaan lainaamiseen*.⁵ Syyllistyminen tieteellisen käytännön loukkaukseen eli tieteelliseen vilppiin on aina vakava asia. Yhteiskuntatieteissä vilpin muodoista salakavalin (ja kenties yleisin) opinnäytteen tekijälle on luvaton lainaaminen eli plagiarismi. Kokematon tutkija voi syyllistyä luvattomaan lainaamiseen myös tietämättömyyttään – siksi on hyvä viimeistään opinnäytteen tekemistä aloitellessaan palauttaa mieliin tieteellisen kirjoittamisen pelisäännöt.⁶

Tieteellisen käytännön loukkaukset ja vilppi

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeissa (www.tenk.fi / luettu 5.1.2013) määritellään vilpin muodot seuraavalla tavalla:

Sepittämistä (fabrication) on tekaistujen havaintojen esittäminen tiedeyhteisölle. Sepitettyjä havaintoja ei ole tehty tutkimusraportissa kuvatulla tavalla tai menetelmillä. Sepittämistä on myös tekaistujen tulosten esittäminen tutkimusraportissa.

Havaintojen vääristelyllä (misrepresentation, falsification) tarkoitetaan alkuperäisten havaintojen tarkoituksellista muokkaamista tai esittämistä niin, että havaintoihin perustuva tulos vääristyy. Tulosten vääristelyllä tarkoitetaan tieteellisesti perusteetonta tutkimustulosten muuttamista tai valikointia. Vääristelyä on myös johtopäätösten kannalta olennaisten tulosten tai tietojen esittämättä jättäminen.

Anastamisella (misappropriation) tarkoitetaan tutkijalle luottamuksellisesti esitetyn alkuperäisen tutkimusidean, -suunnitelman tai -havaintojen oikeudetonta esittämistä tai käyttämistä omissa nimissään.

Luvatonta lainaamista (plagiarism) on jonkun toisen julkituoman tutkimussuunnitelman, käsikirjoituksen, artikkelin tai muun tekstin tai sen osan esittäminen omanaan.

Tutkimussuunnitelma

Tutkimussuunnitelma on tutkimuksen teon ja ennen kaikkea tutkimusprosessin käynnistämisen keskeinen työkalu. Lyhykäisyydessään tutkimussuunnitelman tarkoitus on selvittää paitsi lukijalle, myös kirjoittajalle, mitä tutkimuksessa aiotaan tehdä. Se myös vastaa kysymyksiin: mitä? miksi? miten? ja tätä kautta toimii apuvälineenä lähdeaineiston keruulle ja tutkimuksen aloittamiselle. Tutkimussuunnitelman ei siis yleensä tarvitse olla kovin laaja – kolme tekstisivua, alustava dispositio ja lista keskeisim-

⁵ Tutkimuseettinen neuvottelukunta, www.tenk.fi / luettu 13.1.2013. Ks. oheinen tietolaatikko. Ks. myös liite 3.

⁶ Ks. oheinen tietolaatikko sekä liite 3.

mistä lähteistä on jo riittävä mitta. Hyvä tutkimussuunnitelma sisältää myös kiteyttävän virkkeen: ”Tämän työn tarkoitus on ...”. Jos et pysty kahdella tai kolmella virkkeellä kuvaamaan työsi keskeistä, kantavaa ideaa, on tutkimusongelman työstäminen vielä kesken.

Kuva 9: Tekniikka ja sen hallitseminen on tärkeää myös tutkittaessa.

Tutkimussuunnitelman keskeiset osat ovat:

- johdatus ilmiöön ja sen tutkimisen merkittävyyden perustelu
- ilmiöstä johdettava tutkimusongelma mihin haetaan selvyyttä
- aikaisemman tutkimuksen tila ja rajoitukset
- tutkimuskysymykset, joiden avulla tutkimusongelmaa selvitetään ja tutkimusasetelma
- käytettävien tutkimusmenetelmien kuvaus ja perustelu
- mitä lähteitä työssä käytetään ja miksi
- työn alustava dispositio (sisällysluettelo)

Tutkimussuunnitelmassa asioiden esittämisen tapa on varsin vapaamuotoinen, mutta edellä luetellut kokonaisuudet on hyvä ottaa mukaan. Johdannon täytyy avata työ lukijalle. Tutkimustilannetta on käsiteltävä niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin, ja oma alkava tutkimus täytyy pääpiirteissään osata asemoida muuhun tutkimuskenttään sekä sen tarpeellisuus perustella. Tutkimusongelman kuvaaminen ja määrittely on keskeisessä osassa tutkimussuunnitelmassakin. Tutkimusongelmaa määrittäessä kannattaa pitää huolta pääkysymyksen ja alakysymysten niveltymisestä

toisiinsa ja verrata aina lähdeaineistoa työn dispositioon. Tutkimussuunnitelmassa on myös hyvä luodata tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä sekä työn rajaamisen tapaa ja käytettäviä metodeja. Myös mahdollisia metodisia haasteita on hyvä avata tutkimussuunnitelmassa: Miten tutkin Turkin turvallisuuspolitiikkaa osaamatta turkkia? Lähteet vaativat oman käsittelynsä: Miten ja miksi lähdeaineisto on valittu, mitä rajoitteita, haasteita ja vahvuuksia sillä on? Aina tulee miettiä, miten valituilla lähteillä voi vastata tutkimuskysymyksiin.

Disposition hahmotteleminen

Jo varhaisessa vaiheessa tutkimusongelman hahmottuessa kannattaa muokata itselleen alustava sisällysluettelo eli dispositio – sen tekeminen auttaa selventämään ajatuksia. Dispositio on myös opinnäytteen ohjaajille tärkeä väline tutkimustyösi tilanteen hahmottamiseksi. On syytä korostaa, että kuten niin moni muukin asia tieteellisessä tutkimuksessa, ei sisällysluettelonkaan (sen enempää kuin sen heijastaman tutkimuksen) rakenteen laatimiseen ole mitään yleispätevää ohjetta. Tutkimusongelma ja koko tutkimusasetelma määrittävät tapaa, jolla tutkimuksen tulokset kerrotaan. Niinpä seuraava lista kuvaa vain niitä keskeisiä komponentteja, jotka muodossa tai toisessa yleensä tutkimuksesta löytyvät. Esimerkiksi teoreettinen viitekehys ei välttämättä aina tarvitse omaa lukuaan vai voi joskus mahtua johdannon alaluvuksikin.

Tutkimuksen peruskomponentit:

- Johdanto
- Teoreettinen viitekehys, metodit, lähteet
- Empiria (runkoluvut, joissa varsinaisesti aihetta käsitellään)
- Johtopäätökset (mitä löydökset tarkoittavat)
- Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Ylläkuvatut komponentit näkyvät eri tavoin eri tutkimuksissa. Miten sisällysluettelon (ja tutkimuksen) rakentaakin, pitäisi sen sisältää osat, joiden avulla lukijalle kerrotaan mitä ollaan tutkimassa ja miksi, mitä tarkkaan ottaen tehtiin (empiria), mitä löydettiin ja mitä nämä löydökset tarkoittavat.

Yksi apuväline tutkimussuunnitelmaa ja alustavaa dispositiota laadittaessa on tehdä sellainenkin työversio, jossa disposition luonnoksen valmistuttua kirjaat tämän sisällysluettelosi jokaisen luvun kohdalle yhden kappaleen tekstiä, jossa kerrot (itsellesi ja ohjaajillesi) mitä aiot siinä luvussa käsitellä, miksi ja miten. Tämä auttaa jäsentämään työtäsi. Jos huomaat, että aiot useamman alaluvun kohdalla käsitellä täsmälleen sa-

moja asioita, on tässä vaiheessa mainio hetki tarkastella työn rakennetta uudemman kerran.

Plagiointi eli luvaton lainaaminen

Plagiointi voidaan Surakan mukaan jaotella viiteen eri ryhmään:⁷

”Kopioi ja liitä plagiointi tarkoittaa kopiointia suoraan Internetistä, tulostetusta materiaalista, käsikirjoituksista tai mistä tahansa materiaalista jonka joku tai jotkut muut ovat tuottaneet. Suorat käännökset ilman asianmukaista lähdeviit-tausta ovat myös kopioi ja liitä plagiointia.

Plagiointi sanaa tai sanoja vaihtamalla tarkoittaa tekstin kopioimista lähteestä siten, että tekee lähdetekstiin vain pieniä muutoksia. Tällaisia muutoksia ovat esi-merkiksi sanajärjestyksen vaihtaminen tai sanan/sanojen korvaaminen syno-nyymeillä.

Tyylin kopiointi tarkoittaa toisen tekijän päättelyn seuraamista lause lauseelta tai kappale kappaleelta siten, että mukaillaan toisen tekijän tuotoksen sisältöä.

Metaforan eli kieli- tai vertauskuvan plagiointi tarkoittaa toisen metaforan kopioin-tia omaan työhön.

Idean plagiointi tarkoittaa toisen tekijän idean esittämistä omana siten, että ei anna kunniaa alkuperäiselle idean esittäjälle.”

⁷ Surakka, V., *Plagiointi opintosuorituksissa. Plagiointityöryhmän alustava raportti*. Tampe-reen yliopiston Tietojenkäsittelytieteiden laitos, 2005. s. 8.
[<http://www.cs.uta.fi/~em/opetus/plagiointi.rtf> / luettu 29.11.2012].

MITEN KIRJOITTAA HYVÄ (JA HUONO) OPINNÄYTETYÖ

Edellisissä luvuissa on pyritty valottamaan strategian tutkielmaan ja sen kirjoittamiseen liittyviä asioita eri näkökulmista. Julkaisussa esitetyt näkökulmat eivät ole, eivätkä voi olla absoluuttisen oikeita tai muita poissulkevia ja ne heijastavat, kuten kaikki tekstit, väistämättä myös kirjoittajiensa uskomuksia ja käsityksiä. Monia tärkeitä ja mielenkiintoisia teemoja on sivumäärän rajoittamiseksi käsitelty vain pikaisesti. Näistä syistä haluamme edelleen kehottaa lukijaa etsimään itse lisätietoa – viime kädessä tieteellisessä tutkimuksessa on pitkälti kyse itsenäisestä tiedon etsimisestä.

Kaikkien tutkielman tekemiseen liittyvien ulottuvuuksien ja vaiheiden jälkeen lienee perusteltua luoda lopuksi katsaus työn laatimisprosessiin erityisesti ohjaukseen liittyvien kysymysten valossa. Tämän jälkeen huomio siirtyy valmiiseen tutkielmaan ja siihen, mitkä piirteet ovat ominaisia hyvälle ja ei niin hyvälle opinnäytetyölle. Lopuksi esitetään muistilista tutkielman viimeistelyä varten.

Miten toimia ohjaajien kanssa

Pro gradu -tasoinen tutkielma on mahdollista kirjoittaa tiiviimmässä tai löyhemmässä yhteydessä tutkielman ohjaajiin. Korkeakoulun opetusohjelma tuottaa tutkielmaseminaarien kautta tietyn minimiviitekehyksen, jossa tutkija on vuorovaikutuksessa laitoksen ja ohjaajan tai ohjaajien kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa muutamia tutkielman esittely- ja kommentointiseminaareja tutkielman laatimiseen osoitettujen opintojaksojen aikana. Tämän ylittävä osa jää tutkijan oman aloitteellisuuden varaan: ohjausta on tarjolla, kun sitä pyydetään, mutta järjestelmä ei tyrkytä sitä. Säännöllinen vuoropuhelu ohjaajien kanssa on kuitenkin suotavaa.

Kuten tutkielmien kirjoittaminen, myös niiden ohjaaminen ja arvostelu ovat subjektiivista toimintaa, jossa ohjaajan omat näkemykset, taustat ja arvostukset usein nousevat esille. Jotkut ohjaajat pyrkivät katsomaan tutkielman isoa kuvaa ja suuria linjoja, kun taas toiset kiinnittävät enemmän huomiota yksityiskohtiin. Ohjaajia kannattaa aina kuunnella, koska he ovat alansa asiantuntijoita. Ohjaustapaamisiin kannattaa mennä valmistautuneena ja mielellään toimittaa materiaalia ohjaajalle perehtymistä

varten ja muistinvirkistykseksi jo hyvissä ajoin ennen tapaamista. Opiskelijan lisäksi ohjaajakin saattaa olla kiireinen ja voi tarvita aikaa useita vuorokausia tutustuaan hänelle lähetettyyn tekstiin. Hänellä voi hyvin olla lukuisia kandidaatti-, maisteri-, yleisesikuntaupseeri- ja/tai tohtoriopintojaan suorittavia ja opinnäytteitään tekeviä opiskelijoita ohjattavanaan – marssimalla valmistautumattomana ohjaustapaamiseen muistelemaan, mitä ehkä oli aikonut tehdä, tuhlaa kaikkien osapuolten aikaa. Jos mitään ihmeellistä sanottavaa ei ole, saattaa se tarkoittaa sitä, että asiat etenevät ohjaajan mielestä hyvin. On myös mahdollista, että ohjaajat antavat keskenään ristiriitaisia neuvoja. Asiaa ei tule jäädä ihmettelemään, vaan tuoda se ensimmäisen ohjaajan tietoon. Hänen vastuullaan on selvittää ohjauslinja.

Monet seikat vaikuttavat siihen, kuinka tiiviissä yhteydessä ohjaajaan on syytä olla. Ohjaajan aihepiiriä koskeva asiantuntemus saattaa olla erittäin hyvä tai sitten se voi olla rajallinen. Ohjaajan asiantuntemus erilaisista teoreettis-menetelmällisistä lähestymistavoista saattaa vaihdella, eikä hän välttämättä koe olevansa mukavuusalueellaan kaikkien lähestymistapojen kanssa. Tällaisissa tilanteissa saattaa olla hyvä idea pyrkiä keskustelemaan myös toisten, tutkielman aihepiiriä jollakin tavoin tuntevien henkilöiden kanssa. Tietty käytännön pelisilmä saattaa toisaalta auttaa monissa tilanteissa: todennäköisesti ohjaaja pystyy tukemaan ohjattavaa parhaiten siinä, missä hän on itse hyvä – olisiko työn perusidea tällöin jollakin tavoin mahdollista suunnata tämän mukaisesti?

Toisaalta mahdollisten ulkopuolisten neuvojen ja ehdotusten keskellä on hyvä muistaa, että tekijän lisäksi ainoastaan tutkielmalle nimetty ohjaaja on vähintäänkin ammattitietikkansa vuoksi sitoutunut ohjattavakseen annetun tutkielman menestyksekkääseen loppuunsaattamiseen annetussa aikaraamissa. Sitä kautta ohjaaja on tutkielman tekijän ainoa todellinen liittolainen pitkässä ja yksinäisessä laatimisprosessissa. Sivusta käsin ja ilman vastuuta kokonaisuudesta on helppoa esittää kaikenlaisia neuvoja – toteuttamiskelvottomiakin. Loppujen lopuksi opinnäytetyön kirjoittaminen on kuitenkin tekijänsä käsissä – ohjaaja ei anna vastauksia tai sanele mitä pitää kirjoittaa.

Heikosta tutkielmasta erinomaiseen

Strategian opinnäytetöissä heikkotasoisuus tarkoittaa yleensä pinnallisuutta – mikä johtuu ylimalkaisesta asioihin perehtymisestä, toisarvoisten asioiden, kuten esimerkiksi historiallisen tai maantieteellisten taustojen liian laajasta, kuvailevasta esittelystä, heikosta tai sekavasta tutkimusasetelma-
sta, liian yksinkertaistavasta menetelmästä tai selitysperstusta ja teorian heppoisesta käsittelystä ja hyödyntämisestä. Tutkielma kaatuu harvoin siihen, että siitä puuttuisi joitakin keskeisiä osia tai että sen muotoseikat

eivät olisi riittävässä kunnossa. Korkeakoulun antama ohjeistus ja asiallisesti hoidettu ohjausprosessi useimmiten ehkäisevät tällaiset radikaalit epäonnistumiset. Paljon tavanomaisempi heikompi tason työn tunnuspiirre on se, että muutoseikat vievät työssä etusijan sisällöltä. Yleensä tutkielman tekijä kyllä ymmärtää, että työssä esimerkiksi kuuluu olla jonkinlainen teoria ja metodi, mutta ne jäävät päälle liimatuiksi erillisesittelyiksi, eivätkä saa niille kuuluvaa roolia itse tekstissä. Tällöin tutkielma kirjoitetaan joka tapauksessa selvitysluontoisena raporttina, jossa painopiste on tutkittavien asioiden kuvailussa ja taustoittamisessa, usein vielä ensimmäisenä vastaan tulevia, vaivattomasti käytettävissä olevia lähteitä referoiden.

Ajattelu- ja kirjoittamisharjoituksena tieteellisen tutkielman laatiminen edellyttäisi kuitenkin toisentyyppistä lähestymistapaa. Tutkielman tekemiseen kuuluisi eksaktin ilmaisen lisäksi pohdiskeleva, erittelevä ja tarvittaessa jopa kyseenalaistava kirjoittaminen, johon hallinnonalan käytännöt eivät muuten välttämättä juuri rohkaise nuorta upseeria. Muutoseikoilla ja määrämitoilla on paikkansa, eikä niitä sovi laiminlyödä, mutta tutkielman varsinaisen suolan pitäisi löytyä juuri valitun tutkimusaineiston tarkoituksenmukaisesta käsittelystä, tulkinnasta ja analysoinnista sekä oman tutkimuksen merkityksen monipuolisesta ja kriittisestäkin pohdinnasta.

Tyypillinen heikomman tutkielman ongelma on siis se, että se ulkoisesti kyllä muistuttaa ”oikeaa” tutkielmaa, mutta sen sisältö ja henki viittaavat enemmän raporttimaiseen kirjoitusharjoitukseen kuin tieteelliseen kirjoittamiseen. Pro gradu -tason tutkielman ensisijaisena tavoitteena ei ole selvittää käsiteltävänä olevaa aihepiiriä, vaan omaan ongelmanasetteluun perustuen sanoa siitä jotakin merkityksellistä. Toisaalta pohdiskeleva ja analyttinen kirjoittaminen ei onnistu ilman merkittävää ajankäyttöä, mikä edellyttää itsekuria Maanpuolustuskorkeakoulun opinnäytteiden tekoon varatussa lyhyehkössä ja katkonaisessa aikaraamissa. Yhtälö on haasteellinen, mutta ei ylittämätön.

Entä sitten erinomainen opinnäytetyö strategiasta?

Monessa suhteessa erinomainen tutkielma antaa lukijalle vaikutelman, että kyseessä on hallittu kokonaisuus. Siinä tekijä osoittaa johdonmukaisesti tietävänsä, mitä tekee. Hän osaa esittää ja perustella oman tutkimusaiheensa sekä tiivistää tutkittaviksi rajatut asiat ytimekkäästi. Hän osoittaa selkeän ja mielekkäänlaajuisen primääriaineiston, jota tarkastelemalla hän pyrki vastaamaan asettamiinsa tutkimuskysymyksiin. Hän kytkee oman hankkeensa mielekkäällä tavalla alan keskeiseen teoriakoulukuntakeskusteluun ja pystyy esittelemään tutkimusmenetelmän tai -menetelmiä, joilla primääriaineistoa tutkitaan. Teoreettinen näkökulma ja metodi ovat joh-

donmukaisesti läsnä läpi koko tekstin. Lopuksi kirjoittaja pohtii ja analysoi tutkimuksensa tuottamia löydöksiä arvioiden myös niiden laajempaa merkitystä. Yllättävät, ongelmallisiksi osoittautuneet tai toteutumatta jääneet seikat ja tutkimustulokset saavat myös ansaitsemansa huomion, samoin näkemykset tulevasta jatkotutkimuksesta. Tutkija on käyttänyt monipuolisia lähteitä, joissa keskeisellä tieteellisellä kirjallisuudella ja tuoreilla artikkeleilla tieteellisistä aikakauslehdistä on tärkeä sija. Työn alaviitteet sisältävät mielenkiintoisia, kenties itse pääteeman kannalta hieman toisarvoisempia, mutta kirjoittajan oppineisuuden ja mielenkiinnon osoittavia pohdintoja. Kieli on elävää ja sujuvaa.

Edellinen kuvaus viittaa eräänlaiseen ideaalitutkielmaan, eikä sen perusteella tule säikähtää. Hyvä, jopa erinomainen tutkielma on mahdollista saada aikaan, vaikka kaikki edellä mainitut seikat eivät toteutuisikaan. Esimerkiksi ansioituminen yksittäisillä osa-alueilla saattaa paikata puutteita toisella osa-alueella. Toisaalta kaikkea edellä mainittua kannattaa tavoitella, eikä mitään saisi kokonaan laiminlyödä. Tärkeitä yleisperiaatteita ovat huolellisuus, rehellisyys ja läpinäkyvyys. Nämä ovat seikkoja, joihin myös ohjaajat kiinnittävät huomiota arvostelulausunnoissaan.

— —

Tutkielman teko ja tieteellinen kirjoittaminen eivät ole rakettitiedettä. Pro gradun tai diplomityön kirjoittaminen ei edellytä poikkeuksellista älykkyttä tai lahjakkuutta, vaikka ei niistä luonnollisesti haittaakaan ole. Olennaisinta on sinnikkyys ja valmius raakaan työtekoon. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi ahkeraa tutkimusaineistoon tutustumista, runsasta kirjoittamista, valmiutta muokata aikaisemmin kirjoitettua tekstiä ja varsinkin työn loppuvaiheissa uskallusta myös karsia omaa tekstiä epäolennaisemmasta sisällöstä: kaikkea matkan aikana esille tullutta ei tule jättää valmiiseen tutkielmaan vaan ainoastaan paras ja olennaisin. Tärkeä on myös kyky hankkia ja vastaanottaa palautetta omasta tekstistä.

Strategian tutkimus ei ole tragediaa, ja vaikka ulkopuolinen voi nähdä koomisiakin elementtejä opinnäytteen kirjoittajan tutkimustaipaleella, kyseessä lienee kuitenkin draama, jolla on onnellinen loppu. Samalla se on poikkeuksellisen hyvä tilaisuus paitsi perehtyä tutkittavaan aihealueeseen myös kehittää analyyttisiä taitojaan sekä kriittistä arviointikykyään. Nämä ovat ominaisuuksia, joista on hyötyä kaikessa mitä tekee. Näin sanoin, tutkielman tekoon, mars!

Muistilista tutkimuksen viimeistelyyn

- Varmista, että otsikot ja alaotsikot sivunumeroineen täsmäävät (sisällysluettelo).
- Laadi hyvä tiivistelmä. Otsikon ja sisällysluettelon ohella se on työsi käyntikortti. Tiivistelmän pituuden tulisi olla noin 2/3 sivua.
- Tarkista, että otsikko vastaa sisältöä. Muokkaa otsikkoa tarvittaessa.
- Tarkista, että johdanto kuvaa työtä. Muokkaa johdantoa tarvittaessa.
- Varmista, että alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin myös vastataan työssä ja johtopäätöksissä.
- Kieliasu, kieliasu, kieliasu. Oikeakielisyyteen liittyvät ongelmat, kuten tekstin heikko luettavuus ja kirjoitusvirheet, saattavat vaikuttaa merkittävästi tutkielman arvosteluun. Käytä apunasi esimerkiksi tekstinkäsittelyohjelmien oikolukutoimintoja tai kaverilta kysymistä.
- Kiinnitä huomiota alaviitteisiin. Kokenut lukija seuraa viitteistä esimerkiksi työssä käytettyjen lähteiden määrää ja monipuolisuutta. Hyvillä alaviitepohdinnoilla voi myös osoittaa asiantuntemustaan ja pätevyytään, samoin kuin arvostelukykyyään siitä, mitkä asiat kuuluvat varsinaiseen ns. leipätekstiin ja mitkä voidaan jättää työssä alaviitteisiin ”lisälukemiseksi”.
- Varmista myös viiteaparaatin johdonmukaisuus (partikulaareille tiedoille on viitteet, viitteet on merkitty samalla tavalla läpi työn, viitatus teokset myös löytyvät lähdeluettelosta, lähtökohtaisesti ei Wikipedia-viitteitä ja niin edelleen).
- Arvioi tutkielman päätelmäosuuden painoarvoa. Keskinäisen tutkielman tyypillinen piirre on, että kirjoittajan oma analyysi ja päätelmät jäävät vähäisiksi eivätkä ne juuri tuo aiheeseen lisäarvoa tai uutta tietoa. Myös omaa tutkielmaa, sen antia ja annin rajoitteita kannattaisi arvioida, samoin kuin sitä, millaisia jatkotutkimusaihioita teemasta voisi nousta. Osoittautuivatko valitut näkökulmat ja menetelmät toimiviksi? Oliko empiirinen tutkimusaineisto soveltuva? Miten tulokset olisivat muuttuneet jotakin toista aineistoa tai lähestymistapaa käyttämällä? Mikä työssä onnistui ja mitä olisi voitu tehdä eri tavalla? Perustellut kriittiset ja itsekriittiset huomiot ovat tutkielman kirjoittajalle vain ansioksi.
- Varmista, että lähdeluettelo on rakenteeltaan selkeä ja johdonmukainen. Tyypillisesti tämä tarkoittaa ainakin primääriaineiston erottamista tutkimuskirjallisuudesta, artikkelin tai kirjan kirjoittajien sukunimen mukaan etenevää aakkosjärjestystä, kustannustietojen merkitsemistä ja lukemispäivämäärän lisäämistä internet-lähteiden yhteyteen.
- Tee edellä mainitut asiat ajoissa.

Lisäksi tämän oppaan liitteestä 2 löytyvää opponentin ohjetta voi myös lukea listana asioista, joihin tutkielman arvostelija muun ohessa kiinnittää huomiota.

SOVELTUVAA KIRJALLISUUTTA

S seuraavassa esittelemme lyhyesti otoksen mielestämme keskeistä kirjallisuutta strategian alasta ja teoriakoulukunnista sekä joitakin teoksia yhteiskuntatieteellisestä metodologiasta. Lopussa on listattu hyväksi havaittuja, suomenkielisiä yleisiä kirjoittamisoppaita. Lukijan avuksi olemme luonnehtineet kutakin teosta lyhyesti. Lista ei ole missään nimessä tyhjentävä – se on tarkoitettu tutustumisen apuvälineeksi ja lähtökohdaksi tutkielman tekijälle, joka kaipaa tämän teoksen teemoista lisätietoa. Luetellut teokset ovat pääosin nimenomaan perusteoksia ja oppikirjoja, varsinaista syvemmälle menevää kirjallisuutta voi hakea muun muassa tämän teoksen alaviitteistä.

Yleistä strategiasta

Seuraavat teokset ovat hyviä kirjoja strategian tutkimusalaan tutustumiseksi ja näkökulman syventämiseksi.

Baylis, John, James J. Wirtz & Colin S. Gray, *Strategy in the Contemporary World. An Introduction to Strategic Studies*. 3rd ed. Oxford University Press, 2010.

Kattava ja perusasioita hyvin esittelevä oppikirja ja johdatus strategian tutkimukseen. Käsittelee monipuolisesti aiheitaan. Hyvä lähtökohta englanninkielisen maailman tapaan mieltää strategia oppiaineena.

Coutau-Bégarie, Hervé, *Traité de stratégie. 6e édition revue et augmentée*. Economica, 2008.

Vaikka alan oppikirjat ja teoriakirjallisuus painottuvat vahvasti amerikkalais-englantilaisiin julkaisuihin, olisi hyvä tuntea myös anglosaksisen kielialueen ulkopuolista kirjallisuutta. Ei-anglosaksinen kirjallisuus saattaa monessa suhteessa olla suomalaiselta kannalta olennaisempaa ja mielenkiintoisempaa, kuten esimerkiksi tämä Coutau-Bégarien laaja tutkielma.

Gray, Colin S., *Modern Strategy*. Oxford University Press, 1999.

Strategian sisällön ja harjoittamisen kysymyksiä luotaava perusteos.

Heuser, Beatrice, *The Evolution of Strategy. Thinking War from Antiquity to the Present*. Cambridge University Press, 2010.

Erinomainen tutkimus strategian käsitteestä. Teos jäljittää strategian käsitettä aina antiikin ajoista nykypäivään.

Kerttunen, Mika, *Kuinka sota voitetaan. Sotilasstrategiasta ja sen tutkimisesta*. Strategian laitos. Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita no 45. Maanpuolustuskorkeakoulu, 2010.

Suomalaisen strategian tutkimuksen kannalta keskeinen teos käsittelee strategian ja sotilasstrategian käsitteitä hahmottaen sotilasstrategian genealogiaa ja keskeisiä keskustelukysymyksiä ja niiden merkitystä kotimaiselta kannalta.

Mahnken, Thomas & Joseph A. Maiolo (Eds.), *Strategic studies. A Reader*. Routledge, 2008.

Kokoelma toisen maailmansodan jälkeen julkaistuista strategian alan englanninkielisen maailman klassikkoartikkeleista.

Paret, Peter (ed.), *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. University Press, 1986.

Strategian tutkimuksen klassikko, jonka luvut käsittelevät strategian teorian suuria nimiä ja heidän ajatteluaan aina Machiavellista alkaen.

Sivonen, Pekka (toim.) *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: No 33, 2013.

Strategian oppikirja käsittelee strategian alaa kotimaisittain monelta eri näkökulmalta ja syventää useita tässäkin kirjassa käsiteltäviä asioita. Keskeinen teos strategian tutkimuksen suomalaiseen kenttään tutustumiseksi.

Wedin, Lars, *Reflektioner över ämnet strategi*. Försvarshögskolan, 2002.

Wedin johdattaa lukijaa suomalaiselta kannalta erityisen mielenkiintoisesti strategian pienvaltioperspektiiviin.

Yleiskatsauksia teoriakoulukuntiin

Teoriakoulukunnista ja yhteiskuntatieteellisestä teoriasta on kirjoitettu paljon. Seuraavat teokset eivät edusta teoriakeskustelun klassikkoja vaan ovat pikemminkin hyviä yleisesityksiä ja johdatusia strategian alalla käytettävien teorioiden monimutkaiseen maailmaan.

Jackson, Robert & Georg Sørensen, *Introduction to International Relations. Theories and Approaches. 3rd ed.* Oxford University Press, 2007.

Erinomainen johdatusteos kansainvälisten suhteiden teoriakenttään. Kirjoittajat avaavat keskeisiä teoriakoulukuntia ja niiden ominaispiirteitä.

Burchill, Scott, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit & Jacqui True. *Theories of International Relations. 3rd ed.* Palgrave Macmillan, 2005.

Teos antaa kattavan kuvan kansainvälisten suhteiden tutkimuksen käytetyimmistä teoriasuuntauksista.

Crotty, Michael, *The Foundations of Social Research. Meaning and Perspective in the Research Process.* SAGE Publications, 2010.

Teorioiden ja metodologian tieteenfilosofista perustaa avaava teos.

Dunne, Tim, Milja Kurki & Steve Smith (Eds.). *International Relations Theories: Discipline and Diversity. 2nd edition.* Oxford University Press, 2010.

Teos avaa mainiolla tavalla lukuisia teoreettisia lähestymistapoja. Ehdottomasti tutustumisen arvoinen syvennyttäessä omaan teoriakoulukuntaan

Raatikainen, Panu. *Ihmistieteet ja filosofia.* Gaudeamus, 2004.

Helposti lähestyttävä johdatus tieteenfilosofiaan, tieteentelemisen peruskysymyksiin sekä erityisesti ihmistieteiden ja filosofian suhteeseen.

Savigny, Heather & Lee Marsden. *Doing Political Science and International Relations: Theories in Action.* Palgrave Macmillan, 2011.

Käsittelee hyvin suurempia teoriasuuntauksia ja niiden vaikutuksia kansainvälisen politiikan tutkimuksen kannalta keskeisten teemojen, kuten 'valta' ja 'valtio', kautta.

Yhteiskuntatieteellinen metodologia

Seuraavassa on otos erilaisia, pääosin yhteiskuntatieteellisiä, metodioppaita. Luonteensa vuoksi ne eivät välttämättä sovellu sellaisinaan kaikkiin strategian tutkimuksen kysymyksenasetteluihin. Valittujen teosten lista on myös korostuneen anglosaksinen – valinta on tietoinen ja tehty keskivertolukijan kielivalikoimaa ajatellen. Kirjat ovat myös eritavoin painottuneita, kaikissa on heikkoutensa eikä mikään itsessään edusta ”oikeaa tapaa” tehdä tutkimusta. Ne tarjoavat kuitenkin mahdollisia lähtökohtia hyvin erilaisiin metodologisiin otteisiin.

Creswell, John W. & Vicki L. Plano Clark. *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. 2. ed. SAGE, 2011.

Teos antaa avaimia niin sanottuun sekatutkimukseen eli erilaisten metodien käyttämiseen samassa tutkimuksessa.

Davis, Morton D. *Game Theory: A Nontechnical Introduction*. Dover Publications Inc., 1997.

Maallikollekin avautuva, hyvin kirjoitettu johdatus peliteorian maailmaan.

Gerring, John. *Social Science Methodology: A Criterial Framework*. Cambridge University Press, 2001.

Syväluotaava opas antaa eväitä erityisesti tutkimusasetelman rakentamiseen ja pohtimiseen.

King, Gary, Robert O. Keohane, Sidney Verba. *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton University Press, 1994.

Merkittävään asemaan noussut yhteiskuntatieteellisen, laadullisen tutkimuksen opas.

Kuusisto, Riikka. *Oikeutettu sota ja julma teurastus? Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikkaa Persianlahdella ja Bosniassa*. Like, 1998.

Kuusiston teos on helposti lähestyttävä esimerkkitapaus diskurssianalyysin soveltamisesta turvallisuuspoliittiseen aineistoon.

Metsämuuronen, Jari. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: opiskelijalaitos*. 2. laitos, 3. uud. p. International Methelp, 2006.

Hyvä suomenkielinen perusteos, joka opastaa tutkimuksen tekemisen perusteisiin lukuisin myös syvemmälle menevin artikkelein.

Ragin, Charles C., *Fuzzy-set Social Science*. University of Chicago Press, 2000.

Teoksessaan Ragin johdattaa lukijan hyvin laadullisen vertailevan analyysin (QCA) maailmaan.

Rubin, Herbert J. & Irene S. Rubin. *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data*. 3rd ed. Sage, 2012.

Tuore johdatus haastattelujen käyttöön metodina soveltuu pääpiirteissään käytettäväksi myös turvallisuuspolitiikan tutkimuksen aiheissa.

Skinner, Quentin. *Visions of Politics. Vol. 1. Regarding Method*. Cambridge University Press, 2002.

Teos kerää yhteen Quentin Skinnerin uraauurtavia kirjoituksia muun muassa metodologisista ja lähdekriittisistä seikoista. Eri-tyisen tärkeä historialliseen metodiin mieltyneille.

Titscher, Stefan, Michael Meyer, Ruth Wodak & Eva Vetter. *Methods of Text and Discourse Analysis*. Transl. by Bryan Jenner [*Methoden der Textanalyse*] SAGE, 2000.

Teos avaa hyvin diskurssianalyysin käyttöä tutkimuksessa.

Töttö, Pertti. *Paljonko on paljon? Luvuilla argumentoinnista empiirisessä tutkimuksessa*. Vastapaino, 2012.

Kirjoittaja käsittelee mielenkiintoisella ja terävällä tavalla lukujen käyttöä tutkimuksessa ja niiden merkityksen ymmärtämistä. Eri-tyisen tärkeää luettavaa jos aikoo turvautua tilastollisiin aineistoihin.

Yin, Robert K. *Case Study Research. Design and Methods*. 3rd ed. Applied social research methods series; vol. 5. Sage Publications, 2003.

Verraton opas yhteiskuntatieteellisen tapaustutkimuksen tekemiseen. Käsittelee hyvin myös tutkimusasetelman rakentamista.

<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/index.html>

Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston ylläpitämä monipuolinen suomenkielinen sivusto, joka johdattaa kvantitatiivisiin ja kvalitatiivisiin tutkimusmenetelmiin.

Yleisiä tutkimus- ja kirjoittamisoppaita

Seuraavat teokset ovat helposti lähestyttäviä, opinnäytteen kirjoittajan näkökulman huomioivia oppaita tutkimuksen ja tieteellisen kirjoittamisen perusasioihin:

Ekholm, Kai & Rami Heinisuo, *Tee gradu! Verkoajan tutkielmantekijän opas*. BTJ Kirjastopalvelu, 2002.

Hakala, Juha T. *Uusi graduopas. Melkein maisterin entistä ehompi niksikirja*. Gaudeamus, Helsinki University Press, 2008.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. *Tutki ja kirjoita*. 15. uud. p. Tammi, 2009.

Kinnunen, Merja & Olli Löytty (toim.) *Tieteellinen kirjoittaminen*. Vastapaino, 2002.

LIITE 1

VIITTEIDEN JA LÄHTEIDEN MERKITSEMINEN

Kuten luvussa 7 kävi ilmi, *strategian opinnäytetoissa käytetään alaviitteitä sekä niitä tukevaa lähdeluetteloa*. Alaviitteiden ja lähdeluettelon muotoa sen sijaan ei ole strategian oppiaineessa tarkasti määrätty, mutta sen tulee olla tieteellinen ja johdonmukainen.

Viitenumero merkitään tekstissä siten, että:

- viitenumero on sanan jäljessä suoraan, jolloin se viittaa kyseiseen sanaan,
- viitenumero on pisteen jälkeen, jolloin se viittaa koko edelliseen virkkeeseen tai
- viitenumero on tekstikappaleen jälkeen, jolloin se viittaa koko edeltävään tekstikappaleeseen (tai virkkeeseen).

Joskus voi olla tarpeen muokata tekstiä, jotta tekstin pystyy viitteistämään haluamallaan tavalla – esimerkiksi jos haluaa viitata tekstikappaleen viimeiseen virkkeeseen, mutta ainoastaan siihen. Suorat lainaukset tulee laittaa aina lainausmerkkeihin tai ne on muuten selkeästi erotettava tekstimassasta ja merkittävä viitteellä.

Tässä liitteessä esitellään tarkemmin *yksi mahdollinen tapa merkitä lähteet ja tutkimuskirjallisuus* sekä malli, jolla näihin lähteisiin tekstissä viitataan. Varsinkin yksityiskohdissaan viittauskäytännöissä on paljon erilaisia (pieniä) eroja. Tutkimuskirjallisuuteen perehtymällä saa kuvaa siitä, miten lähteet voi merkitä. Valinnanvaraa siis on, olennaisinta on noudattaa johdonmukaisesti valitsemaansa käytäntöä.

Viitteiden merkitseminen

Lähdeviitteet alaviitteinä (tekstisivun alalaidassa) *viitattaessa kirjaan tai artikkeliin*:

Kirjoittaja, vuosi, sivu(t) (esimerkiksi: Luttwak 1976, 132)

Jos samalta kirjoittajalta on useampi samana vuonna ilmestynyt tutkimus, nämä erotellaan pienillä kirjaimilla *a*, *b*, *c* jne. sekä itse viitteessä että lähdeluettelossa (esimerkiksi: Cameron 2005b, 45).

Arkistoviitteissä ja muissa lähdeaineistoissa on eri malleja.

Valtiollisiin asiakirjoihin voi viitata esimerkiksi virallislyhenteellä (esimerkiksi: HE 86/2009 vp).

Muihin dokumentteihin voidaan viitata dokumentin nimellä (ja sivulla, johon viitataan). (Sama pätee muihinkin julkaisuihin, joiden kirjoittajan nimi ei tule esille).

Haastattelut:

Matti Meikäläisen haastattelu 20.3.2005.

Lehdistö:

Sanomalehtiin viittaamisen voi tehdä monin tavoin. Sanomalehdissä ei useinkaan mainita artikkelin kirjoittajan nimeä. Tällöin lähdeviite aloitetaan, samoin kuin dokumenttien tapauksessa (ks. yllä), artikkelin tai tekstin nimellä. Sanomalehtiin viitattaessa on myös olennaista tuoda esille lehden ilmestymispäivä. Lehden nimi tulee kursiivilla ja jutun sijainti ilmaistaan viitteen lopussa.

Helsingin Sanomat 15.1.2013, ”Laaja kybervakoilu paljastui”, s. A 11.

Viitattaessa sanomalehtiartikkeliin, jonka tekijä ei selvästi ole osa lehden toimittajakuntaa, tai jos artikkeli on poikkeuksellisen laaja ja merkittävä, voidaan sanomalehtiartikkeliin viitata kuten artikkeliin – kirjoittajan nimellä (ks. yllä).

Joonas Sipilä & Tommi Koivula, ”Yhteinen puolustuskyky vaatii luottamusta”, *Helsingin Sanomat* Vieraskynä 24.5.2012.

Viittaamisen erityistapauksia

Tiettyihin lukuisina ilmiänsultaan erilaisina versioina esiintyviin teksteihin viitataan poikkeavalla tavalla. Esimerkiksi viitattaessa Raamattuun lukijaa ei auta jos viitataan jonkin tietyn Raamatun painoksen tiettyyn sivuun, koska Raamattuja on painettu suomeksikin lukemattomissa eri ilmiänsuissa. Tällöin ei viitatakaan tekstiin vaan kirjaan, lukuun ja jakeeseen, Raamatun tapauksessa vaikkapa Luukas 2:13. Tämän tiedon perusteella oikea

Raamatun kohta löytyy riippumatta painoksesta (lähdeluetteloon sitten merkitään mitä painosta käytettiin). Strategian tutkimuksen kohdalla tämän tapaisiin klassikoihin viittaaminen ei aina tule eteen, mutta vaikkapa Thukydideen teokseen viittaaminen voi helposti olla realistiseen koulu-kuntaan nojaavassa työssä tarpeen.

Joskus on tarpeen viitata jonkun toisen tutkijan kanssa käytyyn keskusteluun (ei siis formaaliin haastatteluun), jossa viitattu näkemys on esiintynyt. Tällainen tieto voidaan merkitä vaikkapa:

Mika Kerttunen, henkilökohtainen tiedonanto 2.4.2011.

tai

Tekijän kirjeenvaihto Matti Möttösen kanssa kesäkuussa 2009. Aineisto tekijän hallussa.

Joskus saattaa olla välttämätöntä viitata asiaan, joka on tullut jollain luenolla esille. Tämä ei ole kovin suotavaa ja lähteiden jäljittämisen näkökulmasta pitäisi löytää aina parempi lähde, johon viitata. Välttämättömyys voi kuitenkin nousta vaikkapa siitä, että kyseessä on luennoitsijan painava ja uusi tulkinta jostain asiasta. Tällainen viittaus voidaan merkitä:

Alpo Juntusen luento Sotataidon perusteet -kurssilla 14.1.2007. Luento-muistiinpanot tekijän hallussa.

Lähdeluettelo

Käytetyt lähteet ja tutkimuskirjallisuus tulee listata kootusti myös erillisessä lähdeluettelossa.

Yleensä on hyvä lähdeluettelossa tehdä vähintään jaottelu varsinaiseen (empiiriseen) lähdeaineistoon ja tutkimuskirjallisuuteen. Molempia voi edelleen jaotella tutkimuksen luonteen ja listattavan aineiston perusteella. Esimerkiksi yksittäisen lähteenä käytetyn blogin voi laittaa muiden lähteiden alle, mutta jos tutkimuksessa on käytetty blogien massaa, kannattaa ne erottaa lähdeaineistossa omaksi kohdaksi.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuuden voisi ryhmitellä esimerkiksi seuraavalla tavalla (joka siis on riippuvainen tutkimuksen ja käytetyn aineiston luonteesta):

Lähdeluettelo

Lähteet

Arkistolähteet

Haastattelut

Sanomalehdistö

Tutkimuskirjallisuus

Lähdeluettelon rakentaminen

Lähdeluetteloon kirjataan tutkimuskirjallisuus tekijän sukunimen mukaan aakkosjärjestykseen (kirjat ja artikkelit samaan).

Lähdeluetteloon merkitään julkaistusta kirjasta vähintään:

Tekijän nimi, julkaisuvuosi, kirjan nimi (kursivoituna), (editio jos ei I), kustantaja:

Luttwak, E. (1976) *The Grand Strategy of the Roman Empire*. The Johns Hopkins University Press.

Artikkeli tieteellisessä kausijulkaisussa

Tekijän nimi, julkaisuvuosi, kirjoituksen nimi, julkaisun nimi (kursivoituna) ja numero, sivut (jotka artikkeli julkaisussa kattaa):

Leander, A. (2005) “The Market for Force and Public Security: The Destabilizing Consequences of Private Military Companies”, *Journal of Peace Research* 42, no. 5, s. 605–622.

Tässä esimerkkinä vaihtelevista käytännöistä voidaan mainita vaikkapa sivunumerot: joskus ne listataan vain numeroina, toisinaan eteen tulee s. tai p. (tai pp. jos viitataan useampaan sivuun). Merkintätavat siis vaihtelevat, tärkeintä on olla omassa työssään johdonmukainen.

Artikkeli toimitetussa julkaisussa

Tekijän nimi, julkaisuvuosi, kirjoituksen nimi, teoksen toimittaja(t), toimitetun teoksen nimi (kursivoituna), sivut (jotka artikkeli julkaisussa kattaa):

Rodgers, D. & Muggah, R. (2010) “Gangs as Non-State Armed Groups: The Central American Case”, K. Krause (ed). *Armed Groups and Contemporary Conflicts. Challenging the Weberian State*. Routledge, s. 100–116.

Verkkoviitteistä

Verkkoviitteet aiheuttavat helposti sekaannusta, koska niillä voidaan viitata monenlaiseen materiaaliin. Tässä esimerkkinä a) tiedelehden verkkoversio (pdf), b) tieteellinen vain sähköisesti julkaistu työ, c) verkkosivu ja d) blogikirjoitus. Verkkoviitteissä on hyvä tapa merkitä viitteeseen päivämäärä, jolloin sivusto on luettu. Tämä siksi, että verkkosisältöjä kuten kotisivuja tai blogikirjoituksia muokataan ja ne saatetaan joskus poistaa kokonaan. Jos verkkolähde, esimerkiksi blogikirjoitus ja verkkouutinen, on työn kannalta oleellinen tai sisällöltään sellainen, että voi epäillä sitä muutettavan, kannattaa se ehdottomasti kopioida itselleen talteen esimerkiksi kuvakaappauksena.

a) Jos tiedelehden verkkoversio on täsmälleen samanlainen kuin painettu versio, kuten usein laatulehtien tapauksessa on, voi niihin halutessaan viitata kuten painettuun lehteen (ks. yllä). Jos asiasta on epäselvyyttä, on parasta menetellä kuten kohdassa b alla.

b) Tekijän nimi, julkaisuvuosi, kirjoituksen nimi (kursivoituna), sivusto (josta haettu ja mahdollinen tiedostonimi), hakupäivä.

Kouki, P. (2006), *Environmental change and human history in the Jabal Harûn area, Jordan*. Department of Cultural Studies, Archaeology. University of Helsinki. [Available at [http://urn.fi/URN: NBN:fi-fe20071209](http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20071209)] Accessed 15.5.2008.

c) Verkkosivun nimi (kursivoituna), sivusto (josta haettu ja mahdollinen tiedostonimi), hakupäivä.

Espoon kaupungin verkkosivut [<http://www.espoo.fi>] Luettu 13.11.2012.

d) Verkkosivun nimi (kursivoituna), sivusto (josta haettu ja mahdollinen tiedostonimi), hakupäivä.

Osmo Soininvaara, ”Miksi asumistuki on välttämätön osa perusturvaa?”, *blogikirjoitus* 17.1.2013 [<http://www.soininvaara.fi/2013/01/17/miksi-asumistuki-on-valttamaton-osa-perusturvaa/>] Luettu 19.1.2013.

LIITE 2

OPPONENTIN OHJE

Opponoinnilla tarkoitetaan tieteellistä keskustelua, joka perustuu vasta-vaittäjän eli *opponentin* ja työn laatijan eli *respondentin* vuoropuheluun. Se on *opponoitavan työn arviointia rakentavassa hengessä* ja samalla opponentin antama analyttinen ja (tarvittaessa) kriittinen vastine respondentin työlle. Opponoinnin on tarkoitus avartaa niin respondentin kuin opponentinkin näkökulmaa, herättää ajatuksia ja auttaa respondenttia työssään eteenpäin.

Opponentin on hyvä kiinnittää huomiota ainakin seuraaviin seikkoihin:

Aiheen esittely ja tutkimustilanne

Miten tekijä on perehtynyt aihealueeseen?

Tunteeko tekijä aihealueesta tehtyjä tutkimuksia ja niiden tuloksia?

Miten lukija pääsee asiaan – onko taustoitus riittävä?

Tutkimusongelma

Onko tutkimusongelman määrittely selkeä ja ymmärrettävä?

Teoria ja käsitteet, aiheen rajaaminen, näkökulma, tutkimuskysymykset, tutkimuksen rajaaminen ja menetelmät

Tukeeko valittu teoriakehys tutkimusasetelmaa?

Käytetäänkö esitettyä teoriaa tai viitekehystä tutkimuskohteen avaamiseen tai selittämiseen?

Ovatko asetetut tutkimuskysymykset linjassa tutkimusongelman kanssa?

Ovatko tutkimuskysymykset hyvin asetettuja?

Onko keskeiset käsitteet määritelty?

Ovatko näkökulma ja rajaukset perusteltuja?

Ovatko esitetyt menetelmät toimivia suhteessa asetettuihin tutkimuskysymyksiin?

Ovat esitetyt perustelut täsmällisiä ja vakuuttavia?

Sisällysluettelo (dispositio)

Vastaako sisällysluettelo tutkimuskysymysten ratkaisuun tähtäävää rakennetta?

Onko jäsentely johdonmukainen, ovatko luvut hyvässä järjestyksessä?

Lähdeaineiston laajuus ja luonne

Ovatko lähteiden valinta, laajuus sekä valintojen perustelu onnistuneita?

Millaisia erityispiirteitä on lähdeaineistolla?

Onko lähdemateriaali riittävän edustava?

Onko tekijä käyttänyt riittävästi lähdemateriaalia?

Voidaanko lähteiden kautta vastata tutkimuskysymyksiin?

Yleisiä havaintoja

Onko tutkimussuunnitelman yleinen kieliasu hyvä? Onko ilmaisu sujuvaa?

Vastaako sisältö otsikkoa?

Yhteenveto

Opponentin kokoavassa puheenvuorossa esitetään käsiteltävän työn vahvuudet ja mahdolliset ongelmakohdat.

LIITE 3

HYVÄ TIETEELLINEN KÄYTÄNTÖ

Tutkimuseettinen neuvottelukunta määrittelee hyvän tieteellisen käytännön ohjeissaan (suora lainaus, www.tenk.fi / 7.1.2013) seuraavasti:

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu muun muassa, että tutkijat ja tieteelliset asiantuntijat:

1. noudattavat tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, se on, rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa;
2. soveltavat tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä ja toteuttavat tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluvaa avoimuutta tutkimuksensa tuloksia julkaistessaan;
3. ottavat muiden tutkijoiden työn ja saavutukset asianmukaisella tavalla huomioon niin, että he kunnioittavat näiden työtä ja antavat heidän saavutuksilleen niille kuuluvan arvon ja merkityksen omassa tutkimuksessaan ja sen tuloksia julkaistessaan;

Hyvän tieteellisen käytännön mukaista on edelleen, että

4. tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti ja tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla;
5. tutkimusryhmän jäsenten asema, oikeudet, osuus tekijyydestä, vastuut ja velvollisuudet sekä tutkimustulosten omistajuutta ja aineistojen säilyttämistä koskevat kysymykset on määritelty ja kirjattu kaikkien osapuolten hyväksymällä tavalla ennen tutkimuksen aloittamista tai tutkijan rekrytoimista ryhmään;
6. rahoituslähteet ja tutkimuksen suorittamisen kannalta merkitykselliset muut sidonnaisuudet ilmoitetaan tutkimukseen osallistuville ja raportoidaan tutkimuksen tuloksia julkaistaessa; ja että
7. noudatetaan hyvää hallintokäytäntöä ja henkilöstö- ja taloushallintoa.

KUVALÄHTEET

Kannen kuva:

Toni Tilsala

Valokuvat:

Sivu 11, kuva 1: Puolustusvoimat (Talvisota Kollaanjoen itäp. venäläinen hyökkäysvaunu etenee kiivaasti ampuen)

Sivu 32, kuva 3: Puolustusvoimat (Pohjanmaa tekemässä alustarkastusta)

Sivu 36, kuva 4: Puolustusvoimat (Kenraalimajuri Karl Lennart Oesch ja sotavangiksi jäänyt divisioonankomentaja kenraalimajuri Vladimir Kirpitsnikov keskustelevat. Kavantsaari 2.9.1941.)

Sivu 52, kuva 6: Puolustusvoimat (Nordic Peace 1999 harjoitushaastattelu)

Sivu 66, kuva 7: Puolustusvoimat (Puolustusvoimain komentaja, kenraali Ari Puheloinen avaamassa valtakunnallisia maanpuolustuskursseja 5.3.2012.)

Sivu 81, kuva 9: Puolustusvoimat (KAARTJR, kaluston huoltoa).

TEKIJÖISTÄ

Filosofian tohtori, dosentti Joonas Sipilä työskentelee Pääesikunnan suunnitteluosaston tutkimus- ja kehittämisseläktorilla erityisasiantuntijana. Hänellä on dosenttuuri Maanpuolustuskorkeakoulussa ja hän on aiemmin toiminut Strategian laitoksen erikoistutkijana. Hänen tutkimusintresseihinsä lukeutuvat sotateoria, kyberturvallisuus, sodan ja hallinnon suhde sekä antiikin sotataito. Sipilä on opettanut Maanpuolustuskorkeakoulun kaikilla kurssitasoilla lisäksi erityisesti strategian tutkimusmenetelmiä.

Yhteiskuntatieteiden tohtori Tommi Koivula on työskennellyt erikoistutkijana Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella vuodesta 2004 lähtien. Hän väitteli Tampereen yliopistossa vuonna 2004 kansainvälisen politiikan alalta. Hän on aiemmin työskennellyt Tampereen yliopistossa sivutoimisena tuntiopettajana vuosina 1998–2003 sekä vierailevana tutkijana Kentin yliopistossa (Iso-Britannia) vuonna 2001. Koivulan ensisijaisia tutkimusalueita ovat Euroopan unionin turvallisuuskysymykset sekä kansainvälisten suhteiden teoria. Opetuksessa hän on keskittynyt EU:n, Naton ja YK:n rooliin kansainvälisessä turvallisuudessa sekä strategian teoriaan ja metodologiaan.

Aikaisemmin tässä sarjassa on julkaistu

Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita

No 1, 1997

Military Cooperation and its Prospects in the Baltic Sea Region

No 2, 1997

Ahti Kannisto - Tapio Palmunen - Pasi Välimäki:

Muuttuuko turvallisuuspolitiikan linja? Valtioneuvoston eduskunnalle vuosina 1995 ja 1997 antamien turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selonteiden vertailu

No 3, 1998

Aaro Toivonen (ed.): Russia's Security Political Prospects

No 4, 1998

Aaro Toivonen (ed.): The Present and Near Future of the Nordic Defence

No 5, 1999

Lea Ahoniemi: Suomea koskevat uudet ei-sotilaalliset turvallisuusuhkatekijät

No 6, 2000

Krista Huhtala (ed.): Russia's Security Policy at the Turn of the Millennium

No 7, 2000

Tomas Ries (ed.): NATO Tomorrow

No 8, 2000

Pekka Sivonen (ed.): Security-Political Prospects in Northern Europe at the Beginning of the Millennium

No 9, 2000

Mika Kerttunen (ed.): Security in the North – Change and Continuity

No 10, 2001

Suomen turvallisuusympäristö 2000-luvun alussa

No 11, 2001

Marc-André Ryter: EU Capabilities for Autonomous Military Crisis Management: Possibilities and Limits

No 12, 2001

Ossi Kervinen: Euroopan Unionin kriisinhallintatoimen päätöksenteko: Rakenteet ja toimintamahdollisuudet

No 13, 2001

Tomas Ries, Axel Hagelstam (eds.): Sweden and Finland. Security Perceptions and Defence Policy

No 14, 2001

Pentti Forsström (ed.): Russia's Potential in the 21st Century

No 15, 2002

Pentti Forsström: Venäjä vuonna 2020. Arvioita sotilaspolitiikasta ja sen perusteista

No 16, 2002

Joonas Sipilä (toim.): Strategian 30-vuotisjuhlaseminaari 1.3.2002

No 17, 2002

Tomas Ries, Joonas Sipilä (eds.): Drifting Apart? European views of the Atlantic relationship.

No 18, 2002

Marc-André Ryter: Managing Contemporary Crises: A Challenge for the European Union

No 19, 2003

Fred Blomberg & Jyri Saanio: Viro, Latvia ja Liettua turvallisuuspoliittisten muutosten kynnyksellä

No 20, 2003

Osmo Tuomi: Seuraako Euroopan unioni aikaisempien suurvaltojen kehitystä?

No 21, 2003

Kaarle Lagerstam & Juha-Antero Puistola & Torsti Sirén: Yhdysvaltalainen sotilasstrategia tänään

No 22, 2003

Kalevi Ruhala, Pekka Sivonen, Teija Tiilikainen, Pauli Järvenpää: Suomen turvallisuuspolitiikan vaihtoehdot

No 23, 2003

Marc-André Ryter: Motives for Humanitarian Intervention and the International Community

No 24, 2003

Kaarle Lagerstam: Yhdysvaltojen turvallisuuspolitiikka kylmän sodan jälkeen

No 25, 2004

Joonas Sipilä, Erko Mikkola (eds.): Terrorism and Counter-terrorism – Impact on Defence and other Security Systems

No 26, 2004

Torsti Sirén, Juha-Antero Puistola, Jyri Raitasalo, Kari Takamaa, Arvi Tavaila: Turvallisuuspoliittisten vaihtoehtojen Suomen puolustus-järjestelmälle aiheuttamia vaikutuksia

No 27, 2004

Pentti Forsström, Erko Mikkola (eds.): Russian Military Policy and Strategy

No 28, 2004

Arvi Tavaila, Pentti Forsström, Pertti Inkinen, Juha-Antero Puistola, Torsti Sirén: Venäjän asevoimat ja sotilasstrategia

No 29, 2005

Erko Mikkola (ed.): The Future of Multilateral Security Co-operation in the New Security Environment

No 30, 2005

Mika Kerttunen, Tommi Koivula, Tommy Jeppsson: EU Battlegroups – Theory and Development in the Light of Finnish-Swedish Co-operation

No 31, 2005

Tommi Koivula, Tuomas Tammilehto (eds.): Crisis Management: A New Form of Nation-Building?

No 32, 2006

Peter Ekholm: Ymmärrystä yli rajojen:
Valtakunnallisten maanpuolustuskurssien vaikuttavuus

No 33, 2006

Mika Harju-Seppänen: Kiinan ulkopolitiikka, puolustuspolitiikka sekä sotilasstrategia

No 34, 2006

Stefan Forss: Yhdysvaltain ydinasepolitiikka

No 35, 2006

Tommi Koivula, Heidi Kauppinen (eds.): Promoting Peace and Security in Africa: Is the European Union Up to the Challenge?

No 36, 2006

Tommy Jeppsson, Erko Mikkola (eds.): Perspectives on the Evolving Nature of Military Power

No 37, 2007

Mika Kerttunen (toim.): Uudet uhkat?

No 38, 2007

Tommi Koivula: Vahva Eurooppa. Ranska EU:n turvallisuus- ja puolustuspoliittikan muotoilijana

No 39, 2007

Tommi Koivula, Jyrki Helminen (eds.): Armed Forces for Tomorrow

No 40, 2008

Susanna Eskola (ed.): Crisis Management in Crisis?

No 41, 2009

Anna Mikkonen (ed.): Threats and Prospects in Combating Terrorism: A challenge for Domestic or Transnational Cooperation?

No 42, 2010

Heidi Kurkinen (ed.): Strategic Decision-making in Crisis and War

No 43, 2010

Jyri Saanio: Increasing Security, but Avoiding a Security Dilemma - Perspectives on the U.S. Ballistic Missile Defence in Europe

No 44, 2010

Stefan Forss & Markku Anttila: Iranin ydinohjelman tila 2010

No 45, 2010

Mika Kerttunen: Kuinka sota voitetaan. Sotilasstrategiasta ja sen tutkimisesta.

No 46, 2011

Laura Salmela (ed.): Nordic Cooperation and the Far North.

No 47, 2011

Stefan Forss, Lauri Kiianlinna, Pertti Inkinen, Heikki Hult: Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi

No 48, 2011

Pasi Hario & Salla Heinikoski (ed.): The European Union as a Security Provider

No 49, 2013

Stefan Forss, Lauri Kiianlinna, Pertti Inkinen, Heikki Hult: The Development of Russian Military Policy and Finland

Strategian laitos
Maanpuolustuskorkeakoulu
PL 266
00171 HELSINKI

Department of Strategic and Defence Studies
National Defence University
P.O.Box 266
FI-00171 HELSINKI
FINLAND

Tel: +358 299 800
E-mail: strategianlaitos@mil.fi
Internet: <http://www.mpkk.fi/>

Tänä päivänä strategian käsitettä käytetään monin eri tavoin niin siviili- kuin sotilasyhteyksissäkin. Maanpuolustuskorkeakoulussa strategia katsotaan yhdessä operaatiotaidon ja taktiikan kanssa sotataidon keskeiseksi osa-alueeksi. Oppiaineena strategialle on ominaista korkea yleisyyden aste sekä teoreettinen ja menetelmällinen moninaisuus.

Tässä teoksessa pitkäaikaiset strategian tutkijat ja opettajat FT, dos. **Joonas Sipilä** ja YTT **Tommi Koivula** valottavat kokonaisvaltaisesti strategian tutkielman kirjoittamiseen liittyviä ulottuvuuksia, edeten alan tieteenfilosofiasta aina tutkimusasetelman rakentamiseen, tutkimusmenetelmiin sekä konkreettiseen kirjoittamistekniikkaan ja tutkielman viimeistelyohjeisiin. Julkaisu on tarkoitettu avuksi erityisesti pro gradun tai diplomityön kirjoittamisessa vastaan tuleviin haasteisiin, mutta teoksesta on hyötyä myös muille strategian tutkimuksesta kiinnostuneille.

ISBN 978-951-25-2443-3
ISSN 1455-2108

Maanpuolustuskorkeakoulu
Strategian laitos
PL 266, 00171 HELSINKI
Suomi ▶ Finland

Tel. +358 299 800
strategianlaitos@mil.fi

▶ www.maanpuolustuskorkeakoulu.fi